

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

Студиска програма:
Менаџмент во образованието

ОРГАНИЗАЦИСКИТЕ АСПЕКТИ НА НАСТАВАТА ВО ОСНОВНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

- Магистерски труд -

Ментор:

Проф. д-р Наташа Ангелоска Галевска

Кандидат:

Бојан Ѓорѓиов 5064/17

Скопје, ноември 2020

СОДРЖИНА

ВОВЕД	4
I. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ	7
1. Настава	7
2. Наставничкиот кадар како фактор за организација на наставата и наставниот процес	8
2.1. Особини на успешни наставници во училницата	11
3. Наставни објекти за реализација на наставата	14
3.1. Видови на наставни објекти	17
3.1.1. Класична училница	17
3.1.2. Современа училница	18
4. Примена на современи методи, форми и техники за реализација на наставата	19
4.1. Методи во наставниот процес и нивно имплементирање во основното образование	21
4.2. Претпоставки за успешно управување со училницата и одделението	25
4.3. Користење на компјутерите во едукацијата и управување со училниците опремени со компјутерска технологија	28
5. Методи во основното воспитание и образование	30
6. Анализа на училиштето како организациски систем	37
6.1. Организација и реализација на наставните планови и програми (курикулумот)	38
6.2. Екипирање, организирање, координирање и комуницирање на училишниот колектив	40
6.3. Поделба и групирање на учениците по паралели	42
6.4. Распределба на часови по предмети извршители и класни раководства	43
6.5. Изготвување распоред за учениците и наставниците	44
6.6. Кадровски ресурси	45
6.7. Материјално – технички ресурси	47
7. Релевантни истражувања	50

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	52
1. Предмет на истражувањето	52
2. Цел и карактер на истражувањето	52
3. Задачи на истражувањето	53
4. Хипотези	54
5. Варијабли на истражувањето	54
6. Методи, техники и инструменти на истражувањето	55
7. Популација и примерок	55
8. Статистичка обработка на податоците	55
9. Организација и тек на истражувањето	55
III. КВАНТИТАТИВНА И КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО	56
1. Анализа на анкетен прашалник	56
2. Дискусија	100
ЗАКЛУЧОК	102
БИБЛИОГРАФИЈА	105
ПРИЛОГ 1 - АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК	114

ВОВЕД

Времето во кое живееме и дејствуваме е време на брзи општествено-политички, економски, технолошки и научни промени кои сами по себе неминовно донесуваат бројни квалитативни промени во сите сфери на човековото дејствување, па и во воспитанието и образованието, а посебно во образованието и усовршувањето на воспитно-образовните кадри од воспитно-образовните установи.

Познато е дека секој човек има повеќе различни улоги. Некои улоги не може да се избегнат, некои се општествено пропишани, некои улоги, како што е професијата, пак луѓето може сами да си ги изберат. Но, и улогите зависат од средината, односно, битно е да се напомене дека: различни луѓе – различно се однесуваат во истата улога и истите луѓе едни кон други – различно се однесуваат во различни улоги.

Сè повеќе во педагошката теорија и практика се јавува сознание и уверување, дека наставникот не може да биде единствен фактор во воспитно-образовниот и наставниот процес, односно во неговото вреднување. Напротив, постојат и други фактори, за што е потребно синхронно договарање и дејствување, како и перманентно следење на сознанијата и промените во науката, техниката и технологијата, а сето тоа бара профилирање на еден нов вид на воспитувачи – наставник и педагог, кој ќе одговара на современите барања и потреби на денешницата и иднината, а истовремено ќе ги насочува воспитаниците и учениците по потреба и сами да создаваат, создаваат и истражуваат.

Сето тоа, потврдува дека воспитувачите, наставниците и педагозите во текот на воспитно – образовната работа насочено и ненаметливо треба да ги воведуваат и оспособуваат воспитаниците и учениците во воочувањето, откривањето и стекнувањето на знаењата за самостојно создавање и самостојно учење.

Значи, учителот - наставникот е главен носител и субјект во воспитно-образовниот процес. Со својата функција и активност претставува стожер на целиот процес на едукација независно од образовниот степен. Во историјата на педагогијата, од појавата на училиштата па се до денес, постои перманентен интерес за улогата и значењето на учителот, односно наставникот и воспитувачот, се посветува големо внимание и се придава огромно значење на наставничката професија.

Квалитетно и ефикасно образование е барањето на новото време. На тоа укажуваат многубројните тенденции, новини и иновации на образованието, декларации и конвенции за правото на образование и слично. Наведените сознанија и напори за современо и квалитетно образование се оправдани и затоа заслужуваат внимание. Современото училиште опфаќа цела генерација на ученици, дава знаења кои се темел за понатамошно образование и самообразование и како такво мора да биде ефикасно и да одговори на барањата на времето, предизвиците, перманентно да го подига квалитетот на работа и слично.

Со други зборови, целите и задачите на денешното училиште треба да се усогласат со потребите, барањата, времето во кое живееме, втемеленоста на глобалниот систем на образование кое гласи: учење за знаење, учење за работа, учење за живот со другите, учење за постоење и опстојување. Токму тие цели и задачи за да може да се усогласат потребна е добро организирана настава. Наставникот не е единствениот фактор на организацијата на наставата.

Наведеното, беше клучно што се побуди интерес кај мене. Во овој труд ќе бидат проучени, односно разработени организациските аспекти на наставата во основните училишта во Република Северна Македонија.

Во таа насока, во магистерскиот труд со наслов „Организациски аспекти на наставата во основното образование“, се анализирани и разработени некои од организациските аспекти со цел да се дојде до одредени сознанија за реализацијата и организацијата на наставата во основното образование.

Со цел за да се дојде до потребните сознанија кои би биле поврзани со организацијата на учењето во нашата држава, претходно во трудот се

дефинирани основните поими од оваа област, анализирани посебно според повеќе релевантни автори.

I. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

1. Настава

Квалитетното образование е еден од најзначајните фактори за развојот на секоја индивидуа, а со тоа и на општеството во целина. Квалитетот на образованието, а со тоа и на наставата, е еден од најважните приоритети на членките на Европската унија. Високото ниво на знаење, компетенциите и вештините се прифатени како базични услови за активно граѓанство, вработување и социјална кохезија. Квалитетот на образованието е есенцијален и од аспект на потребите на пазарот на трудот и слободното движење на работната сила надвор од рамките на државата (Barth, 2006).

Повеќе од јасно е дека потребата за повисок квалитет на образованието е условена од промената на сегашниот систем за обезбедување и вреднување на квалитетот на образованието. Во нашиот образовен систем не постои сеопфатен систем за обезбедување и контрола на квалитетот кој на сите заинтересирани страни, во и надвор од системот, навремено би им нудел валидни и релевантни информации за ефикасноста на системот, резултатите од активностите, условите во кои се одвива наставниот процес, како и за квалитетот на постигнувањата на учениците (Блажева, Чонтева, 2008).

Наставата, како и воспитанието во целина е општествено-историски условена. Карактерот на наставата зависи од општествено историските околности во кои таа се изведува. Целта, задачите и содржините на воспитно-образовната работа во современото општество се сосема поинакви од оние кои се поставени во 19 век. Затоа кога се говори за наставата, секогаш треба да се има предвид општествената епоха како нејзин битен фактор. Општеството секогаш ја одредува целта и задачите на наставата.

Основните фактори на наставата се (Bartunek, Greenberg, Davidson, 2009):

- ✓ наставникот кој подучува,
- ✓ учениците кои учат и
- ✓ дидактички обликуваните содржини кои треба да се совладаат.

Наставата е еден сложен процес кој е плански организиран и воден, во кој учениците усвојуваат знаења, стекнуваат вештини и навики, психофизички се развиваат и сестрано се воспитуваат.

2. Наставничкиот кадар како фактор за организација на наставата и наставниот процес

Една од најзначајните улоги во училиштето ја има наставничкиот кадар во училиштата. Тој е единствениот ресурс кој може на децата да им пружи соодветна и задоволителна настава. Наставничкиот кадар, персонал е должен да обезбеди квалитетна настава од која подоцна е должен да очекува квалитетни резултати. Токму тие резултати кои ќе бидат донесени од учениците се единствениот елемент кој сведочи за квалитетот на учениците, па и на самото училиште. Квалитетот може да биде речиси загарантиран само доколку во училиштето владее еден правилен менаџмент. Ова е причина плус наставниците и учениците да се залагаат за негово негување. Освен нив како најважен ресурс за менаџментот во училиштето е самиот директор. Неговото значење и важност е исто така големо како и значењето на наставниците и учениците (Hopkins, 2005).

Како што беше споменато, наставникот е најважниот и најодговорниот ресурс во училиштето кој мора да обезбеди училишен квалитет. За да сето тоа се обезбеди потребно е професионално усовршување / обука на наставничкиот персонал.

Базичната обука на наставниот кадар за предучилишно, основно и средно образование се остварува на четирите универзитети во Република Северна Македонија.

Професионалното усовршување на наставниците во предучилишното, основното и средното образование се остварува на следните нивоа (Гогоска, 2005):

1. Државно или регионално – најчесто преку подрачните единици на Бирото за развој на образованието, зависно од целта на усовршувањето или бројот на учесниците кои треба да бидат опфатени (за наставни планови и програми, одредени прашања од образовната технологија, проекти и сл.)
2. Училишта / образовни институции како стручни активи на групи наставници (одделенска, предметна настава, општообразовна, стручна) или училишни тимови.
3. Стручни средби, тркалезни маси, симпозиуми, најчесто за актуелни или „базични“ прашања од воспитно – образовниот процес каде учеството е поединечно или како училишни претставници.
4. Педагошки и стручни списанија, весници, информатори со стручни материјали, методички прилози, согледувања каде учеството е индивидуално или на ниво на институција / училиште.

Досегашните искуства покажуваат дека професионалниот развој на наставниците во основното и средното образование има низа недостатоци (Гогоска, 2005):

- ✓ Отсуство на утврдена политика за професионален развој на наставникот;
- ✓ Препуштеност на индивидуална иницијатива;
- ✓ Недоволна материјална поддршка во училиштето и на наставникот за негов професионален развој;
- ✓ Формализирање на менторскиот систем со приправниците;
- ✓ Отсуство на стандарди и критериуми за професионален развој и напредување во кариерата;

- ✓ Отсуство на иницијативи за професионално усовршување на наставникот;
- ✓ Недефиниран систем за обука;
- ✓ Неизграден систем за акредитација.

Најголем број на експерти истакнуваат дека професионализацијата на наставниците е предуслов за успешно унапредување на квалитетот на образованието и дека тоа е од голем интерес за оние кои ја креираат образовната политика. Токму поради тоа е потребно воведување и развивање на концепт за професионален развој на наставниците. Континуираното образование, односно усовршување на наставникот има свое посебно значење. Потребата на нашето време, изразена во ставот постојано да се учи во текот на целиот живот е од особена важност токму за наставничката дејност (Гоцевски, 2009).

Создавањето стимулативни општествени и професионални услови за кариерен развој во наставничката професија значително ќе го промени односот на наставникот кон сопствениот професионален развој. Современите стандарди за ефикасно и ефективно работење на воспитно – образовните институции ја наметнаа потребата за имплементирање и институционализирање на систем за иницијална обука (pre-service) и систем за професионално усовршување (in-service) на вработените во воспитно-образовните институции (Martin, Kragler, 2009).

Според Петровска (2010), како друга главна и влијателна околност која влегува во воспитно-образовниот процес е и доживотното учење и професионалниот развој на наставниците. Во секоја земја треба да се спроведат соодветни политички мерки со цел промовирање на доживотното учење на наставниците. Доживотното учење и професионалниот развој на наставниците, како и континуираниот развој на училиштето треба да се посматраат во нивното единство и да се промовираат во природно поврзани и меѓузависни процеси. Доживотното учење треба да овозможи други модели и патишта за учење, како независно учење, училишното искуство и вклученоста во проекти за подобрување на училиштето треба да се ценат и формално да се признаваат и

разните начини на стекнување на знаења, по можност, и да се сертифицираат. Доживотното учење и професионалниот развој на наставниците имаат смисла само ако се поврзани со унапредување на квалитетот на образованието на ученикот.

2.1. Особини на успешни наставници во училищата

Наставникот е квалификувано и стручно оспособено лице кое дидактичко – методски ја обликува наставата и го насочува развојот на учениците. Од наставникот се бара да биде стручен, професионален, совесен, креативен, да биде пример за грижливост и моралност за своите ученици, непрекинато да се усовршува во својата струка, да се грижи за добросостојбата на своите ученици и т.н. (Петровска, 2010).

Од неговата професионална оспособеност, мотивираност, креативност и моралност во голема мера зависи квалитетот на педагошкиот процес и ефикасноста на воспитно- образовната работа.

Наставникот е личност која, особено во училишна возраст, има силно влијание врз развојот на младите и нивното однесување, бидејќи тој им служи на децата како објект за идентификација, како пример во однесувањето и како совест за тоа што е морално и што е неморално. Извршувајќи ја својата воспитно-образовна работа тој го покажува своето знаење, вредности, морални ставови, поглед на свет и меѓучовечки односи (Павловиќ, 2008).

Според истиот автор, успешноста или неуспешноста на наставникот е релативна определба која зависи од контекстот (пред се временски) во кој работи наставникот, односно во кој се одвива воспитно - образовниот процес. Во различни временски контексти воспитно-образовниот процес имал различна смисла, цели и задачи, а со тоа и улогата и очекувањата од наставникот биле различни. Во оваа смисла, она што некогаш се подразбирало под успешен наставник гледано од денешна перспектива не само што може да не подразбира успешност, туку може да подразбира и неуспешност.

Во оваа смисла, во однос на иднината можеме само да претпоставуваме и предвидуваме кои карактеристики би ги имал успешниот т.е. неуспешниот наставник и да бидеме подготвени и отворени за промените кои би ги донела истата (Павловиќ, 2008).

Временскиот контекст, односно општествените услови неминовно влијаат на воспитно – образовниот процес, неговите цели и задачи, а оттука и на улогата, задачите и влијанието кое го има наставникот.

Во традиционалното училиште, главна цел било учениците да усвојат што е можно поголем број на знаења (најчесто сведено на меморирање на голи факти кои ретко биле доведувани во врска со реалниот живот на учениците), а наставникот бил главниот извор и пренесувач на знаењата. Акцентот бил ставан на знаењата кои треба да се усвојат, наместо на самите ученици. На учениците се гледало како на пасивни субјекти од кои се барало помнење и репродуцирање на одредени знаења, презентирани од наставникот, и следење на целиот наставен процес онака како што го замислил и осмислил нивниот наставник без да бидат земени предвид нивните индивидуални способности, интереси, потреби и слично. Во овој контекст на учениците се гледало како на субјекти кои учат, наместо на личности кои се развиват и кои имаат своја индивидуалност. На поставените прашања и проблеми вообичаено се очекувало еден точен одговор или решение, кои наставникот однапред ги знае, без при тоа да се бара и стимулира критичко и креативното мислење кај учениците (Петковски, 1998).

Ваквата доминантна улога на наставникот се рефлектирала и во комуникацијата и односот со учениците. Наставникот бил личност која ја има главната улога во целиот наставен процес - сам предава, организира, планира, оценува. Комуникацијата најчесто била еднонасочна, а односот автократски.

Авторитетот на наставникот често се базирал на моќта која произлегува од „играњето на улога“ на семоќен и безгрешен наставник (Петковски, 2004).

Истиот автор, Петковски (2004), наведува и дека во современ контекст, наставниците добиваат нови бројни и разновидни улоги. Новите извори на информации, промената на гледиштата за начинот на стекнување на знаењата,

способностите кои треба да се развијат кај учениците како и односот со нив условуваат промени во барањата кои се поставуваат пред наставниците и она што тие треба да бидат.

Наставникот од основен извор на знаења во традиционалното училиште, сега добива нова улога – тој е само еден од повеќето извори на знаење кои постојат.

Несомнено тој и понатаму останува еден од најзначајните и најклучните извори на знаења за учениците. Главната цел на наставникот не е квантитетот на информации со кои располага ученикот, туку квалитетот на знаењето, нивната применливост во поширок контекст, развојот на способности и вештини за успешно решавање на проблеми во и надвор од училиштето и крајно - развој на здрави, зрели и интегрирани личности кои своите потреби за самоактуализација, самопотврдување и самопочитување ги реализираат на природен и автентичен начин, водејќи сметка за индивидуалноста на секој ученик. Оттука, наставникот како главен реализатор на воспитно - образовните цели на училиштето, треба да води сметка не само за знаењето, вештините и навиките кои треба да го усвојат учениците, туку кај нив да развие и способности да наоѓаат „излез од тешки ситуации“ низ истражување и вложување на сопствен когнитивен напор.

Наставникот ја губи доминантната улога во наставниот процес. Тој во современото училиште треба да биде ефикасен организатор и оној кој помага во работата, а помалку предавач и оној кој се планира и работи сам. Својата работа треба да ја прилагоди на индивидуалноста на секој ученик, да поттикнува интеракција меѓу учениците и да развива креативно и критичко мислење кај нив. Неговиот авторитет главно треба да биде заснован на знаењата кои ги поседува и наставничките квалитети, но и на особините на неговата личност. Тој треба да биде природен и спонтан, отворен во комуникацијата со своите ученици и да верува во себе и во нив (Ormrod, 2006).

Улогата на личноста на наставникот е потврдена во бројни истражувања во кои е проучувана проценката на особините и личноста на наставникот од страна на учениците.

Jersild, според авторката Мирасчева (2007), утврдил дека учениците многу ги сакаат наставниците кои ги поседуваат следниве својства:

- ✓ Човечки квалитети: љубезност, веселост, природност, друштвеност, добро расположение и смисла за хумор.
- ✓ Квалитети кои се однесуваат на ставот на наставникот кон дисциплината: да е фер, праведен, постојан, дисциплиниран, непристрасен.
- ✓ Физички квалитети: физичка привлечност, пријатен глас, уредност, младоликост, добро здравје.
- ✓ Наставни квалитети: добро познавање на структурата, помагање на учениците, постапување во интерес на учениците, интересен и ентузијаст, да умее да ги заинтересира учениците, да предава јасно и прегледно и да го нагласува она што е битно.

Во однос на возраста на учениците и нивната проценка на карактеристиките на успешниот наставник, авторот Ѓорѓевиќ, според Стојаковиќ (2002) во своето истражување утврдил дека учениците од основните училишта ја земаат предвид целата личност на наставникот, т.е. како човек, предавач, оценувач итн. Помалите ученици повеќе ги истакнувале општите човечки квалитети на наставникот, додека постарите давале предност на стручните и педагошките квалитети на своите наставници.

3. Наставни објекти за реализација на наставата

Наставните методи во голема мерка обезбедуваат остварување на целите во наставата. Но истите не го оспособуваат ученикот во доволна мера да мисли. Но со помош на психологијата дидактиката ги создава дидактичките системи се со цел за поголема ефикасност во наставата односно конкретно за развивање на сопствено мислење кај ученикот. Дидактичките системи не смее да се мешаат со наставните методи. Тие всушност го одредуваат начинот на работа во наставата и методите кои се остваруваат во истата (Мирасчева, 2007).

Не постои сложување меѓу дидактичарите во врска со класификацијата на видовите настава. Некои наставни системи се веќе застарени, а паралелно со тоа се воведуваат современи видови на настава. Основната разлика помеѓу различните настани системи се наоѓа во различното интерпретирање на односот помеѓу трите основни фактори во дидактичкиот триаголник: наставникот, ученикот и наставната содржина.

Целосна и прифатлива класификација за видовите настава дал Никола Филиповиќ кој наставата ја разделува според институционалниот, содржинскиот, функционалниот, комуникативниот, просторно работниот и методско- изведбениот критериум. Со мали надополнувања оваа класификација е доволно сеопфатна.

Современите наставни методи настанале со цел да се надминат недостатоците на традиционалниот оделенско-предметно-часовен систем на Коменски, а воедно и претставуваат и обид за иновирање во наставните методи.

Постојаното менување на наставата е во функција да придонесе поефикасно и подобро остварување на задачите во воспитувањето и образованието односно стекнатите знаења да бидат трајни и функционални, а истата да биде усмерена кон изградување на способностите кај ученикот.

Наставата можеме да ја класифицираме според следните критериуми (Pavlovic, 2004):

- ✓ според институциите (основношколска, средношколска и високошколска)
- ✓ според критериумот за дидактичко моделирање (предавачка, егземпларна, индивидуализирана, програмирана, проблемска, тимска и микро настава)
- ✓ според објектите на изведување (училишна, настава во природа, настава во природа и настава во други културни и други институции и објекти)
- ✓ според доминантноста на дидактичките медиуми (телевизиска, аудио, компјутерска и мултимедиска)

- ✓ според припадноста на наставниот предмет на научно-уметничката област (настава од природни, општествени, лингвистички, уметнички и математички предмети)
- ✓ според обликот на комуникација со учениците (директна и индиректна)
- ✓ според обликот на социолошката формација во која работат учениците (одделенска, групна, работа во парови и индивидуална настава).

Дидактички прилагодените простори во кои се изведува наставата се наставните објекти. Основното барање кое се поставува пред тие објекти е да ги задоволат хигиенските и дидактичко-техничките потреби на наставата под што се подразбира доволна површина, добра осветленост, проветрување, добра прегледност и лесна циркулација на ученикот.

Просторот во кој се изведува наставата треба да овозможи полесна интеракција наставник - ученик и ученик - ученик, да бидат мобилни поради прилагодување на разни облици на наставна работа и повеќе наменско користење. Архитектонските и техничките решенија треба да овозможат трансформирање на големите површини во помали и обратно зависно од тоа дали, на пример, се планира работа во групи, демонстрација или се предвидува тимска настава, изложба и приредба (Pedota, 2007).

Најголем број училишни згради не ги задоволуваат тие барања. Просторот во нив е статичен и главно е наменет за фронтална настава. Училниците се правоаголни.

Градежните норми на училишните објекти постапено еволуирале така што новите објекти за настава се градат во согласност со современите дидактички барања.

Најголем дел од просторот во училишната зграда го заземаат училниците кои работно и најмногу се користат.

Наставните објекти со опремата претставуваат материјална основа која е од примарно значење за работата на учениците и наставниците. Без разновиден и добро организиран систем на наставни објекти нема успешно учење, а во наставата не е можна примена на разновидни облици на работа. Под наставни

објекти во потесна смисла подразбираме училиштен објект и училиштен двор со земјиште. Во поширока смисла ги подразбираме сите објекти надвор од училиштето во природата, општествената средина и секаде каде што може да се организира настава. Систем на наставни објекти во потесна смисла подразбираме сала за физичко образование, објект за општествени и природни науки, објект за техничко образование, објект за компјутерска настава, објект за ликовно образование, како и објект за музичко образование. Наставните објекти надвор од училиштето можат да се поделат на објекти кои се наоѓаат во општествената средина (музеј, галерија, театар, ателје) и оние кои се наоѓаат во природата (река, шуми, полиња, езера итн.).

3.1. Видови на наставни објекти

Во овој дел, односно во продолжение, подетален осврт ќе биде даден на поделбата на наставните објекти според објектите за организацијата на изведување на наставата. Ќе бидат разработени карактеристиките на класичната наспроти современата училница.

3.1.1. Класична училница

Класичната училница има правоаголен облик и по правило е единствен тип училница во поранешните изградени училишни згради. Наменета е за група (одделение) од 35 ученици. Површината најчесто и изнесува 56 метри квадратни. Нејзиниот најголем недостаток е што со својот облик и простор бара распоред кој е неповолен за комуникација меѓу учениците и за групна работа. Со адаптација и подвижен мебел оваа слабост може да се надмине (Прентон, Јанкуловска, 2009).

И покрај напорите да се унапреди изгледот на училишните згради, типичната училница останала во форма на правоаголник од околу 70м² со дрвен или бетонски под, со цврсти ѕидни површини, со големи стаклени прозорци, со табли за пишување, со креда и огласна табла.

Осветлувањето и вентилацијата често се неадекватни, а клупите обично се поставени фронтално – многу неудобни за седење и не може да се замисли да се користат во домовите и во модерните деловни простории (Прентон, Јанкуловска, 2009).

Просторот за сместување на средствата исто така е непогоден или непримерен и, најпосле, во многу училници не е можно да се контролира соодветна температура. Во вакви простории обично се собрани премногу ученици, вклучувајќи еден или повеќе возрасни од кои се очекува во даден временски период да ги научат учениците на определени вештини или на определена наставна содржина.

Наставниците и учениците со години ги надминувале овие сериозни недостатоци со искрена посветеност, креативност, енергија и мотивација. Во новите модерни згради, каде што теписите и акустичните материјали ја ублажуваат вревата, каде што разладните уреди одржуваат стабилна температура и каде што ѕидовите се светло обоени, собирањата на голем број луѓе на релативно мал простор може само по себе да биде проблематично и со тоа да се создаде проблем во однесувањето.

За наставниците да бидат успешни во промената на амбиентот на училницата, потребно е да имаат способност креативно да размислуваат за можни промени, користејќи систематичен модел за класификација на различни видови промени на опкружувањето, а веќе постојат и специјализирани училници за ликовно воспитување (Прентон, Јанкуловска, 2009).

3.1.2. Современа училница

Современата училница е така проектирана да може повеќе наменски да се користи. Нејзината површина се движи од 54 до 72 метри квадратни (минимум два по ученик). Таа има помошни простории со по 18 до 24 метри квадратни кои зависно од потребите можат да се спојат со училницата во единствен простор. Наменета е за подготовка на наставникот, за дополнителна работа, за сместување на најпотребните дидактички материјали. Две современи училници со систем од подвижни ѕидови можат да се претворат во голем простор, а исто

така, едната може да се дели на повеќе просторни единици ако тоа потребите го бараат. На тој начин се овозможува примена на различни облици на наставна работа, вид на настава и други активности (Сталеска, 2015).

Во иднина, потребно е распоредување на учениците во мали работни групи, популарно наречени центри или катчиња за учење, на кои ќе им се овозможи самостојна работа, но и меѓусебна соработка и комуникација. Наставните материјали треба да бидат распоредени на начин за да може секој ученик лесно и самостојно да пристапи кон нив. Сидовите од училниците треба да се пополнети со шаренолики материјали – изработки од учениците. Тие треба да се менуваат со одредена временска динамика и да кореспондираат со актуелните цели на учење. Во училницата треба да постојат правила за однесување за кои претходно се договара целата група и наставникот. На овој начин се постигнува мотивираност кај учениците. Учениците покажуваат поголема заинтересираност кон наставните содржини, со желба одат на училиште, постигнуваат подобри резултати, и едноставно посреќни се. Бидејќи учениците активно се вклучени во наставата, активно учествуваат на различни начини, имаат позитивно доживување за атмосферата во нивната училница (Сталеска, 2015).

4. Примена на современи методи, форми и техники за реализација на наставата

Забрзаниот развој на науката и на технологијата, можноста за широка и брза примена на најновите научно-технолошките достигнувања, значајните општествено-политички промени кои што се одиграа на светската сцена, како и во нашата земја, едноставно ја забрзаа потребата од модернизација на образованието преку воведување на примената на современа образовна технологија, односно на современи методи, форми и техники за реализација на наставниот процес.

Технолошките достигнувања претставуваат значителна движечка сила која ја условува потребата од современата модернизација на целиот образовен систем. Воведувањето на современата технолошка модернизација во образованието

преку воведување на современа образовна технологија (методи, форми и техники) ја предизвикува потребата од подготвување на индивидуи кои што ќе бидат стручно оспособени да умеат да се соочуваат со проблемите од секојдневниот општествен живот, со проблемите на насилната комуникација, со семејниот живот, односно, оспособени за активна и критичка партиципација во процесот на демократизација на образованието, или едноставно, подготвување на индивидуи кои ќе бидат подготвени будно да ги дочекаат промените кои се одвиваат во научно-технолошката сфера (Стојаноска, 2012).

Образовниот систем во денешницата се соочува со различни проблеми. Причините поради кои овие проблеми се појавуваат се многу, но сепак како главна причина останува неможноста на традиционалното образование да се адаптира на новиот тип на деца (ученици) кои се почесто се појавуваат во образовниот систем.

Технолошките современици се нова категорија ученици кои, за разлика од технолошките несовременици или технолошки неупатените, имаат одредени, посебни карактеристики. Самиот начин на учење и размислување кај овие ученици, уште од најраната возраст е поразличен и затоа потребна е адаптација на образовниот систем кон нив за да не настане драстично намалување на нивниот квалитет (Cowley, 2005).

Образовните институции, веќе извесен период се обидуваат да се адаптираат и осовременат преку воведување на современата мултимедијална образовна технологија, за да излезат во пресрет на оваа современа генерација.

Сепак, кога станува збор за Република Северна Македонија, според Стојановска (2012), општ впечаток е дека голем број од спроведените проекти поминаа неуспешно поради фактот што наставниот кадар не е во состојба да се адаптира и да ги прифати новите методи и технологии. Главна причина за ова, пред сè е недовербата на постарата генерација кон новите технологии и нивната слаба афирмација во наставните содржини.

Постојат многу начини и методи како да се надминат проблемите кои се јавуваат. Истражувањата спроведени во другите земји се добар почеток кон утврдување на факторите кои би можеле да помогнат во креирање на подобро и

посовремено образование во Северна Македонија, или во најмала рака, согледување на реалните потенцијали за унапредување преку воведување на мултимедиски содржини во наставните процеси во нашата земја.

Примената на мултимедијалните технологии во образовните институции има улога да ја олесни едукацијата и развојот на учениците. Од големо значење е укажувањето на ефективната примена на современите информациски технологии и нивното значење во едукацијата на учениците.

4.1. Методи во наставниот процес и нивно имплементирање во основното образование

Многу автори се обидуваат да ја протолкуваат идејата за доживотно учење и образование. Тоа е обид, преку различни методи, таа идеја да се протолкува, да се оживотвори, односно имплементира, како во развиените земји, така и во земјите во развој. Идејата подразбира образование за сите, настојување образованието како цивилизациско добро да стане достапно за што поголем број на луѓе во сите периоди од нивниот живот. За планирање и ширење на методите и идеите за доживотно учење посебно допринеле УНЕСКО и другите меѓународни организации и агенции. Во работата на нивните комитети, комисии, конференции, меѓународни симпозиуми и други собири од таква природа постепено се разјаснувал поимот доживотно учење преку планирање на најразлични методи и нивно имплементирање во образовниот систем и се создал мисловен фонд кој влегол во светската ризница на образование и култура (Smiljkovic, 2000).

Евидентно е дека во земјите во транзиција, а особено во нашата држава постои слабо приспособен систем на образование и обука, како еден од аспектите на човечките потенцијали. Образовните институции имаат проблем во справувањето со растечките потреби, но и бројот и разновидноста на целните групи. Една од причините за ова е големиот недостаток на флексибилност и адаптибилност во структурите на овие институции и нивниот пристап кон промените, новите начини и методи. Нивната ригидност ги спречува дури и во приспособувањето и преформулирањето на курикулумите. Образовните

системи се уште се стремат да стават прекумерен нагласок, односно акцент на академското знаење (Smiljkovic, 2000).

Во овој контекст треба да се афирмира пристапот на учењето за цел живот. Во рамките на Европската Унија, афирмирањето на овој пристап бара развој на култура за учење, на индивидуално и институционално ниво во сите сфери на јавниот и приватниот живот. Ова претставува врвен приоритет поради следниве две подеднакво важни причини (Paser, 2008):

1. Европа се стреми кон создавање на општество и економија кои се базираат на знаењето. Пристапот до актуелните информации и знаења, заедно со мотивираноста и умешноста за софистицирано користење на овие ресурси станува клуч за глобалниот квалитет на животот и работата на луѓето.
2. Светот во којшто денес Европејците живеат е општествено и политички сложен и комплексен.

Повеќето луѓе сакаат да го планираат сопствениот живот и очекуваат активно да придонесуваат во општеството, па затоа мораат да научат да живеат со културните, етничките и јазичните разлики. Образованието заедно со своите методи, во најширока смисла на зборот е клучот за учење и разбирање со цел да се одговори на овие предизвици.

Овие две карактеристики на современите општествени и економски промени се меѓусебно поврзани. Тие истакнуваат две подеднакво важни цели на филозофијата на учењето за цел живот, а тие се: промоција на поединецот во општеството како активен граѓанин и промоција на можностите за вработување. Поаѓајќи од претходното, следниве шест методи укажуваат на суштинските компоненти на сеопфатна стратегија на учењето за кој се вели дека е потребно да се имплементираат во сите сфери на образованието. Исто така, секој од овие методи или препораки, предлагаат една определена цел кон која треба да се стреми работата и отвара прашања за тоа како најдобро да се превземат акции (Paser, 2008).

Прв метод: Нови вештини за сите

Цел на овој метод или порака е да се гарантира универзален и континуиран пристап до учењето, за добивање и подобрување на вештините кои се потребни за партиципирање во општеството во кое знаењето е од голема важност. Новите основни вештини вклучуваат работа со компјутер, странски јазици, технолошка култура, претприемништво и социјални вештини. Социјалните вештини, како што се самодовербата и самоводењето, исто така стануваат се поважни, затоа што од луѓето се очекува да се однесуваат поавтономно отколку што тоа беше случај порано.

Учењето како да се учи, како да се адаптира кон промените и како да се најде смисла во огромниот проток на информации, сега претставуваат генерички вештини што треба секој да ги усвои. Работодавците се почесто очекуваат од оние што бараат работа да ги поседуваат овие вештини. Солидно поседување на овие основни вештини е од клучно значење за секого, но претставува само почеток на континуумот на учење низ животот (Paser, 2008).

Втор метод: Поголемо инвестирање во човековите ресурси

Цел на овој метод е видно да се подигне нивото на инвестирање во човечките ресурси со цел да се постави приоритет врз најзначајната вредност на Европа – луѓето. Еден од начините би бил да се бара согласност, преку социјалните партнери, со која компаниите ќе поставуваат цели за продолжително или континуирано оспособување. Исто така е важно, инвестирањето во човековите ресурси да биде што по транспарентно. Идејата за учење треба да ги поттикне луѓето да партиципираат во цената и трошоците за сопственото образование. Компаниите треба да им обезбедат дел од парите и време на своите вработени да се оспособуваат по свој избор (Pedota, 2007).

Важно е да се напомене дека зголемувањето на инвестициите во човековите ресурси бара движење кон култура на споделена одговорност и кон јасни аранжмани на кофинансирање за учество во системот на учење за цел живот (paser, 2008).

Трет метод: Иноваци во наставата и учењето

Цел на оваа метода е да се развијат ефективни методи на учење и поучување за континуумот на учењето за цел живот. Се повеќе се очекува методите на учење и поучување да се вклопат во спектарот на интереси, потреби и барања, не само на поединецот туку и на специфичните групи во мултикултурните општества на Европа. Ова навестува промена кон системи на учење во чии центар се наоѓа оној што учи, системи со поголема пропустливост низ сектори и нивоа.

Технологиите на учење кои се базираат врз компјутерска техника нудат големи можности за иновации во методите на учење и поучување. Системите за учење мора да се адаптираат кон променливиот начин на живеење. Пред се ова значи целосна ревизија и реформа на иницијалното образование и оспособувањето за работно место, како и оспособувањето на оние кои што ги држат курсевите, односно наставниците. Нивната улога е се повеќе во насока да бидат ментори, водачи, медијатори (Paser, 2008).

Четврт метод: Вреднување на учењето

Целта на овој метод е, значајно да се подобрат начините на кои се сфаќа учеството во процесот на учење и резултатите и како тие треба да се вреднуваат. Дипломите, сертификатите и квалификациите претставуваат значајна референца, како за работодавците, така и за поединците, и тоа како на пазарот на трудот така и во претпријатијата. Така, осовременувањето на националните системи на сертификати за новите економии, како и новите социјални и општествени услови, станала значаен момент во сите делови на ЕУ (Paser, 2008).

Петти метод: Соодветна работа

Целта на овој метод е да се обезбеди за секого лесен и ефикасен пристап до квалитетни информации и совети во врска со можностите за учење низ Европа. Идната улога на професионалците во советувањето може да се опише како брокерство. Со интересот на клиентот пред себе, соодветниот т.н. брокер, е во состојба да понуди широк спектар на информации со цел да помогне во одлучувањето и да придонесе за вистинскиот курс за иднината. Изворите на информации кои се базираат врз компјутерската технологија и Интернетот, отвораат нови хоризонти за подобрување на квалитетот на соодветната работа.

Оттука соодветните сервиси мора да се движат кон холистички стилови на обезбедување услуги, способни да одговорат на широк дијапазон на потреби и барања, за различни категории на луѓе (Paser, 2008).

Шести метод: Приближување на учењето

Целта на овој метод е да се обезбедат можности за учење колку што е можно поблиску до кандидатите, во нивните заедници и со поддршка на капацитетите опремени со компјутери. За најголемиот дел од луѓето, од раната возраст па се до староста, учењето се случува на локално ниво. Локалните и регионалните авторитети се тие што ја обезбедуваат инфраструктурата на пристапот до учење за цел живот, вклучувајќи ја детската заштита, превозот и социјалните и општествени услови (Paser, 2008).

Постојат три апсолутно критични фактори кои се провлекуваат низ секоја од овие методи, а тоа се (Reschly, Oliver, 2008): достапноста, еднаквите можности(социјални и општествени) и квалитетот на учењето. Овие три фактори мора да се земат во предвид во секоја од фазите и за секој специфичен проблем. Ниедна од стратегиите за учење не може да биде успешно имплементирана во образовниот систем без нивната целосна интеграција во целокупната образовна практика.

4.2. Претпоставки за успешно управување со училницата и одделението

Целите на ефикасното управување со училницата и со одделението може да се сведат на неколку клучни насоки на делување на наставникот во одделението, а тие се: максимално посветување на времето во учење, односно сведување на најмала мера на сите губења на времето во текот на наставниот час на различни активности кои не се насочени на учењето, потоа, обезбедување на услови за успешно учење преку активно вклучување на сите ученици во соодветните активности за учење кои се одвиваат низ интеракција помеѓу учениците и наставниците, како и развивање на самодисциплина, самоконтрола и одговорност на учениците (Pedota, 2007).

Би можело да се каже дека појдовна основа за успешно управување со одделението и училиницата е согласноста на имплицитната теорија која секој наставник ја има за оваа тема со емпириски потврдени принципи на кои истото се базира. Тие принципи може да се формулираат низ неколку од следните тврдења (Saginor, 2008):

1. На окружувањето за учење во најголема мера влијае однесувањето на наставникот. Намерно или ненамерно, вербално или невербално, било свесен за тоа или не - наставникот со своето однесување влијае на однесувањето на своите ученици.
2. Наставниците имаат професионална одговорност учениците да ги насочуваат кон задачите и кон учењето.
3. Насоченоста на учениците на задачите и учењето е подобра кога наставникот има јасни идеи за: поврзаноста на наставата и дисциплината, факторите кои ги мотивираат учениците да се однесуваат на одреден начин, сопствените очекувања во врска со однесувањето со учениците и за можниот систематичен план за регулирање на непосакуваното однесување.
4. Однапред планираните стратегии придонесуваат за тоа во одделението да има помалку несоодветно однесување кое ја попречува наставата, односно однесувањето на учениците да е посоодветно.

Одредени автори, наведуваат пет клучни претпоставки за успешно управување со училиницата и со одделението, под кои се подразбираат однесувањата на наставниците кои се однесуваат на односите помеѓу наставникот и ученикот, организирањето и водењето на сите активности во одделението, и процесите на учење во рамките на наставата. Станува збор за претпоставки кои треба да ги исполни наставникот, ставајќи ги во функција своите капацитети за (Saginor, 2008; Santrock, 2006; Savran & Cakiroglu, 2004; Selimovic, 2010):

- ✓ разбирање на личните, психолошките и образовните потреби на учениците;

- ✓ воспоставување на позитивни односи помеѓу учениците и наставниците и помеѓу врстниците, што придонесува за препознавањето на основните потреби на учениците;
- ✓ организација на работата и користењето на методите кои максимално влијаат на поттикнувањето на однесувањето на учениците кое е насочено на задачите;
- ✓ користење на наставни методи кои овозможуваат оптимално учење и одговарање на образовните потреби на поединците и на целата група;
- ✓ примена на широк спектар на советодавни и бихејвиорални методи кои придонесуваат за коригирање на несоодветното однесување на учениците.

Врз база на набљудуваните клучни претпоставки за управувањето со одделението и училищата, може да се заклучи дека успешното управување со истите е поврзано повеќе со процедурите кои се однесуваат на организација на наставните активности, односно активностите за учење, и со оние елементи кои се однесуваат на квалитетот на комуникациите и создавање на добра социјална клима во одделението, а не со примена на некои од интервентните процедури кои наставниците ги применуваат обидувајќи се да ги сузбијат манифестните дисциплински проблеми (Santroc, 2006).

Всушност се работи за тоа дека опишаните предуслови придонесуваат за тоа учениците да бидат преокупирани со задачи и не им се остава простор кои тие самите ќе се обидуваат да го исполнат на некој начин, па како еден од начините се јавува и непосакуваното однесување кое претставува кршење на дисциплината. Втора причина е тоа што во групата во која постои меѓусебно прифаќање, уважување, јасна и конструктивна комуникација, учениците се чувствуваат сигурно, а од таквото чувство не се јавуваат потреби за чие задоволување учениците би се обиделе да ги постигнат со агресивни или со некои други несоодветни постапки (Saginer, 2008).

4.3. Користење на компјутерите во едукацијата и управување со училишните опремени со компјутерска технологија

Подучувањето, односно едукацијата на денешните компјутерски писмени ученици и студенти преку користењето на конвенционалните алатки за едукација, претставува голем предизвик за наставниците (Preacher, Hayes, 2008). Таблите и проекторите едноставно не се прилагодени за одредени училишни премети во кои практичното искуство е најдобрата опција. Училишната која е опремена со компјутери се повеќе се јавива како природно окружување за секојдневните ситуации во наставата. Компјутерите станале веќе дел од нашето секојдневие, а со тоа и секојдневие и во самиот воспитно-образовен процес. Денешното реализирање на наставата, посебно изведувањето на наставата на оние „компјутерско ориентираните“ предмети, е незамисливо без употребата на компјутерите. Но, потребно е да се прошират начините на размислување и парадигмите, како и да се користат компјутерите и за изведување, односно и за реализирање и на останатите предмети (Marzano, Marzano, 2003).

Истовремено, со потребата од проширување на користењето на компјутерите во наставата, се јавува и потребата од поквалитетно управување со самиот наставен процес, и тоа во целокупниот процес. Компјутерот не смее да стане извор на пречка во наставата, туку треба да биде нејзин квалитетен следбеник и соучесник. Во денешното отворено окружување, едноставниот пристап до интернетот претставува предизвик за сигурноста, но и задржување на вниманието на учениците во наставата. Интернетот како извор на информации од една страна, многу лесно станува извор на пречка и забава, која во одредени моменти може да и штети на наставата и истата да ја насочи во погрешен правец (Попова-Коскарова, 2008).

За успешно и квалитетно изведување на наставата во денешни услови, потребно е квалитетно решение кое го поддржува изведувањето на наставата во нејзиниот целокупен процес од самата подготовка, преку нејзиното изведување, односно реализирање, како и до самата валоризација на истата. Исто така, решението мора на наставникот да му овозможи активно и

квалитетно, но истовремено и едноставно управување со наставата и со училиницата.

Денешните ученици на компјутерот и на интернетот гледаат како на дел од основната инфраструктура. За нив, секојдневието без компјутери е незамислива, па дури и невозможна. За да биде наставата интересна и привлечна, потребно е активно користење на компјутерите. Впечатокот е дека денешната настава во својата реализација заостанува од навиките на учениците кои надвор од наставата имаат постојан допир со компјутерите. Според тоа, потребно е да се менува начинот на размислување, односно современата настава да се збогати со употребата на компјутерите.

Понатаму, истовремено се појавува и опасноста компјутерот да стане фактор за попречување на наставата и нејзино насочување во погрешен правец. Многу лесно е замислива ситуацијата во која наставникот поминува повеќе време насочувајќи го вниманието на учениците на наставата, отколку на нејзината реализација. Исто така е можна и ситуација наставникот да ја превзема улогата на полицаец во наставата и да забранува користење на компјутерите. Одовде, користењето на компјутерите и на интернетот, како и на сите погодности кои тие ги овозможуваат мораат да бидат насочени, како што беше и претходно кажано, кон наставата, односно кон подобрување на квалитетот на наставата и знаењето, да бидат извор на информации, а не извор на забава, губење на време или извор на попречување на наставниот процес (Атанасоска, 2008).

Денес, поголемиот дел од учениците сакаат активно да учествуваат во наставата и истите да бидат фактор кој придонесува за квалитетна настава, а не да бидат само пасивни набљудувачи и приматели на информации. Активното вклучување на учениците во наставата, секако дека ќе придонесе за квалитет на наставата, односно на подигнување на нивната заинтересираност за истата, како и на количината на енергија која ќе ја вложат во самиот процес на наставата. Покрај класичното пренесување на знаење, денешната настава мора да ги научи учениците како да се снајдат во процесот на доживотното учење, односно како да можат во мноштвото на информации да ги најдат и да ги извлечат квалитетните и пред се, корисните информации (Попова-Коскарова, 2008).

Можностите кои ги нудат мобилните комуникации и поврзаноста, го поставуваат прашањето за оправданоста на класичните училиници, односно на класичниот начин на изведување, односно на реализирање на наставата во училиниците. Постојат секојдневни ситуации кои ги спречуваат учениците физички да присуствуваат на настава во училиница, па се поставува и прашањето за евентуална алтернатива.

Попрецизно, се поставува прашањето за организација на настава која на учениците ќе им овозможи присуствување на истата без потреба за физичка присутност. Доколку оддалечената комуникација и пренесувањето на сликата и тонот е можно без потреба од посебна технологија, односно преку користењето на достапната технологија за сите, тогаш истото е сигурно можно да биде реализирано и во наставата, односно во наставниот процес.

5. Методи во основното воспитание и образование

Во продолжение, во овој дел од трудот, ќе бидат наброени неколку принципи, односно имплементирањето на одредени социјално педагошки методи, кои се однесуваат на организациските аспекти во основното образование, а тие се (Bush, 2007):

Метод на демокритичност

Основното воспитание и образование е задолжително и достапно за сите деца без оглед на нивниот род, социјалното и културно потекло, вероисповед, националната припадност и различните физички и психички способности.

Воспитанието и образованието треба да биде насочено врз развојот на детето и темелните човекови вредности: неприкосновеност на човековиот живот, индивидуалната слобода, интегритетот, достоинството и еднакви права за сите луѓе. Во согласност со овие вредности, училиштето создава услови за јакнење на индивидуалното чувство за праведност, толеранција и одговорност (Bush, 2007).

Во исто време, основното училиште треба да ги охрабрува учениците да ја откриваат својата посебност како индивидуи и активно да се подготвоваат за одговорен живот во едно демократско и граѓанско општество.

Основното училиште треба да им гарантира на учениците еднакви можности за понатамошно образование во средно училиште.

На лицата кои од различни причини не го оформиле деветгодишното задолжително образование, треба да им се овозможи тоа да го направат во основното образование кое е наменето за возрасните.

Метод на недискриминација

Училиштето ќе ги превземе сите потребни мерки за да обезбеди заштита на детето – ученик од сите форми на дискриминација во текот на неговиот престој во училиштето и одвивањето на сите активности во воспитно-образовниот процес. Училиштето ќе промовира и овозможи остварување на правата на секој ученик и уживање на плодовите на воспитно-образовниот процес без никаква дискриминација базирана на расата, бојата на кожата, полот, јазикот, вероисповедта, политичкото или друго убедување, националното, етичкото или социјалното потекло, имотната состојба, онеспособеноста или друг статус на детето, или на неговиот родител или старател (Бусх, 2007).

Метод на почитување на индивидуалните разлики меѓу учениците

Во основното воспитание и образование, треба да се создаваат можности секое дете максимално да ги развива своите предиспозиции, интелектуалните и физичките способности и надареност. Наставата и другите активности во основното образование треба да се усогласени со индивидуалните разлики меѓу учениците и со начинот и брзината во учењето и напредувањето на секој ученик. На тој начин ќе се применуваат и различни методи за мотивирање и подучување, наставни содржини што одговараат на индивидуалните потреби и можности на учениците и различни видови на индивидуализирана настава што ќе обезбеди почитување на разликите и специфичностите на детскиот развој, брзината на напредувањето во учењето и надареноста на детето (Arnaudova, 2009).

Наставниците и училиштето имаат посебна одговорност кон учениците кои од различни причини имаат тешкотии во учењето и постигнувањето на образовните цели, што доаѓа до израз со прилагодувањето на содржините и методите во наставата кон различно темпо на учење и напредување на учениците (Bush, 2007).

Метод на целосен развој на личноста на ученикот

На сите ученици во основното воспитание и образование треба да им се гарантира редовно континуирано школување во основното училиште и да им се овозможи да стекнуваат знаења, искуства и вештини во сознајното, емоцијалното, социјалното и психомоторното подрачје. Затоа, во планирањата и во процесот на наставата и учењето треба да се почитуваат законитостите во развојот на учениците, а особено да им се овозможи постапно и порелаксирано напредување од еден во друг квалитативен степен и специфичен период во учењето (Bush, 2007).

Исто така, основното училиште треба да биде поволна средина во којашто на учениците ќе им се обезбеди правилен социјален и емоцијален развој и поддршка на физичкото и менталното здравје на учениците (Arnaudova, 2009).

Метод на најдобар интерес на детето

Во текот на целиот воспитно-образовен процес и престојот на детето во училиштето од примарно значење се неговите интереси. Сите возрасни учесници во воспитно-образовниот процес (што ги подразбира сите вработени во училиштето, родителите и заедницата) во начинот на изведување на активностите, решенијата кои се носат и своето однесување, секогаш ќе водат сметка за најдобриот интерес на детето (Bush, 2007).

Метод на активно учество на учениците во животот на училиштето

Училиштето ќе овозможи активно учество на ученикот во одвивањето на сите активности во училиштето кои се однесуваат на него. Ова подразбира: а) обезбедување на атмосфера и услови што ќе ги стимулираат учениците да формираат свое сопствено мислење и слободно да го изразуваат тоа мислење и б) градење на механизми и процедури кои ќе им овозможат на учениците да

вршат соодветно влијание врз одлуките и случувањата во училиштето (Arnaudova, 2009).

Овој метод го содржи правото на секое дете да бара, да прима и да дава информации, да учествува во процесите на одлучување и да се здружува со другите деца заради посоодветно формулирање и манифестирање на своите потреби и интереси.

Метод на квалитет на образованието и меѓународна споредливост со знаењата

Еден од важните услови за подобрување на квалитетот на образованието е кај учениците да се поттикнува љубопитноста и мотивацијата за учење, а посебно кај посposобните и надарените ученици.

Подобрувањето и одржувањето на квалитетот во образованието подразбира: да се изготват квалитетни наставни програми, да се постават развојните цели со развојно-процесно планирање, да се гарантира ефикасна и квалитетна настава, да се воспостави систем на следење и оценување кој ќе ги почитува развојните можности на учениците и постапно ќе преминува од описно во бројчано оценување, да се воспостават критериуми за напредување на учениците во школувањето, како и стандарди за ефикасен наставник и ефикасно основно училиште. Со наставата и учењето, учениците треба да се поттикнуваат преку истражувачки постапки да го откриваат знаењето, да го надградуваат, систематизираат и применуваат во нови околности и услови (Arnaudova, 2009).

Важно е училиштето да биде отворено за иновациите кои доаѓаат од земјите со побогато искуство во образованието, а кои веќе се покажале како добри едукативни практики. Особено треба да зајакнува грижата за развивање систем на научни знаења со користење на различни извори за учење што се прилагодени на потребите, условите и темпото на напредување на учениците. Системот на оценување треба да овозможи постигнување на знаења и вештини што се споредливи со знаењата на учениците во други земји.

Метод на општообразовен карактер на основното училиште

Општообразовен карактер на основното училиште не треба да се менува во ниту еден негов дел со содржини и активности за подготвување за одредено

занимање. Изборните предмети, исто така, треба да имаат општообразовен карактер и да нудат применливи знаења и умеења во натамошното образование на учениците (Bush, 2007).

Метод на подготвување на учениците за доживотно учење

Овој метод налага наставата да се збогатува со содржини, нови методи и техники кои го поттикнуваат критичкото мислење кај учениците од сите возрасти и во рамките на сите наставни предмети.

Нужно е учениците како субјекти во наставниот процес да се оспособуваат да мислат критички, да превземаат одговорност за сопственото учење, да соработуваат со другите и да се развива љубопитноста и потребата од постојано сопствено учење и надградување на знаењата. Со постојано мотивирање и оспособување на учениците за користењето на ефикасни методи и техники на самостојно учење, ќе се овозможува тие да станат приврзаници на идејата за доживотно учење (Bush, 2007).

Метод на разбирање на другите и мултикултурност

Во основното воспитание и образование со содржините, методите и активностите, како и со одговорниот живот и работа на учениците и наставниците треба да се развива толеранцијата, почитувањето на разликите меѓу луѓето и на нивните права и одговорности. Истовремено, за развивањето на овие вредности училиштето треба да им понуди на учениците повеќе можности за усвојување знаења и за развивање на вештините и почитување на другите (Bush, 2007).

Мултикултурноста на македонското општество бара основното училиште да го промовира развивањето на вредностите кај учениците за заедничко живеење, почитување на разликите меѓу луѓето и нивната култура, јазикот и традициите. Училиштето е одговорно за развивање свест кај учениците за своето културно потекло, а исто така и за поттикнување на интересот за запознавање на културното наследство на другите заедници (Arnaudova, 2009).

Метод на вклучување на учениците со посебни образовни потреби во основното образование

Основното образование и воспитание за учениците со посебни образовни потреби се организира на најпогоден начин со цел да овозможи нивно подобро напредување во наставата и учењето во согласност со индивидуалните можности. Децата со посебни потреби се вклучуваат во редовните паралелки на основните училишта. Доколку по одреден временски период се утврди дека нивните постигања не се во согласност со нивниот образовен план, тогаш учениците со посебни образовни потреби се вклучуваат во посебни училишта или во посебни паралелки при редовните училишта (Bush, 2007).

Во основните училишта треба да се создаваат кадровски и други услови за образованието за децата со посебни потреби, а за таа цел се применува и индивидуализиран пристап во наставата.

Со образованието за учениците со посебни образовни потреби се опфаќа нивното оспособување за живот во општествената средина.

Метод на физичка безбедност и здравје

Училиштето ќе ги превземе сите потребни мерки кои се неопходни за да се овозможи физичка безбедност, како и зачувување и унапредување на здравјето на учениците. Тоа подразбира дека училиштето ќе ги превземе сите мерки на обезбедување – а) окружување кое не претставува потенцијална или реална закана по физичкото здравје и интегритет на учениците; б) позитивна психосоцијална клима во училиштето; в) доследно и редовно сензитивно спроведување на принципот на ненасилство од каков било облик; г) можности за сите ученици, во текот на редовната настава да стекнат вештини и сознанија за тоа како да го чуваат и унапредуваат здравјето, како да се справуваат со стрес и како со ненасилни методи да разрешуваат конфликтни ситуации (Arnaudova, 2009).

Метод на автономност, компетентност и одговорност

Овој метод го дефинира училиштето како автономна институција во однос на власта, верските заедници, политичките партии. Училиштето не смее да биде

под влијание на верски, политички или други погледи кои отстапуваат од принципите и целите на воспитанието и образованието, меѓутоа во него има место за сите ученици без оглед на нивните лични, верски и други мислења и убедувања (Смилеска, 2012).

Другата автономност и одговорност се согледува во можноста на наставникот самостојно да ја планира и реализира наставата, како и со неговата функција што ја остварува согласно со принципите и целите на системот на воспитанието и образованието.

Ученикот има право и на изразување и слобода да бара, да прима и да дава информации и идеи од сите видови било усмено или писмено.

Метод на партнерство помеѓу училиштето, родителите и локалната средина

Овој метод се темели на три компоненти (Bush, 2007): 1) на обврската на училиштата да им обезбедуваат на родителите навремени и пристапни информации за се она што се одвива во училиштето, а што е релевантно за школувањето на нивните деца во училиштето; 2) овозможување целосна партиципација или учество на родителите во донесувањето на одлуки во училиштето, а кои се однесуваат на воспитанието и образованието на децата, како и со непосредно учество во планирањето и остварувањето на училишните активности во зависност од интересите на учениците и 3) отворање можности на родителите и на локалната заедница активно да го поддржуваат животот и работата на учениците во училиштето.

Училиштето треба да остварува програми што се однесуваат на културата, традициите, уметноста, екологијата и заштитата на природата и околината.

Во согласност со програмата за работа на основното училиште, на учениците и на нивните родители треба да им бидат добро објаснети целите на образованието, барањата на училиштето, како и правата и должностите на учениците, на наставниците и на родителите. Притоа, неопходно е да се користат демократски методи кои придонесуваат за проактивен и одговорен живот на учениците, критичко расудување за вредностите и подготвеност за дијалог, комуницирање и разбирање.

Во училиштето треба да се води грижа за заштита на индивидуалноста и приватноста, а особено да се зголеми контролата при давањето податоци на други лица и институции за учениците и нивните родители.

Јавноста треба да има увид во квалитетот на воспитно-образовната работа на воспитно-образовните институции, а начините и постапките на следење и оценување на постигнувањата на учениците се во надлежност на училиштето како што е одредено и со Законот за основно образование.

6. Анализа на училиштето како организациски систем

Училиштето, пред сè, како еден организациски систем, се состои од група на луѓе кои создаваат структури, управуваат со ресурси и исполнуваат низа активности за да ги постигнат саканите резултати во духот на нивните индивидуални и заеднички вредности и потреби (Anderson, Hendrickson, 2007).

Секоја организација ги вклучува следните аспекти (Petkovski, 1998):

1. Организација и реализација на наставните планови и програми (курикулумот),
2. Екипирање, организирање, координирање и комуницирање на персоналот,
3. Поделба и групирање на учениците по паралели,
4. Распределба на часови по предмети извршители и класни раководства,
5. Изготвување распоред за учениците и наставниците,
6. Кадровски ресурси,
7. Материјално – технички ресурси.

6.1. Организација и реализација на наставните планови и програми (курикулумот)

Основната функција на секое училиште е реализација на наставниот план и програма и наставата (Петковски, 1998). Наставата претставува процес во кој се реализираат содржините од курикулумот. Курикулумот во себе ги содржи потребите на државата, потребите за лично усовршување на индивидуата и поребите за стручно оспособување на индивидуата. Со ваквиот курикулум покрај поребните знаења се даваат и неопходните вештини со кои треба да се стекнат учениците.

Во тој контекст, ќе бидат наведени некои од елементите во смисла на претходното што се содржани во курикулумот (Петковски, 2009):

- ✓ подготвување на учениците за живот во мултикултурен живот,
- ✓ развивање кај учениците вештини за комуникација, за решавање на проблем, за лично и општествено однесување,
- ✓ подготвување на учениците да ги сватат економските и ундустриските процеси,
- ✓ да се грижат за своето здравје,
- ✓ да се подготвуваат за живот.

Училиштето како најважен фактор со наставникот во развојот на ученикот треба да се грижат неговите ученици да се стекнат со знаења и вештини и да се развиваат како граѓани, да се учат на тимска работа, да се развиваат комуникациски вештини како и начини на пронаоѓање решение на мирен и достоин начин кој доликува.

Училиштето како образовна институција има за задача од неговите ученици да развие здрави и етички подготвени ученици како идни родители, да го осознаат светот, луѓе кои ќе се грижат за околината, да го сватат значењето на животот и системот на вредности, да развиваат позитивни ставови и да се подготвени за самопроценување.

Една од најважните менаџерски задачи на директорот е управувањето со курикулумот. Курикулумот може да се разгледува од три гледни точки и тоа:

1. од гледна точка на ученикот,
2. од гледна точка на содржината од курикулумот,
3. од гледна точка на општеството.

Тоа илустративно може да се прикаже како еден триаголник:

Овие точки се нагласуваат различно и различно се третираат при што акцент најмногу се стаава и поместува од ученикот на содржината и на општеството.

Во центарот на образовниот процес се наоѓа ученикот. Добриот наставник го третира ученикот исто како што градинарот се грижи за цвеќето, додека тоа не порасне и се развие што е можно подобро. Кога го гледаме курикулумот од страна на општеството, тоа се однесува на тоа како возрасните ја користат науката и колку тој свет на наука е потребен. Со помош на курикулумот, учениците се стекнуваат со мисловни вештини и вештини што учат како да се научи. Наставниците сами одлучуваат за пристапите на учење, колку нивното предавање ќе се заснива на курикулумот и колку надвор од него. Современиот наставник курикулумот го третира како рамка, а не како стега (Петковски, 1998)

При планирањето на секој дел од курикулумот, важно е да се издвои точно што учениците ќе добијат на крајот од тој дел. Во курикулумот посебен акцент се става на развојот на вештините за комуницирање, решавање на проблеми и донесување на одлуки. Со вештините на учење кои се доста значајни не само што на ученикот му се нудат вештини со кои може полесно да учи, туку и вештини за поставување на прашања, да истражува, да бара информации, да врши анализа и синтеза.

6.2. Екипирање, организирање, координирање и комуницирање на училишниот колектив

Околу екипирањето, организирањето, координирањето и комуникацијата на персоналот пред се водечката улога ја има директорот на училиштето како еден водич и организатор на целиот тој процес кој треба да поведе да направи една екипа од своите вработени. Персоналот пред сè треба меѓусебно беспрекорно да комуницира, соработува и формира подтими кои истовремено ќе се преплетуваат, надополнуваат и надоврзуваат.

Сè повеќе луѓе во деловниот свет согледуваат дека комуникацијата е од витално значење за работата на организацијата. Способноста да се комуницира добро, е она, што пали оган во луѓето, ги претвора одличните идеи во вистински дела, овозможува да се оствари сè. Комуникацијата претставува перманентен процес на испраќање и примање информации, со една основна цел – размена на идеи. Токму ваквата комуникација е онаа која се бара и е најпосакувана во екипирањето и организирањето на персоналот на едно училиште (Петковски, Пелинова, 2009).

Постојат повеќе значајни категории на комуникација помеѓу персоналот, па така според начинот на кој се комуницира и каде се комуницира (Петковски, Пелинова, 2009):

- ✓ интерперсонално комуницирање,
- ✓ интраперсонално комуницирање,
- ✓ организациско комуницирање,

- ✓ медио комуницирање и
- ✓ масовно комуницирање.

Меѓутоа, во полето на деловното комуницирање е многу пошироко и опфаќа повеќе форми на комуникација. Но, како најзначани форми на комуникација се издвојуваат следните (Петковски, Пелинова, 2009):

- ✓ вербална комуникација и
- ✓ невербална комуникација.

Вербалната комуникација е онаа која ги содржи двете форми на комуникација а тоа се: говорната и писмената комуникација.

Кога говориме за говорната форма на комуникација треба да се има предвид дека постојат различни монолошки и дијалогски форми на комуницирање. Како типични монолошки форми на комуникација се сретнуваат: говорот, веста, анализата, коментарот, извештајот, белешката и критиката. За разлика од монолошките форми кои се засноваат на еднонасочна комуникација, дијалогските се состојат од размена на информации и такви се: дијалогот, дискусијата и дебатата (Петковски, Пелинова, 2009).

Карактеристична форма претставува деловниот разговор. Тој е основна форма на интерактивно деловно комуницирање и е основа за други форми на деловно комуницирање, какви што се: деловните состаноци, деловните преговори, презентациите, советувањата и слично. Ваквите видови на комуникација се оние кои водат до добра организација и екипирање помеѓу самиот персонал на едно успешно училиште.

За разлика од вербалната комуникација, невербалната е онаа која уште се вика и говор на телото. Според многубројни истражувања околу 75% од комуникацијата се врши на невербален начин. Невербалната комуникација е токму онаа која истовремено со вербалната се надоврзува, дополнува и дообјаснува.

Говорот на телото е толку многу значаен за успешна комуникација помеѓу самите учесници. Најчесто се манифестира со погледот на очите, изразот на лицето, движењето на главата, гестовите на движењето на телото, растојанието, допирот и слично.

Успешна комуникација е онаа која истовремено се преплетува и надоврзува со вербален говор и невербален говор на телото.

6.3. Поделба и групирање на учениците по паралелки

Околу поделбата и групирањето на учениците по паралелки пред се водач во овој процес е законот за Основно образование, на кој се отповикуваат и држат до него директорот на училиштето со неговата стручна служба.

Уписот на првачиња согласно законот за Основно образование се врши во месец мај. При уписот на првачето со него треба да дојде неговиот родител/старател, а пожелно е да дојдат и двајцата родители/старатели. Тие со себе треба да ја носат потребната документација за упис во прво одделение, а училиштето потребно е да има обезбедено услови и благопријатна училишна клима за таа намена.

Просторијата каде ќе се врши приемот треба да биде адаптирана за разговор и набљудување на детето. Во истата пожелно е да има сликовници или литературно катче, листови хартија и боички, играчки итн. На денот на запишувањето на првачињата главна улога има комисијата формирана од директорот на училиштето за таа цел, а во која значајна улога има стручниот соработник (педагог или психолог).

При уписот првично претставникот од стручната служба како член на комисијата за упис им дава на родителите/старателите формулар во кој тие треба да внесат нивни лични податоци и податоци за првачето. Потоа, претставникот од стручната служба и другите членови од комисијата (одделенски наставник, наставник за предучилишна настава) на првачињата им даваат одредени активности и вршат нивно набљудување, а исто така и водат разговор со нив.

Се следи нивното однесување кон нивните родители, односно дали бара поддршка од нив или ги игнорира, дали е пристојно со нив, дали ги прашува. Исто така се следи и однесувањето на првачето со непознати лица, дали комуницира со нив, дали одговара на прашањата и слично.

По завршувањето на уписот на првачето се врши распределба на првачињата во неколку паралелки (во зависност од бројот на запишани првачиња), бројот на ученици во паралелката е од 24 до 34, а просториите заедно со наставниот материјал и опрема во кои ќе учат првачињата треба да одговараат на нивната возраст и развоен период.

Понатаму, родителот/старател при уписот на првачето може да ја каже неговата желба во однос на тоа кој наставник сака да го учи неговото дете, но исто така треба да му се даде до знаење дека стручните соработници од училиштето треба да ги почитуваат и педагошките критериуми за формирање на паралелка. Тие критериуми се: рамномерна застапеност на половите, социјална структура на семејството, образование на родителите, предзнаењето на детето. Стручните соработници кои вршат формирање на паралелките, треба да ги почитуваат наведените критериуми. (Закон за Основно образование, член 45-52)

6.4. Распределба на часови по предмети извршители и класни раководства

Распределбата на часови по предмети се врши според дадениот наставен план и програма, односно секој предмет има одреден неделен фонд на часови. Додека пак извршителите на тие часови се оние наставници кои на објавениот конкурс за одредено работно место се јавиле на тој конкурс и ги исполнуваат критериумите и барањата согласно законот за Основно образование, т.е. поседуваат одредено образование за кое што доказ е нивната диплома за завршено високо образование.

Во извршувањето на часовите сепак распределбата ја извршува директорот на основното училиште по распишаниот конкурс со тоа што на наставниците со неполн фонд на часови од задолжителните, распределбата со изборни часови и дополнувањето на неделниот фонд на часови исто така ја врши директорот.

Класните раководства исто така ги распределува директорот на училиштето со тоа што има поделба на класните раководства во одделенска настава и предметна. Во одделенската настава класен раководител кој зима прво одделение е оној кој истата година предава петто одделение и истиот тој си зима ново одделение. Истото се случува и во предметната настава оној што предава или завршува со деветто одделение зима ново шето одделение. Доколку некој од тие наставници замине во пензија или пак се откаже од класното раководство од било кои прчини, директорот на училиштето дава предност на наставник со подолго работно искуство во истото училиште.

6.5. Изготвување распоред за учениците и наставниците

Изготвувањето на распоредот како за наставниците така и за учениците на едно училиште го изработува директорот на истото училиште во соработка со стручната служба, како и наставниците. При изготвувањето на распоредот на учениците се внимава на правилна распределба на часовите при што се внимава на одредени нормативи, да се запази бројот на часови во одредени денови да не достигне 7-8 часа, а друг ден 5.

Притоа огромно значење има тоа да првите часови во текот на секој ден им се придава предност на задолжителните предмети на кои потребна е поголема концентрација од страна на учениците, а додека пак на изборните предмети и предметите од уметничко – музичкото подрачје им се отстапува простор на крајот од часовите – на овие часови учениците се релаксираат, ги искажуваат нивните ликовни замисли како и музички таленти.

Изготвувањето распоред на наставниците исто така го извршува директорот на училиштето во соработка со наставниците при што се внимава на правилен распоред и распределба со цел да нема преклопување и совпаѓање на исти наставници на ист час во едно одделение и слично.

6.6. Кадровски ресурси

Кадровските ресурси се многу комплексни и сложени, па затоа секоја организација вклучува (Петковски, Пелинова, 2009):

- ✓ луѓе (личности) кои ќе ја извршуваат работата,
- ✓ овие личности се меѓусебно поврзани (интерперсонални односи),
- ✓ интеракциските односи треба да бидат пропишани во една структура,
- ✓ секоја личност, во организацијата гледа можност за остварување на своите цели.

Интеракцијата на сите овие елементи овозможува остварување на заедничките цели.

Гледано од аспект на раководењето и извршувањето, како основни функции на работењето, самата организација се јавува како обединувачки и движечки фактор.

Во делот на управувањето се определуваат целите, условите, процесот и резултатите од работата на организацијата, за таа цел секоја организација, треба да воспостави одредени критериуми, норми и стандарди.

Во извршувањето на процесот, се создава вистинскиот резултат и се задоволува поставената цел за која се формира организацијата (се реализира мисијата). За успешно реализирање на процесот потребно е добро раководење. Сепак во зависност од природата, карактерот, сложеноста и комплексноста и други фактори на организацијата, произлегува и соодветната раководна структура. Како основен фактор и двигател на раководната структура е делегирањето на одговорности и трансвер на надлежности.

Образовната организација претставува сложен, комплексен, динамичен, отворен и целесообразен организациски систем.

Зборот „организација“, најчесто скоро и секогаш асоцира на склоп од канцеларии и бироа, прецизно зададени модели и шаблони, опис на работи и работни задачи со различни нивоа на одговорност. Но сепак постојат различно

концепирани и видови на организации. Со самата помисла на организацијата првата помисла е оној пирамидно хиерархиски склоп. Но ваквата претпоставка е само делумно комплетна, бидејќи овој склоп дава само еден аспект на една организација, а тоа е формалната димензија.

Со ваквиот ограничен поглед не се опфатени следните фактори (Петковски, Пелинова, 2009):

- ✓ однесувањето на лидерот,
- ✓ неформалните односи во организацијата и надворешните соработници на организацијата,
- ✓ различни потреби, согледувања и мотивираност на поединците во организацијата.

Организацијата може да се третира како општествен систем кој претставува единство на заедно поврзани елементи. Впрочем, она што се случува во организацијата и однесувањето на поединците во организацијата може најдобро да се разбере ако на организацијата се гледа како на динамичен и отворен општествен систем отколку на статичка целина која содржи официјални простории.

Два внатрешни фактори или димензии можат да ни помогнат во појаснувањето на суштината и карактерот на училишната организација. Тие две димензии се (Гоцевски, 2009):

1. институционалната димензија и
2. индивидуална (персонална) димензија.

Институционалната димензија на една организација ја сочинуваат официјалните улоги застапени од поединци. Овие улоги всушност се динамични аспекти на соодветните позиции (места), канцеларии и состојби во организацијата и тие го дефинираат званичното однесување на луѓето што се на овие позиции, во овие канцеларии и што ги продуцираат овие состојби. Притоа постојат определени права и одговорности.

Институционалната димензија на организацијата може да се изведе од формалната организациона целина. Од гледна точка на формалната организација одговорностите се јасни и тие нема да предизвикаат тешкотии во работата во поглед на одговорноста и власта на проблем ситуации.

Но, сепак не е доволно само да се разбере и прочита описот на работните задачи. Потребно е да се има во предвид и природата на персоналната (индивидуалната) димензија. Тоа значи, пред сè, да се има во предвид природата на индивидуалните способности, можности стилови и друго. На пример добрите работници имаат потреба од амбиции и определен напор за да постигнат поголема продуктивност. Од голема важност е да се напомене дека карактеристика на една „здрава“ организација е рамнотежата помеѓу индивидуалните и институционалните цели и задачи.

6.7. Материјално – технички ресурси

Материјално-техничките ресурси го опфаќаат просторот, опремата, наставните средства помагала и слично. Голема и важна улога играат материјално-техничките ресурси во целиот воспитно-образовен процес. Најпрво просторот-средината во која самите ученици го минуваат половина од денот е бита одлика. Просторот и целата средина треба да изгледа добро уредена и да претставува стимулативна средина за учење. Опремата со која располага едно училиште како и училницата во која се поседува настава играат значајна улога. Инвентарот, клупите, столчињата се од огромно значење како за правилен раст и развој на учениците, така и за уредност на просторот. Во опрема спаѓаат наставните средства/медиуми кои помагаат во целокупниот воспитно-образовен процес.

Препорачливо е наставните медиуми и средства да се комбинирани и да одговараат на наставната содржина така што ќе има подобар и поквалитетен ефект.

Постојат различни наставни медиуми како (Петковски, Пелинова, 2009):

- ✓ Вербални воспитно – образовни средства – збор и говор,

- ✓ Текстуално воспитно – образовни средства
- ✓ Визуелни воспитно образовни средства
- ✓ Аудитивни воспитно – образовни средства
- ✓ Аудиовизуелни воспитно – образовни средства
- ✓ Експериментални воспитно – образовни средства
- ✓ Помошно технички воспитно – образовни средства

Ова е модел на класификација кој не ги содржи најновите и модерни наставни медиуми и средства во кој се вбројуваат (Петровска, 2010):

- ✓ образовниот компјутерски софтвер,
- ✓ компјутерите,
- ✓ мултимедиумите,
- ✓ електронската комуникација.

Овие наставни средства, денес, имаат исклучително значајно место во современата настава.

Визуелните наставни медиуми претставуваат непосредни и посредни извори на знаење за учениците кои се користат со помош на визуелните способности за организирано набљудување и ангажирање на мисловни, емоционални и други активности. Тие речиси отсекогаш биле придружник на реализацијата на наставната работа. Преминувањето на визуелните наставни медиуми во наставата е особено важно за учениците од основните училишта. Визуелните медиуми се базираат на видеокомпоненти – текст, слики, графофолии, дијапозитиви, апликации за фланелограф, дијафилмови, модели макети, разни материјали за дидактички игри и друго (Петровска, 2010).

Со оглед на димензиите тие може да бидат дводимензионални и тродимензионални, а со оглед на дидактичката намена можат да бидат статични и динамични. Дводимензионалните визуелни наставни медиуми, како што кажува и самиот збор, ја покажуваат реалноста во две димензии, а

тродимензионалните во три димензии. Статичните наставни медиуми во својата структура се неподвижни и служат за запознавање на определени облици и нивната структура, а динамичните наставни средства, во некои свои делови, се подвижни и служат за запознавање на процеси и нивните динамични структури.

Меѓутоа, дводимензионалните и тродимензионалните наставни медиуми можат да бидат статични и динамични, па според тоа може да се класифицираат во 4 групи (Skaalvik, Skaalvik, 2010):

1. Дводимензионални статични: шеми, цртежи, скици, слики, фотографии, дијаграми, графикони, мапи, географски карти, плакати, табели, дијапозитиви, дијафилмови;
2. Дводимензионално подвижни: апликации, подвижни слики, нем филм, телевизиски емисии;
3. Тродимензионални статични: колекции, препарати, статични модели, релјефи, макети;
4. Тродимензионални подвижни: сложувалки, глобуси, динамични модели, дигитрони, апарати, машини.

Визуелните наставни медиуми порано се сметале за многу неопходни и важни за успешна и квалитетна реализација на наставниот процес. И денес им се придава значење, но како и за другите наставни медиуми нивната вредност е условена од нивното природно комбинирање со останатите медиуми.

Особено значење им се придава на предметите кои имаат потекло од прородатата, односно *природни предмети* кои се визуелни средства кои се користат во облик на примероци од живата и нежива природа со цел знаењата на учениците да бидат попотполни, потрајни и животно поплодотворни, научниот поглед на светот да биде потемелен и поаргументиран. Такви можат да бидат разните примероци од камења, земја, листови од дрвја, цветови, житарки, инсекти, и слично.

Денешниот постоечки фонд на природни предмети кои се користат како наставни средства во наставата во училиштата воопшто, а посебно во

училиштата од градските средини, е незадоволителен, но и поретко користен за потребите на наставата. Потребно е да се зголемува нивниот фонд како квалитативно така и квантитативно, како со набавка, така и со собирање и класификација, конзервирање на материјалите од непосредната околина (Stone, Bruce, Hursh, 2007).

7. Релевантни истражувања

Истражувачите Адам, Волтер и Кораб во својот труд „Организациски контекст на предавање и учење“ истакнуваат дека организацијата на ресурсите и нивната примена се еден од клучните фактори за успешна настава. Како клучни услови за успешна организација на наставата ги истакнуваат: времето, материјалите, големината на класот (бројот на ученици во паралелката), знаењето, како и лидерството и соработката. Истакнуваат дека се потребни промени и новини во образовниот процес од кои што се плашат наставниците и се негативно настроени од нивната реализација, бидејќи не се доволно спремни да одговорат на нивната примена. Доколку би се вовеле нови методи, техники и форми на наставна работа, би се дошло до подобра организација на образованието. (Adam, G. Walter, G. S., Corab, M. 2000)

Група истражувачи во својот труд „Прирачник за квалитетите на ефективниот наставник“ велат дека менаџирањето на училницата како и нејзината организација се битен фактор за успешна и ефективна настава се со цел постигнување на висок успех. Добро организираната училница претставува движечка сила која што од учениците кои се бел лист хартија на почетокот на нивното образование, од истата таа училница излегуваат како академски граѓани. (Stone, J. E., Bruce, G.S., Hursh, D. , 2007)

Елдар Метовиќ во својот труд „Влијание на примената на современите наставни средства на зголемување на ефикасноста на наставата во основното училиште“ прикажува дека наставните средства му ја олеснуваат работата на наставникот за припремање на наставата, го ослободуваат од повеќе презентирање и пренесување на материјата, на учениците им ја зголемуваат концентрацијата на процесот на учење, како и им даваат визуелна слика и

претстава за наставното градиво, а на наставниците им овозможуваат ефикасна и индивидуална помош во наставната работа. (Метовић, 2020)

Вера Јелиќ во својот труд „Наставни средства во современата настава“ истакнува дека наставните средства во наставата имаат првенствена улога да ја зголемат концентрацијата на учениците и да ја олеснат работата на наставникот, не е тешко да се заклучи дека се тежнее кон се поголемо усовршување на наставните средства, а задача на наставниците и учениците е што побрзо да се прилагодат на примената на новите усовршени наставни средства. (Јелиќ, 2015).

Деспина Сивевска во својот труд „Личноста на наставникот и атмосферата во одделението“ истакнува дека улогата на наставникот, како главен носител на воспитно-образовниот процес, не се однесува само на пренесување на знаења, туку и способност да управува, раководи, организира и секојдневно да усвојува нови знаења и способности. (Сивевска, 2012)

Милена Пејчиновска во својот труд „Набљудувањето и улогата на визуелните средства при методичкото моделирање на процесот на формирање на географски поими во наставата по природа и општество“ истакнува дека: наставата по природа и општество треба почесто да се изведува надвор од училишница заради системско набљудување надвор од училишница, визуелниот непосреден контакт со околината има особено значење за стекнување слика за појавите и процесите. Визуелните средства во усвојувањето на географските содржини и формирањето на географските поими во наставата по природа и општество имаат многу голем придонес во процесот. Кога се преземаат активности на системски и плански организирано набљудување на визуелни средства во наставата (слики, скици, шеми, карти), претставите се јасни и служат како основа за подоцнежните обопштувања.

Снежана Петреска во својот труд „Комуникацијата и мотивираноста на вработените во основно училиште“ вели дека комуникацијата зазема централно место во организацискиот живот, недоволно квалитетна комуникација доведува до многу грешки и неуспеси во работата. Мотивацијата пак е поврзана со желбата и амбицијата, а ако тие се отсутни, тогаш е отсутна и мотивацијата. (Петреска, 2010)

II. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Предмет на истражувањето

Предмет на ова истражување се организациските аспекти на наставата во основното образование.

Организацијата на наставата во основното образование е истражувана од следните аспекти:

- ✓ Организација на простор;
- ✓ Видови настава;
- ✓ Организација на наставата со помош на материјално-технички средства;
- ✓ Поврзаноста на материјално-техничките средства и учењето.

2. Цел и карактер на истражувањето

Цел на ова истражување е да се добијат сознанија за организацијата на наставата во основните училишта од повеќе релевантни аспекти како што се:

- ✓ Организацијата на просторот;
- ✓ Видови настава;
- ✓ Организација на наставата со помош на материјално-технички средства;
- ✓ Поврзаноста на материјално-техничките средства и учењето
- ✓ Разлики во организацијата на наставата .

Според временската насоченост истражувањето ќе биде современо, односно ќе бидат анализирани актуелни општествени феномени.

Емпириско, бидејќи поаѓа од воспитната пракса и во основа ќе биде земено искуството како фактор.

Индивидуално, бидејќи има еден реализатор.

Дескриптивно, бидејќи со анализата на податоците ќе дадеме опис на начинот на кој е организирана наставата како процесот на учење кај децата од основно-училишна возраст.

3. Задачи на истражувањето

Во согласност со дефинираната цел се поставени следниве задачи на истражувањето:

3.1. Да се испита дали наставата се изведува согласно наставниот план и програма,

3.2. Да се испита дали постои разлика во организацијата на наставата со учениците од одделенска и предметна настава;

3.3. Да се испита каква е организацијата на просторот,

3.4. Да се испита кои материјално-технички средства наставниците најмногу ги користат во процесот на наставата,

3.5. Да се испита кај кои предмети е поголема примената на материјално-техничките средства на учење;

3.6. Да се испита дали наставниците учествуваат во изготвувањето на распоредот за часови,

3.7. Да се испита начинот на кој учениците се делат во паралелки.

4. Хипотези

Согласно целта на истражувањето произлегува општата хипотеза во магистерскиот труд, која гласи:

„Постојат разлики во организацијата на наставата во зависност од возраста на учениците, природата на предметите и средината во која што се одвива процесот на наставата“.

Согласно поставените задачи произлегоа посебните хипотези:

4.1. Наставата се изведува согласно наставниот план и програма со мали отстапувања.

4.2. Најчесто користено материјално-техничко средство се визуелните наставни медиуми;

4.3. Постои разлика во организацијата на наставата кај учениците од трите образовни циклуси;

4.4. Примената на материјално-техничките средства на учење е поголема кај општествените предмети,

4.5. Во најголем број случаи наставниците учествуваат во изготвувањето на распоредот,

4.6. При формирање на паралелките, стручната служба се придржува на педагошките критериуми за формирање на паралелка.

5. Варијабли на истражувањето

Независна варијабла на ова истражување е природата на предметите кои се реализираат во наставата при што дистинкција е правена во однос на природната и општествената група предмети.

Релевантни варијабли се возраста на учениците и средината за учење.

Зависна варијабла на ова истражување организацијата на наставата.

6. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Во ова истражување доминира дескриптивниот метод. Согласно поставените задачи применети се истражувачките техники анкетирање и скалирање.

Анкетирањето е наменето за наставници во основно образование. Анкетните листови се подготвени со јасно формулирани прашања од отворен, затворен и комбиниран тип.

Резултатите во анкетниот лист се користат за верификација на основната и посебните хипотези.

7. Популација и примерок

Популацијата во ова истражување, ја сочинуваат наставници од основни училишта во Република Северна Македонија. Примерокот, беше планирано да биде пригоден и да се состои од 150 одделенски и предметни наставници од основните училишта во Р. С. Македонија, но за времетраењето на текот на истражувањето, беа добиени вкупно 111 одговори, односно 111 испитаници кои дале одговори на поставените прашања.

8. Статистичка обработка на податоците

Добиените податоци од истражувањето се обработени со компјутерската програма Excel и СПСС. Добиените резултати се претставени дескриптивно, односно бројчано, графички и процентално, и врз основа на истите, е извршена соодветна интерпретација, по што се изведени соодветни заклучоци за примерокот од популацијата на која е извршено истражувањето. Покрај постапките од дескриптивната статистика, за тестирањето на хипотезите се применети и постапки од инференцијална статистика како што е анализата на варијанса.

9. Организација и тек на истражувањето

Истражувањето беше реализирано во текот на месеците јуни и јули 2020 година.

III. КВАНТИТАТИВНА И КВАЛИТАТИВНА АНАЛИЗА ОД ИСТРАЖУВАЊЕТО

За спроведеното истражување е изготвен анкетен прашалник наменет за наставници од основните училишта во Република Северна Македонија.

Попрецизно, истражувањето беше спроведено со наставници кои се вработени во основните училишта во градовите Скопје, Куманово, Велес и Штип.

Како што беше и претходно наведено, анкетниот прашалник, им беше дистрибуиран на испитаниците преку софтверската алатка docs.Google и истиот е даден во прилог на овој труд.

Во истражувањето, првично беше планирано да бидат опфатени поголем број наставници од повеќе училишта во државата, но поради летниот период и глобалната пандемија со ковид 19, примерокот е помал и е составен од 111 испитаници.

Истражувањето беше спроведено во мај и јуни 2020 година. Анкетниот прашалник е од затворен тип и содржи вкупно 17 адаптирани прашања, кои се наменети за наставниците од основните училиште во државата.

Испитаниците имаа можност да одберат еден од трите понудени можни одговори, а кај одреден број на прашања и да додадат свои одговори.

1. Анализа на анкетен прашалник

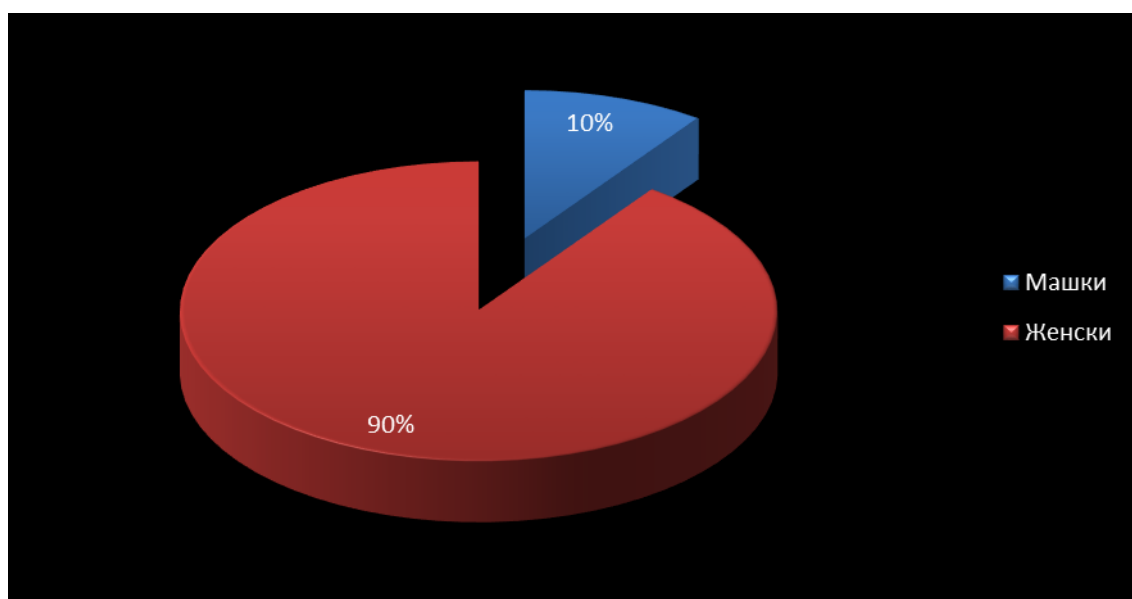
На самиот почеток, во анкетниот прашалник се наоѓаа прашања кои се однесуваа на полот, возраста, работното искуство и работното место на испитаниците (вкупно 111).

1. Пол	2. Возраст	3. Работно искуство	4. Работно место
а) машки б) женски	а) 18-30 б) 31-40 в) 41-50 г) 51-64	а) до 5 години б) од 5 до 15 години в) од 15 до 25 години г) над 25 години	а) наставник од I - III одд б) наставник од IV-VI одд в) наставник од VII -IX одд

1. Пол

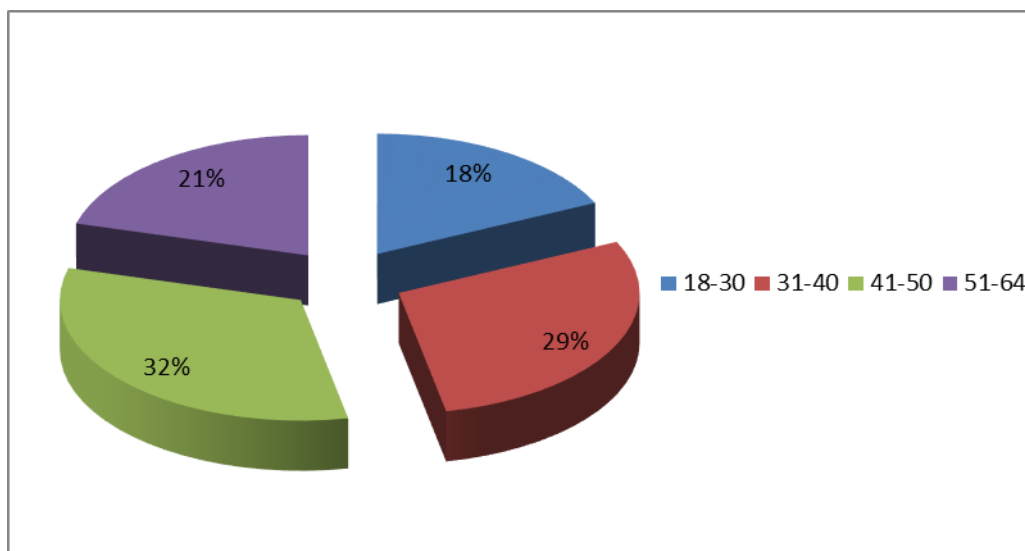
Како што може да се забележи од графиконот 1, според полот, 100 испитаници се од женски пол или 90%, додека пак, останатите 10% или 11 испитаници се од машки пол.

Графикон 1: Структура на примерокот во однос на полот на испитаниците

2. Возраст

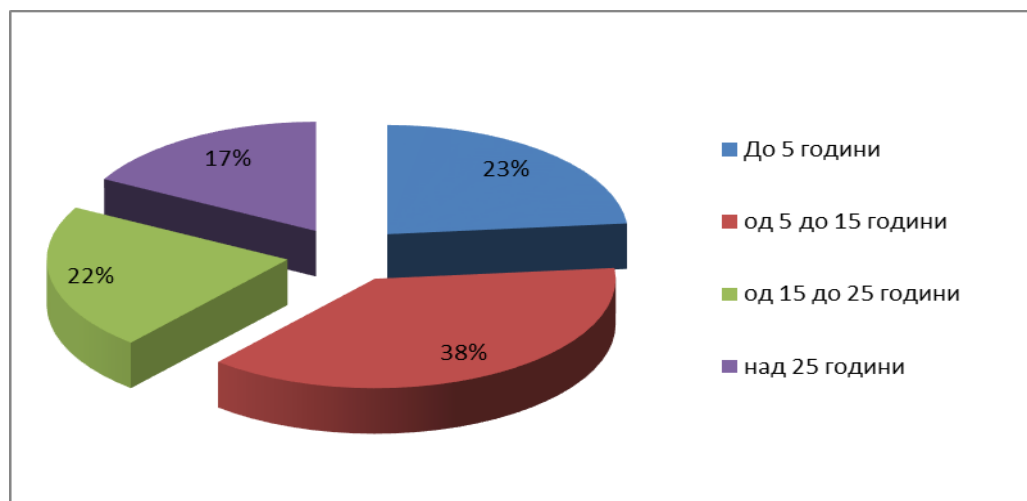
Според возраста на испитаниците, од добиените одговори, може да се заклучи дека 20 од нив или 18% се на возраст од 18 до 30 години, 32 или 29% се на возраст од 31 до 40 години, 36 или 32% се на возраст од 41 до 50 години и 23 или 21% се на возраст од 51 до 64 години. Податоците во однос на возраста на испитаниците се прикажани на графикон број 2:

Графикон 2: Структура на примерокот во однос на возраста на испитаниците

3. Работно искуство

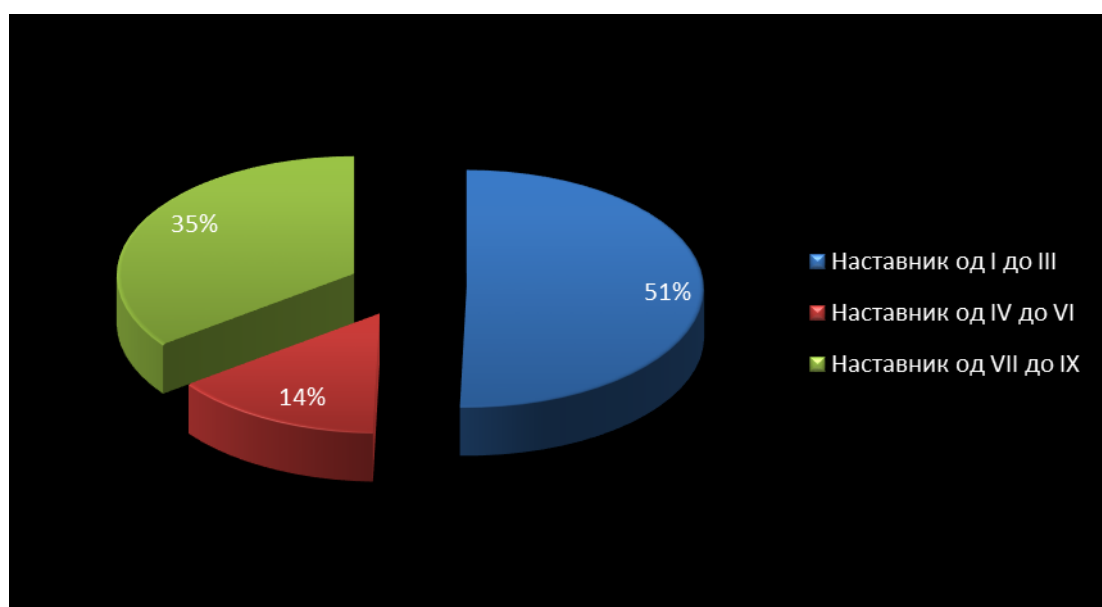
Следното прашање се однесуваше на работното искуство на наставниците, односно на испитаниците кои беа опфатени со истражувањето. Имено, според добиените одговори, како што е прикажано и на следниот графикон (графикон 3), може да се забележи според добиените одговори, 26 испитаници или 23% се со работно искуство до 5 години. Понатаму, помеѓу 5 и 15 години работно искуство во образованието имаат 42 испитаници или 38%. Следуваат испитаниците кои се со работно искуство помеѓу 15 и 25 години и оваа бројка изнесува 24 испитаници или 22%, а со работно искуство од повеќе од 25 години се вкупно 19 испитаници или 17% од вкупниот број на наставници опфатени во истражувањето, кој изнесуваше 111.

Графикон 3: Структура на примерокот во однос на работното искуство на испитаниците

4. Работно место

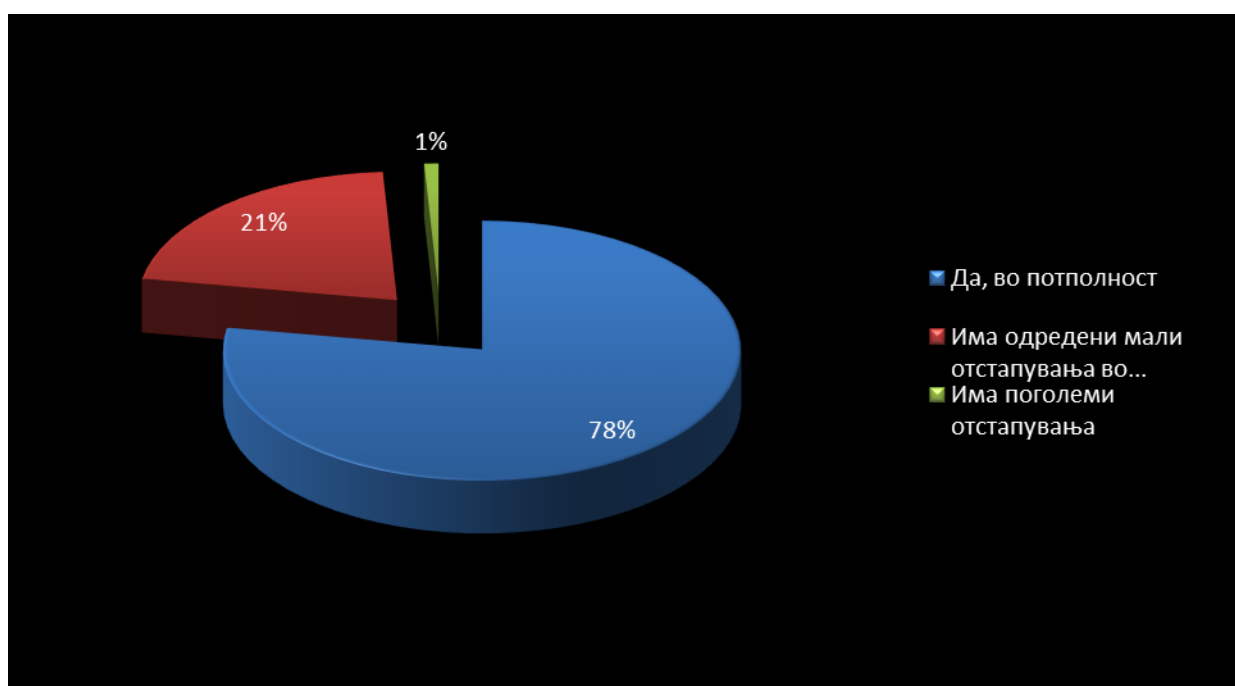
Од овој дел на прашалникот, последното прашање се однесуваше на работното место на испитаниците. Испитаници опфатени со истражувањето кои се наставници на ученици од I до III одделение се 57 или 51%, наставници од IV до VI одделение се 16 или 14%, а наставници кои изучуваат, односно им предаваат на деца од VII до IX одделение се вкупно 38 или 35% од вкупниот број опфатени со истражувањето.

Графикон 4: Структура на примерокот во однос на работното место на испитаниците

5. Дали наставата се реализира соодветно наставниот план и програма?

- а) да, во потполност
- б) има одредени мали отстапувања
- в) има големи отстапувања

Графикон 5: Ставови на наставниците во однос на реализацијата на наставата согласно наставниот план и програма

Како што може да се забележи и од графиконот 5, вкупно 86 испитаници или 78% се изјасниле дека наставата се реализира во согласност, односно соодветно наставниот план и програма, додека пак, 24 или 21% одговориле дека има одредени отстапувања и 1 испитаник или 1% се изјаснил дека има големи отстапувања.

Резултатите од ова прашање беа очекувани затоа што наставата се реализира во потполност или со мали отстапувања според наставниот план и програма со што ја потврдува хипотезата 4.1 дека наставата се изведува согласно наставниот план и програма со мали отстапувања.

Следно, од испитаниците кои одговорија дека има одредени или поголеми отстапувања, беше побарано да ги наведат и причините за таквите отстапувања при реализацијата на наставниот план и програма. Тие одговори дескриптивно се опишани во продолжение, каде се прикажани добиените одговори на прашањето 5а.

5а. Доколку одговорот е под б и в, наведете ги причините.

На ова прашање, имајќи предвид дека 25 наставници, односно испитаници одговориле под б и в, како причини за одредени помали или поголеми отстапувања при реализација на наставата, ги наведуваат следните:

Во исклучителни случаи, како што се голем број отсуства кај најмладите ученици може да се случи некоја тема да се одложи или ако е потешка да и се даде поголемо време за утврдување.

Некои испитаници сметаат дека треба нешто да се поправи и да се надомести за да се постигне подобар наставен процес и во техниката и во ентериерот и дисциплината. Други пак, сметаат дека повозрасните наставници работат единствено според учебникот, а не според програмата.

Помеѓу одговорите, има и ставови дека е потребно да се изврши и соодветна адаптација на некои наставни содржини, како и генерално постоење на одредени отстапки во текот на учебната година и неприлагоденост на тежината на наставната материја со возраста на учениците.

Понатаму, присутни се и ставови дека реализацијата на наставата се менува согласно напредокот на учениците, постоење на преобремен материјал, отсуство на голем број на ученици, недоволен број на компјутери, денешната состојба со пандемијата од коронавирусот и физичката отсутност.

Понатаму, бидејќи станува збор за комбинирана настава, не секогаш постои можност да се пристапува според наставниот план и програма, туку се пристапува според можностите и условите кои се нудат во моментот, недостатоци од технички карактер.

Исто така, како причини се наведуваат и зависноста на составот на одделението, напредокот и постигнувањата на учениците, интересот, редовноста и сл.

Затоа, испитаниците сметаат дека мора понекогаш да прават отстапки, поаѓајќи од критериум што ќе им биде на учениците поинтересно, покорисно или како полесно ќе го совладаат материјалот.

Според мислењето на 8 испитаници, постојат отстапувања заради лошите учебници според Кембриџ програмата, кои, според нивните изјави, се многу штурни и со многу малку материјал.

6. На кој начин го надополнувате пропуштеното во текот на наставата?

Во врска со начинот на кој испитаниците го надополнуваат пропуштеното во текот на наставата, одговор дале 74 испитаници. Како најчест начин за надополнување на пропуштеното се наведуваат дополнителните часови (41), дополнителните домашни задачи (6), поврзување на две наставни единици и следни предавања (7), воннаставни активности (6), втора смена (1), преку вежби и работилници (9).

Понатаму, во отворениот тип на прашања, наставниците ги дадоа следните објаснувања:

- ✓ во целодневна настава има доволно време за утврдување, посебно од I - III одделение,
- ✓ дури и преку домашни активности за време на викенд многу ретко даваме задачи најчесто во темата мерење – математика, и нешто да истражат или соберат податоци самостојно и скратуваат од нешто што учениците ќе можат сами дома да го сработат,
- ✓ некоја полесна активност наместо на час да ја сработат дома или закажување на дополнителен час;

- ✓ се надополнува следната учебна година, кога когнитивните способности на учениците добиваат капацитет да разберат одредени делови од наставните содржини;
- ✓ ретко се случува ама може да се задржат малку подолго учениците на час, но никогаш не заменуваат математика со ФЗО или Ликовно и Музичко;
- ✓ доколку се случи да се испушти или заостане некоја од наставните содржини, јас како одделенски наставник најчесто пропуштеното го надокнадувам на часовите за дополнителна настава, кои се од особена корист и важност како за нас наставниците, така и за учениците. На овие часеви најчесто се обработува или утврдува нешто што е пропуштено, или пак се поставува поголемо внимание на нешто што е потешко разбирливо за учениците.

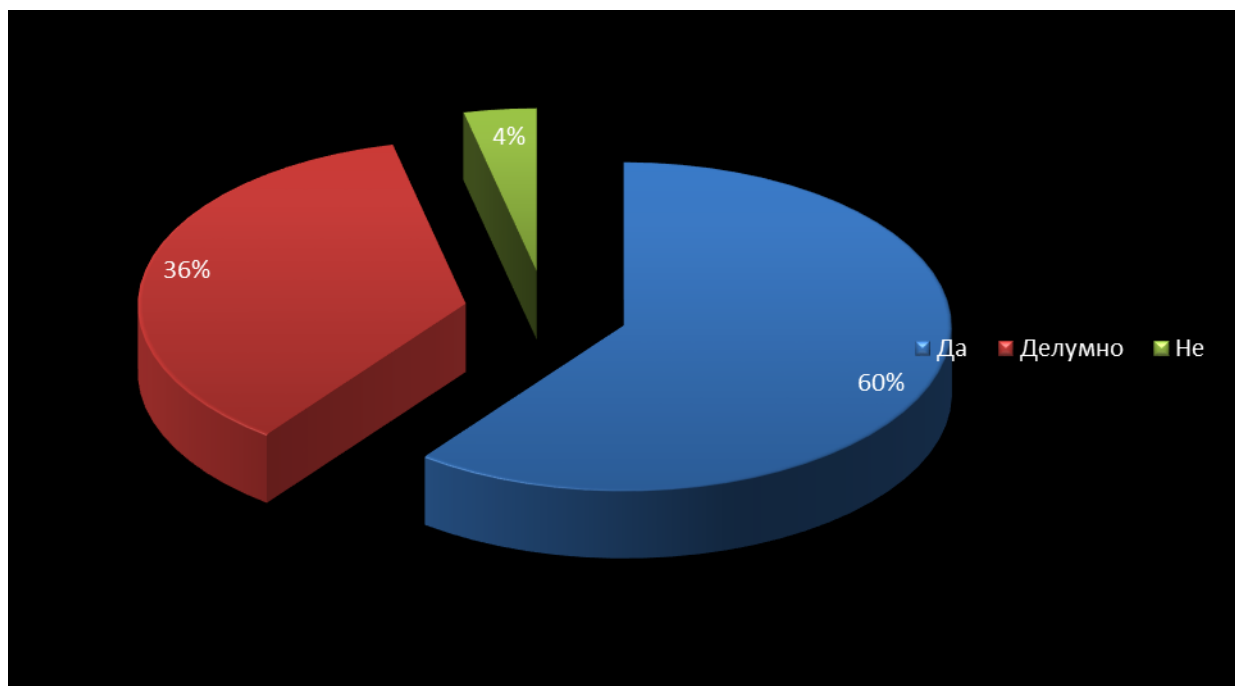
7. Дали сметате дека амбиентот во вашата училница е на соодветно ниво за одржување на настава?

а) да

б) делумно

в) не

Прашањето под реден број 7, се однесуваше на тоа дали испитаниците сметаат дека амбиентот во нивната училница е на соодветно ниво за одржување на настава? Како што може да се забележи од графиконот 6, од вкупниот број на испитаници (111), 66 или 60% одговориле амбиентот во нивната училница е на соодветно ниво за одржување на настава. Следуваат 39 испитаници или 36% кои одговориле дека тоа е така само делумно и 6 испитаници или 4% се изјасниле дека амбиентот во нивната училница не е на соодветно ниво за одржување на настава. Од добиените одговори можеме да дадеме еден општ заклучок дека просторот и училниците, како и амбиентот во кој се изведува наставата во најголем дел ги задоволуваат стандардите и потребите за изведување на наставата.

Графикон 6: Ставови на наставниците во однос на амбиентот во училницата за реализација на наставата

8. Кој вид материјално-технички средства најчесто ги користите во изведувањето на наставата?

- а) визуелни
- б) аудио-визуелни
- в) текстуални
- г) вербални

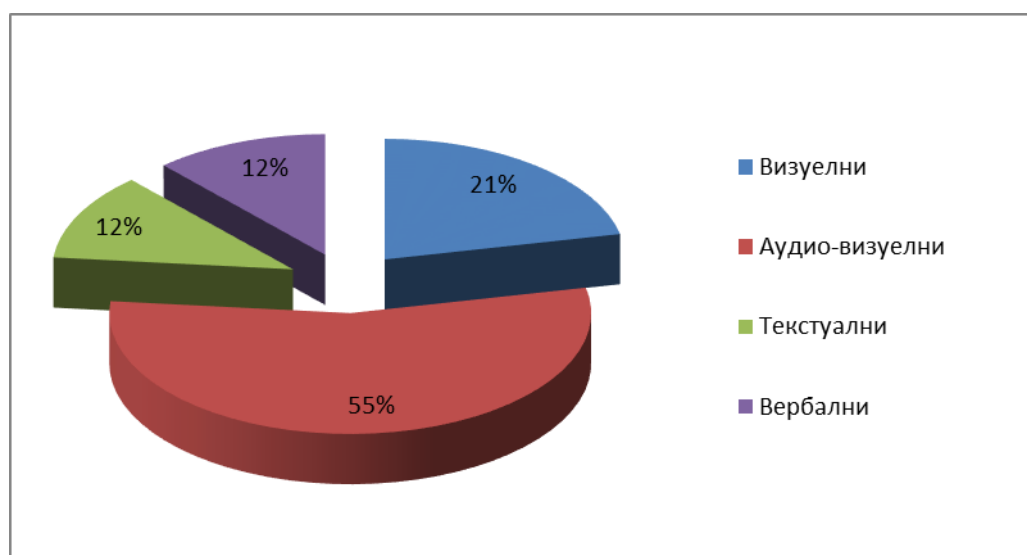
Според видот на материјално-техничките средства кои испитаниците најчесто ги користат во изведувањето на наставата, како што може да се види и од графиконот 7, вкупно 24 испитаници или 21% се определиле за визуелните, а 61 или 55% испитаници се определиле за аудио-визуелните средства. За текстуалните се изјасниле вкупно 13 испитаници или 12% и исто толку, 13 испитаници или 12% се определиле за вербалните материјално-технички средства кои најчесто ги користат во реализацијата на наставата.

Сите материјално-техничките средства се од особено и огромно значење за изведувањето на наставата, особено за одделенска настава, од првиот образовен циклус, кога учениците од најмала возраст најпрво се запознаваат преку слики (визуелни), игра и забава која е пропратена и со музика (аудио).

Доколку не би постоеле овие материјално-технички средства, изведувањето на наставата би било отежнато и недостапно за практично аудио-визуелно, како и материјално прикажување.

Аудио-визуелните медиуми скоро се неизбежни, текстуалните се пропратни како учебниците и други книги, а пак вербалните се оние кои не поврзуваат, надополнуваат и помагаат за исполнувањето на наставата да биде целосна.

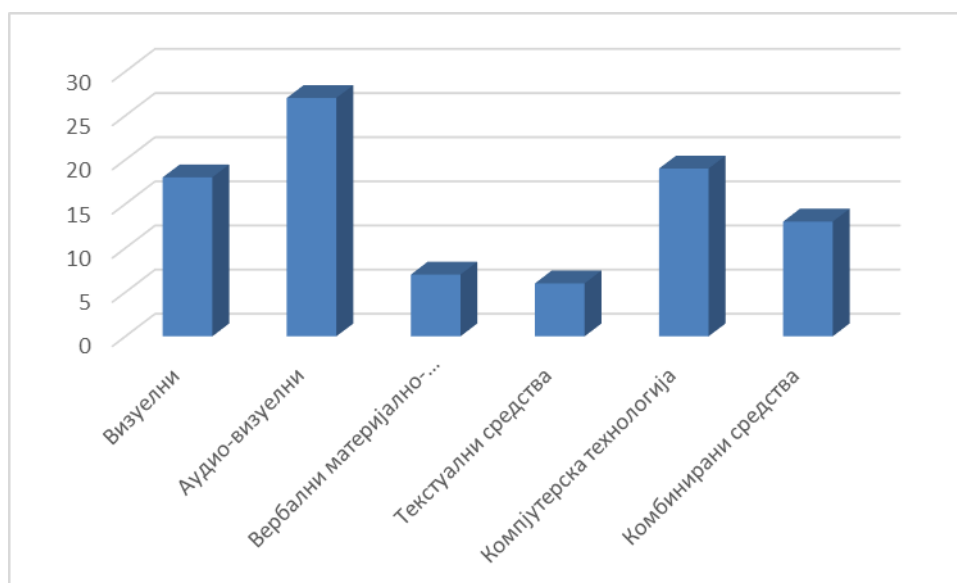
Графикон 7: Ставови на наставниците во однос на најчесто користено материјално-техничко средство во изведувањето на наставата

9. Со кои материјално-технички средства учениците подобро напредуваат и го совладуваат наставното градиво?

Вкупно 90 испитаници одговориле на прашањето со кое се бараше да се изјаснат за тоа со кои материјално-технички средства учениците подобро напредуваат и го совладуваат материјалот.

Добиените резултати се графички прикажани на графиконот кој следува во продолжение.

(Напомена: 21 испитаник не дале одговор на ова прашање, кое се оденсуваше на тоа со кои материјално-технички средства учениците подобро напредуваат и го совладуваат материјалот).

Графикон 8: Ставови на наставниците во однос на материјално-технички средства со кои учениците подобро напредуваат и го совладуваат наставното градиво

10. Кај кои предмети и колку често се применуваат материјално-технички средства во наставата? Ве молиме да одговорите на прашањата со тоа што ќе го заокружите бројот во соодветната колона согласно Вашето мислење.

1 = воопшто не се користат

2 = се користат на помал број часови

3 = се користат на повеќето часови

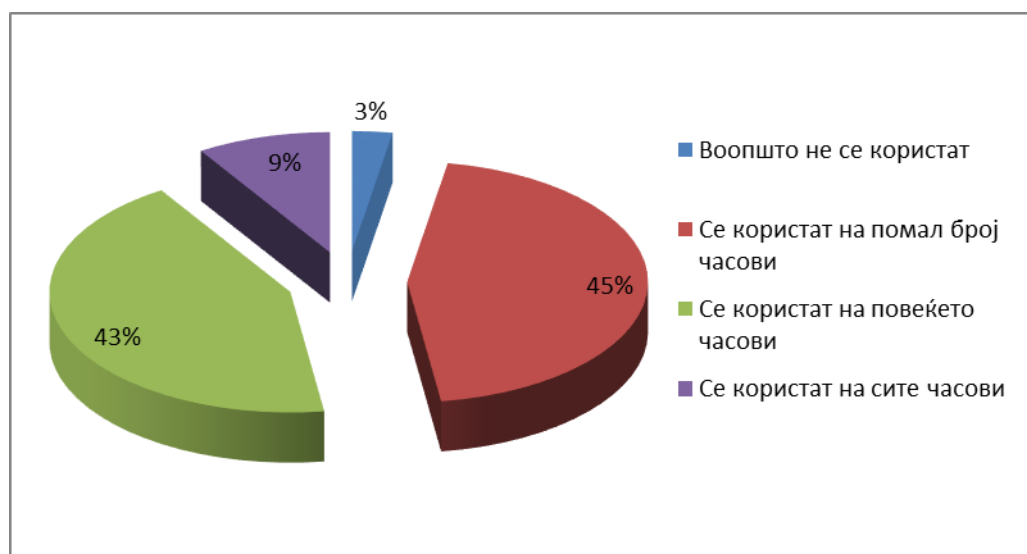
4 = се користат на сите часови

Ред.бр	Тврдења	1	2	3	4
10.1	Општествено-хуманистички предмети	1	2	3	4
10.2	Природно-математичките предмети	1	2	3	4
10.3	Јазик	1	2	3	4
10.4	Уметност	1	2	3	4
10.5	Спорт	1	2	3	4

Општествено хуманистички предмети

Според добиените одговори од наставниците кои беа дел од истражувањето, во однос на општествено-хуманистичките предмети, материјално-техничките средства воопшто не се користат според 3 испитаници или 3%, се користат на помал број часови според 50 испитаници или 45%, се користат на повеќето часови според 48 испитаници или 43% и 10 наставници или 9% се изјасниле дека се користат на сите часови.

Наведеното е прикажано и на графиконот 9 кој е даден во продолжение.

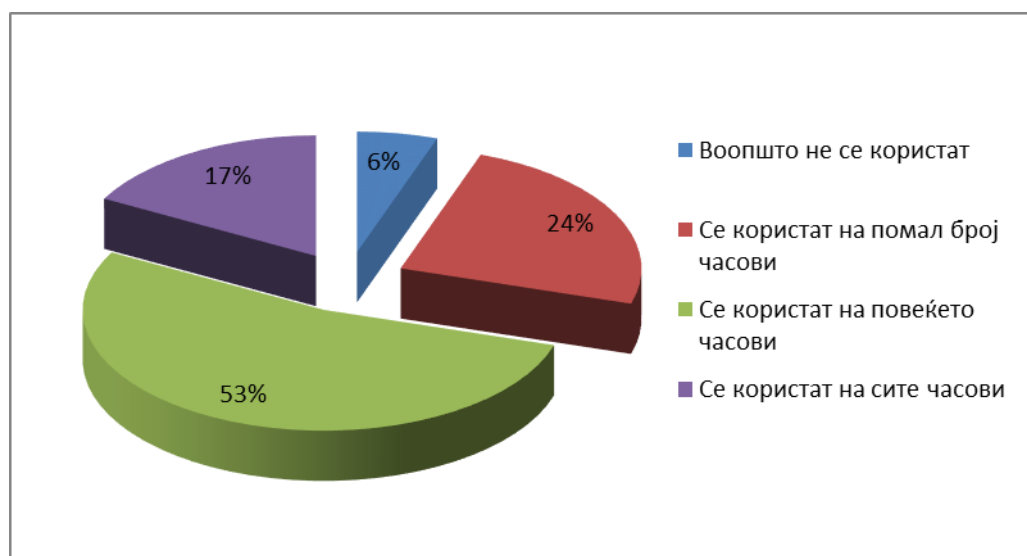

Графикон 9: Ставови на наставниците во однос на примената на материјално-технички средства во наставата по општествено-хуманистичките предмети

Природно-математички предмети

Според добиените одговори од наставниците кои беа дел од истражувањето, во однос на природно математичките предмети, материјално-техничките средства воопшто не се користат според 6 испитаници или 6%, се користат на помал број часови според 27 испитаници или 24%, се користат на повеќето часови според 59 испитаници или 53% и 19 наставници или 6% се изјансиле дека се користат на сите часови.

Наведеното е прикажано и на графиконот 10 кој е даден во продолжение.

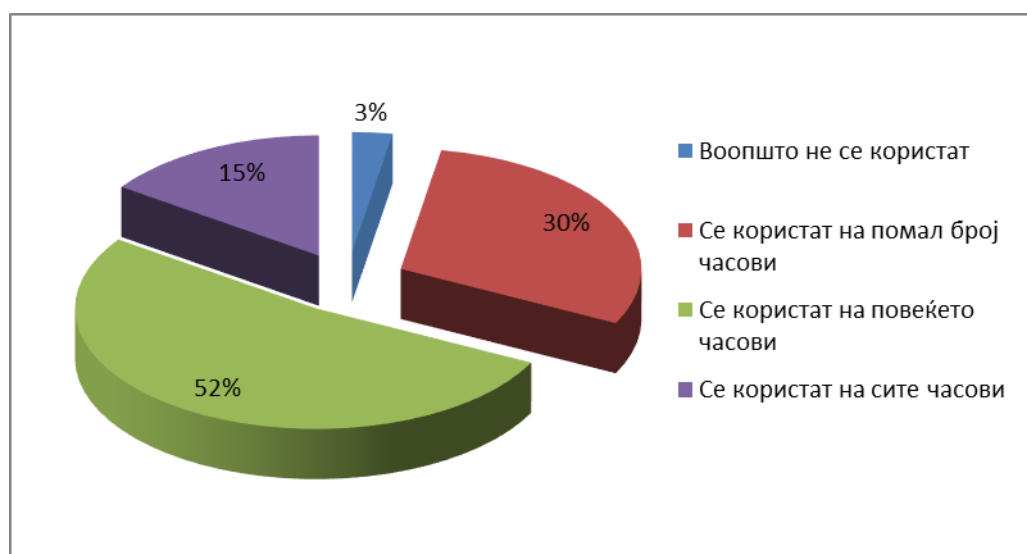

Графикон 10: Ставови на наставниците во однос на примената на материјално-технички средства во наставата по природно математички

Јазик

Понатаму, според добиените одговори од наставниците кои беа дел од истражувањето, во однос на јазичните предмети, материјално-техничките средства воопшто не се користат според 3 испитаници или 3%, се користат на помал број часови според 33 испитаници или 30%, се користат на повеќето часови според 58 испитаници или 52% и 17 наставници или 15% се изјансиле дека се користат на сите часови.

Наведеното е прикажано и на графиконот 11 кој е даден во продолжение.

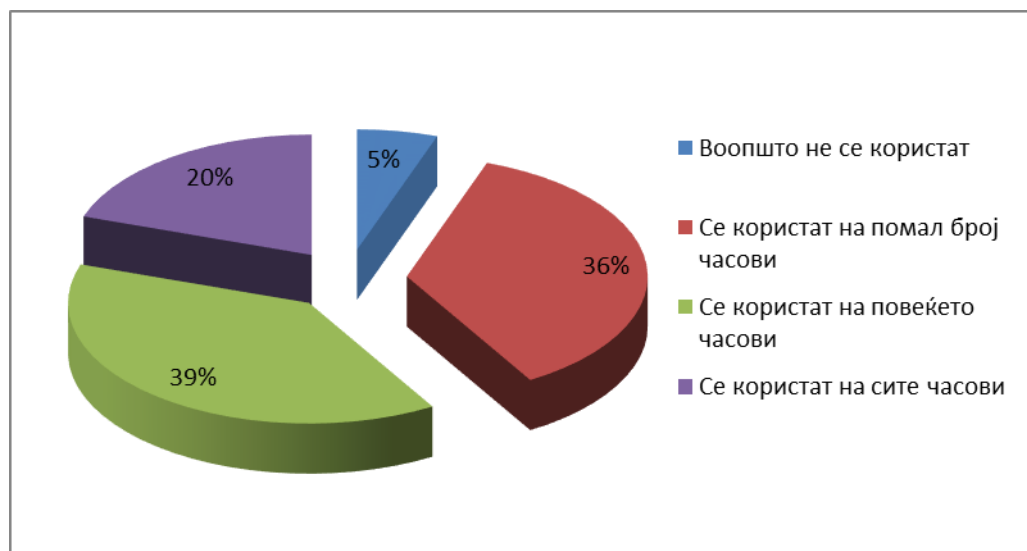

Графикон 11: Ставови на наставниците во однос на примената на материјално-технички средства во наставата по јазичните предмети

Уметност

Според добиените одговори од наставниците кои беа дел од истражувањето, во однос на предметите по уметност, материјално-техничките средства воопшто не се користат според 6 испитаници или 5%, се користат на помал број часови според 40 испитаници или 36%, се користат на повеќето часови според 43 испитаници или 39% и 22 наставници или 20% се изјансиле дека се користат на сите часови.

Наведеното е прикажано и на графиконот 12.

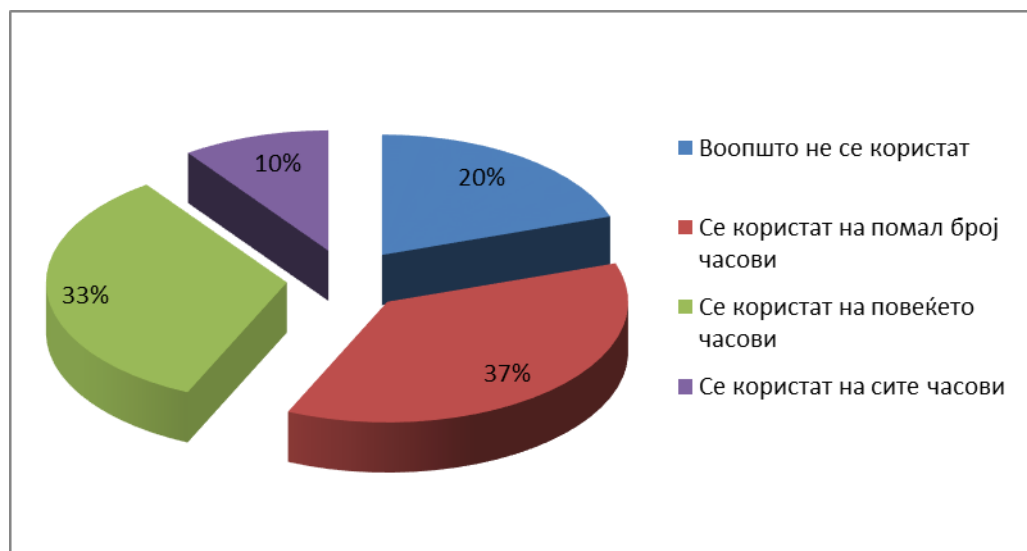

Графикон 12: Ставови на наставниците во однос на примената на материјално-технички средства во наставата по уметничките предмети

Спорт

На крај, според добиените одговори од наставниците кои беа дел од истражувањето, во однос на часовите, односно предметот спорт, материјално-техничките средства воопшто не се користат според 22 испитаници или 20%, се користат на помал број часови според 41 испитаници или 37%, се користат на повеќето часови според 37 испитаници или 33% и 11 наставници или 10% се изјансиле дека се користат на сите часови.

Наведеното е прикажано и на графиконот 13 кој е даден во продолжение

Графикон 13: Ставови на наставниците во однос на примената на материјално-технички средства во наставата по спортските предмети

Според податоците добиени од истражувањето на прашањето Кај кои предмети и колку често се користат материјално-техничките средства може да се забележи дека се употребуваат на повеќето часови или на сите и тоа по сите предмети. Мал е бројот на испитаници кои одговориле дека е мала примената на материјално-техничките средства во наставата.

За тестирање на разликите помеѓу наставниците од 1-3 одделение, 3-6 одделение и 7-9 одделение во поглед на користењето на материјално-технички средства во рамки на различните видови предмети ќе биде искористена постапката анализа на варијанса (еднонасочна АНОВА) за независни групи.

Во продолжение ќе бидат тестирани разлики во поглед на сите пет различни видови предмети.

Фреквенции					
	Тврдења	1 воопшто не се користат	2 се користат на помал број часови	3 се користат на повеќето часови	4 се користат на сите часови
10.1	Општествено-хуманистички предмети	3 (3%)	50 (44%)	48 (43%)	10 (9%)
10.2	Природно-математичките предмети	6 (6%)	27 (24%)	59 (53%)	19 (17%)
10.3	Јазик	3 (3%)	33 (30%)	58 (52%)	17 (15%)
10.4	Уметност	6 (5%)	40 (36%)	43 (39%)	22 (20%)
10.5	Спорт	22 (20%)	37 41 (37%)	37 (33%)	11 (10%)

Табела 1. Фреквенции на одговори во врска со користењето на материјално-технички средства во рамки на различните видови предмети.

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.	
Општествено-хуманистички предмети	Базирано на аритметичка средина	2.563	2	108	.069

Табела 2. Тест на хомогеност на варијансите

Предуслов за да се продолжи со обработката на податоци со АНОВА е статистикот Левин (Levens test of equality of variance) да не биде статистички значаен. Во овој случај статистикот Левин не е статистички значаен $F(2,108) = 2.56$; $p > .05$. Хомогеноста на варијансите низ групите е еднаква, може да се продолжи со интерпретација.

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групи	1.049	2	.524	2.901	.119
Во групи	23.239	108	.215		
Вкупно	24.288	111			

Табела 3. Еднонасочна АНОВА за независни групи

Табела 2 укажува на тоа дека оваа АНОВА која ги има работната позиција како независна варијабла и организацијата на настава како зависна варијабла не е статистички значајна $F(2,108) = 2.9$; $p > .05$. Не постојат статистички значајни разлики во рамки на различните работни позиции во поглед на организираноста на наставата (користењето на материјално-технички средства) во општествено-хуманистичките предмети.

			Levene	df1	df2	Sig.
			Statistic			
Природно-математички предмети	Базирано на	аритметичка средина	2.112	2	108	.139

Табела 4. Тест на хомогеност на варијансите

Предусловот за изведување и интерпретирање АНОВА е задоволен. Статистикот Левин не е статистички значаен $F(2,108) = 2.11$, $p > .05$. Хомогеноста на варијансите низ групите е еднаква, може да се продолжи со интерпретација.

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групи	1.993	2	0,996	2.513	.023
Во групи	15.785	108	0,146		
Вкупно	17,778	111			

Табела 5. Еднонасочна АНОВА за независни групи

Ако се консултираат податоците од табела 4 се заклучува дека АНОВА-та е статистички значајна $F(2,108) = 2.513$, $p < .05$. Постојат статистички значајни разлики меѓу различните групи одделенски наставници во поглед на организираноста на наставата (користењето на материјално-технички средства) во рамки на природно-математичките предмети. За да се открие меѓу кои групи постои статистички значајна разлика ќе биде извршено post-hoc тестирање помеѓу групите.

(I) Одд.група	(J) Одд.група	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1-3 одделение	4-6 одделение	-.46803	.10398	.009	-.7148	-.2213
	7-9 одделение	-.16024	.10047	.043	-.3986	.0782
4-6 одделение	1-3 одделение	.46808	.10398	.122	.2213	.7148
	7-9 одделение	.30779	.07154	.004	.1380	.4775
7-9 одделение	1-3 одделение	.16024	.10047	.248	-.0782	.3986
	4-6 одделение	-.30779	.07154	.069	-.4775	-.1380

Табела 6. Post-hoc тестирање помеѓу групите

Според post-hoc анализата заклучуваме дека:

- ✓ Групата наставници од 1-3 одделение се статистички значајно поорганизирани во наставата $p = .009$, $p < .05$ (користат повеќе материјално-технички средства) од групата наставници од 4-6 одделение и групата наставници од 7-9 одделение $p = .043$, $p < .05$.
- ✓ Групата наставници од 4-6 одделение се статистички значајно поорганизирани во наставата $p = .004$, $p < .05$ (користат повеќе материјално-технички средства) од групата наставници од 7-9 одделение.

Други статистички значајни разлики не се пронајдени.

			Levene			
			Statistic	df1	df2	Sig.
Јазични предмети	Базирано аритметичка средина	на	3.434	2	108	.431

Табела 7. Тест на хомогеност на варијансите

Статистикот Левин не е статистички значаен $F(108,2) = 3.43$, $p > .05$. Хомогеноста на варијансите низ групите е еднаква, може да се продолжи со интерпретација.

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групи	2.714	2	1.357	8.531	.008
Во групи	29.324	108	0.271		
Вкупно	32.038	111			

Табела 8. Еднонасочна АНОВА за независни групи

АНОВА-та која ги има работната позиција како независна варијабла и организираноста на настава како зависна варијабла е статистички значајна $F(2,108) = 8.53$, $p < .05$. Постојат статистички значајни разлики меѓу различните групи одделенски наставници во поглед на организираноста на наставата (користењето на материјално-технички средства) во рамки на јазичните предмети.

За да се открие меѓу кои групи постои статистички значајна разлика ќе биде извршено post-hoc тестирање помеѓу групите.

(I) Одд.група	(J) Одд.група	Mean Difference (I- J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
1-3 одделение	4-6 одделение	.65464	.13324	.041	.4123	-.1514
	7-9 одделение	-.54512	.10241	.011	-.3214	.5121
4-6 одделение	1-3 одделение	-.65464	.13324	.124	.1213	.4542
	7-9 одделение	.21451	.04412	.532	.3413	.8232
7-9 одделение	1-3 одделение	-.54512	.10241	.214	.0321	.4112
	4-6 одделение	-.21451	.04412	.331	-.0511	-.6412

Табела 9. Post-hoc тестирање помеѓу групите

- ✓ Групата на наставници од 1-3 одделение се статистички значајно поорганизирани во наставата $p=.041, p<.05$ (користат повеќе материјално-технички средства) од групата од 4-6 одделение и од групата од 7-9 одделение $p=.011, p<.05$.

Други статистички значајни разлики помеѓу групите не се пронајдени.

			Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Уметност	Базирано на	аритметичка средина	2.432	2	108	.524

Табела 10. Тест за хомогеност на варијансите

Предусловот е задоволен, статистикот Левин не е статистички значаен $F(2,108) = 2.432, p>.05$. Хомогеноста на варијансите низ групите е еднаква. Може да се продолжи со интерпретација

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групи	2.151	2	1,075	2.513	.335
Во групи	19.513	108	0,180		
Вкупно	21.664				

Табела 11. Еднонасочна АНОВА за независни групи

Табела 11 укажува на тоа дека оваа АНОВА која ги има работната позиција како независна варијабла и организацијата на настава како зависна варијабла не е статистички значајна $F(2,108) = 2.51; p > .05$.

Не постојат статистички значајни разлики во рамки на различните работни позиции во поглед на организираноста на наставата (користењето на материјално-технички средства) во уметничките предмети.

		Levene Statistic	df1	df2	Sig.
Спорт	Базирано на аритметичка средина	3.312	2	108	.237

Табела 10. Тест за хомогеност на варијансите.

Повторно, предусловот е задоволен. Статистикот Левин не е статистички значаен $F(2,108) = 3.31, p > .05$. Хомогеноста на варијансите низ групите е еднаква, може да се продолжи со интерпретација на податоците од АНОВА.

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Помеѓу групи	3.144	2	1.572	3.612	.091
Во групи	23.543	108	0.217		
Вкупно	26.687				

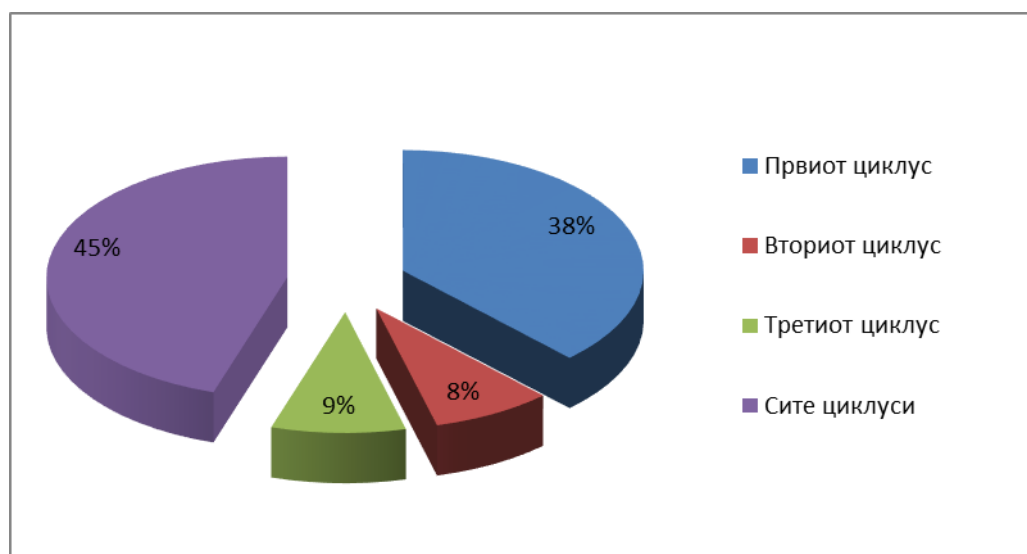
Табела 11. Еднонасочна АНОВА за независни групи

Податоците од табела 10 сугерираат дека оваа АНОВА која ги има работната позиција како независна варијабла и организацијата на настава како зависна варијабла не е статистички значајна $F(2,108) = 3.61, p > .05$.

Не постојат статистички значајни разлики во рамки на различните работни позиции во поглед на организираноста на наставата (користење на материјално-технички средства) во спортските предмети.

11. Во кој циклус од образованието се применуваат поголем број материјално-технички средства во наставата?

- а) Првиот циклус
- б) Вториот циклус
- в) Третиот циклус
- г) Сите циклуси

Графикон 14: Ставови на наставниците во однос на прашањето на кој циклус од образованието се применуваат поголем број материјално-технички средства

На графиконот 14 се прикажани процентуално одговорите на наставниците на прашањето 11, односно во кој циклус од образованието се применуваат поголем број материјално-технички средства во наставата? Според добиените одговори,

според 42 испитаници или 38% тоа е во првиот циклус, според 9 испитаници или 8% тоа е во вториот циклус, според 10 испитаници или 9% тоа се случува во третиот циклус и според 50 испитаници или 45%, во сите циклуси се применуваат поголемиот број на материјално-техничките средства во наставниот процес. Материјално-техничките средства се неизбежна алатка за реализација на наставата. Меѓутоа особено значење и посебна тежина имаат во првиот циклус (од 1 до 3-то одделение), во овој период уште наречен и период на описменување на учениците, неизбежно е визуелно прикажување на буквите од азбуката како печатните така и ракописните на кирилично или латинично писмо. При спознавањето со домашните и дивите животни, како и растенијата, овошјето и зеленчукот, или геометриските тела, неизбежно е нивно визуелно прикажување преку слика или цртеж за нивно усвојување. Не дека во останатите циклуси материјално-техничките средства губат на тежина, туку во тие циклуси има наставни содржини што бараат други средства кои се од помош во совладувањето на наставното градиво.

12. Од што зависи примената на одредено материјално-техничко средство во наставата? Ве молиме да одговорите на прашањата со тоа што ќе го заокружите бројот во соодветната колона согласно Вашето мислење.

1 = воопшто не влијае

2 = малку влијае

3 = многу влијае

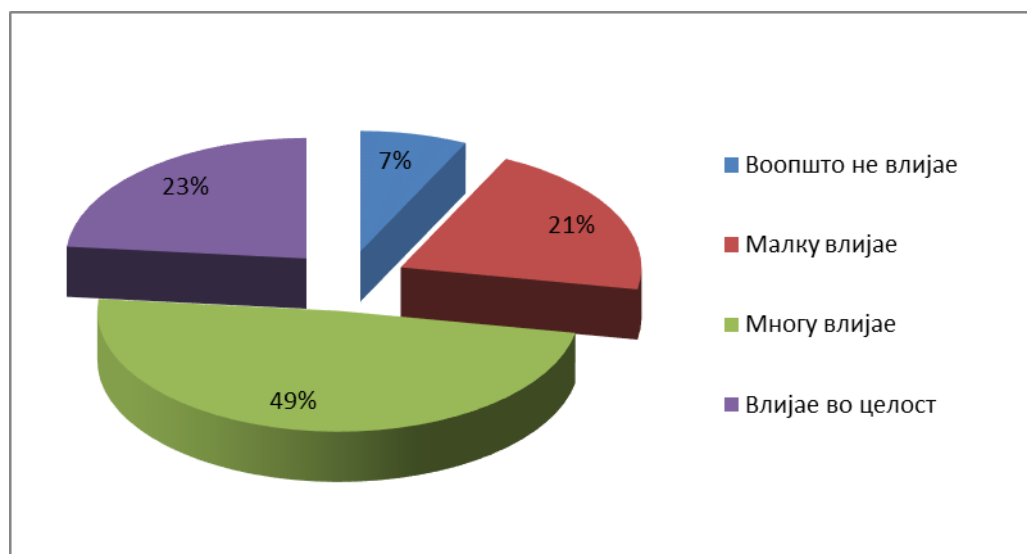
4 = влијае во целост

Ред.бр	Тврдења	1	2	3	4
12.1	Интересот на учениците	1	2	3	4
12.2	Просторните услови	1	2	3	4
12.3	Располагање со неопходни ресурси	1	2	3	4

12.4	Природата на материјалот што се учи	1	2	3	4
12.3	Оспособеноста на наставникот	1	2	3	4
12.4	Возраста на учениците	1	2	3	4
12.5	Способностите на учениците	1	2	3	4
12.6	Бројноста на учениците во паралелката	1	2	3	4
12.7	Друго _____				

Интересот на учениците

За тврдењето дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од интересот на учениците, се изјасниле 8 испитаници или 7%, малку влијае се изјасниле 23 испитаници или 21%, многу влијае се изјасниле 54 испитаници или 49% и влијае во целост се изјасниле 26 испитаници или 23% од вкупниот број. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 15.

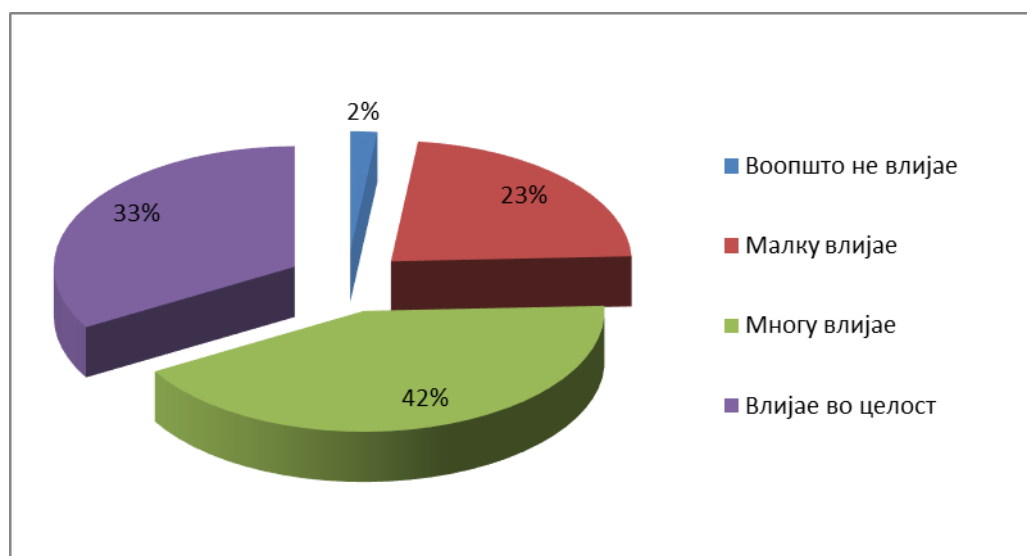
Графикон 15: Ставовите на наставниците во однос од интересот на учениците за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Просторните услови

Со ставот дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од просторните услови, се изјасниле 2 испитаници или 2%, малку влијае се изјасниле 25 испитаници или 23%, многу

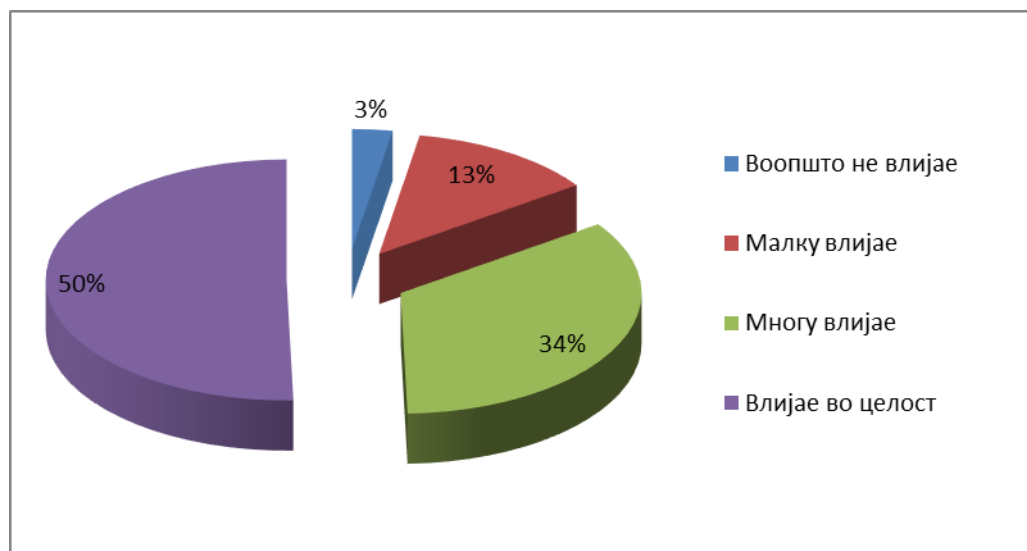
влијае се изјасниле 47 испитаници или 42% и влијае во целост се изјасниле 37 испитаници или 33% од вкупниот број кој изнесуваше 111. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 16.

Графикон 16: Ставовите на наставниците во однос на влијанието на просторните услови за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Располагање со неопходни ресурси

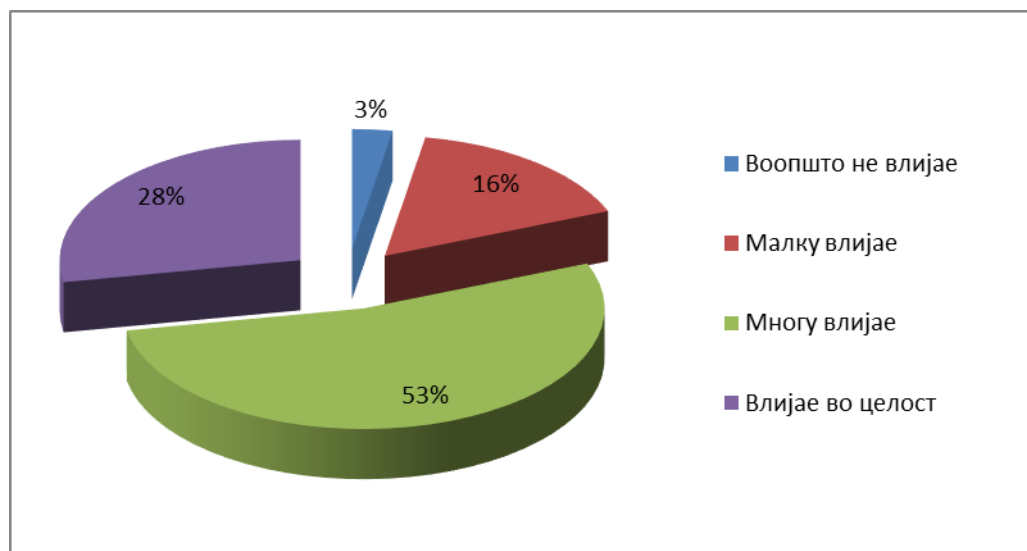
За тврдењето дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од располагањето со неопходните ресурси, се изјасниле 3 испитаници или 3%, дека малку влијае се изјасниле 14 испитаници или 13%, многу влијае се изјасниле 38 испитаници или 34% и влијае во целост се изјасниле 56 испитаници или 50% од вкупниот број на испитаници опфатени со истражувањето, кој изнесуваше 111. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 17.

Графикон 17: Ставовите на наставниците во однос на располагањето со неопходни ресурси за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Природата на материјалот што се учи

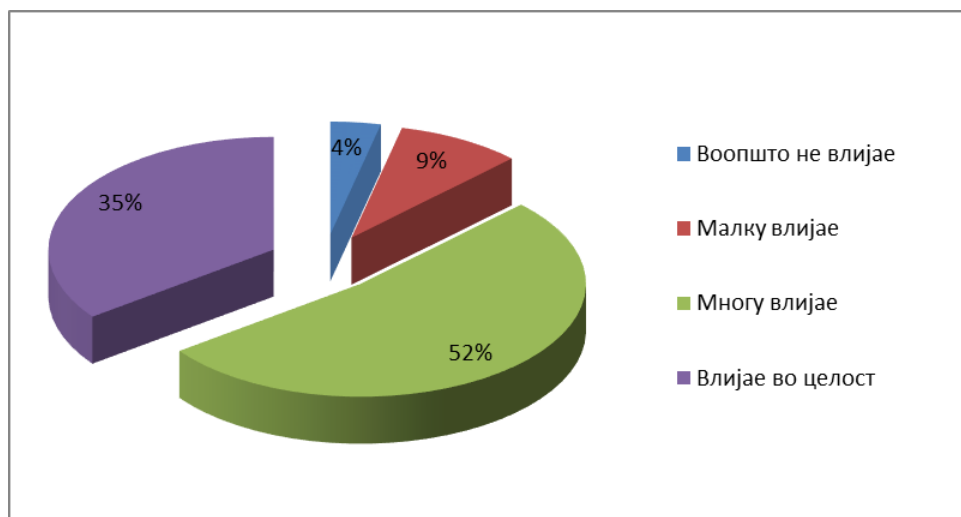
За ставот дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од природата на материјалот што се учи, се изјасниле 3 испитаници или 3%, малку влијае се изјасниле 18 испитаници или 16%, многу влијае се изјасниле 59 испитаници или 53% и влијае во целост се изјасниле 31 испитаник или 28% од вкупниот број. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 18. Природата на материјалот има влијание многу или во целост, затоа што според Кембриџ програмата постојат наставни содржини кои се неприфатливи и неразбирливи за учениците, како за возраста во која се изучуваат.

Графикон 18: Ставовите на наставниците во однос на природата на материјалот што се учи за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Оспособеноста на наставникот

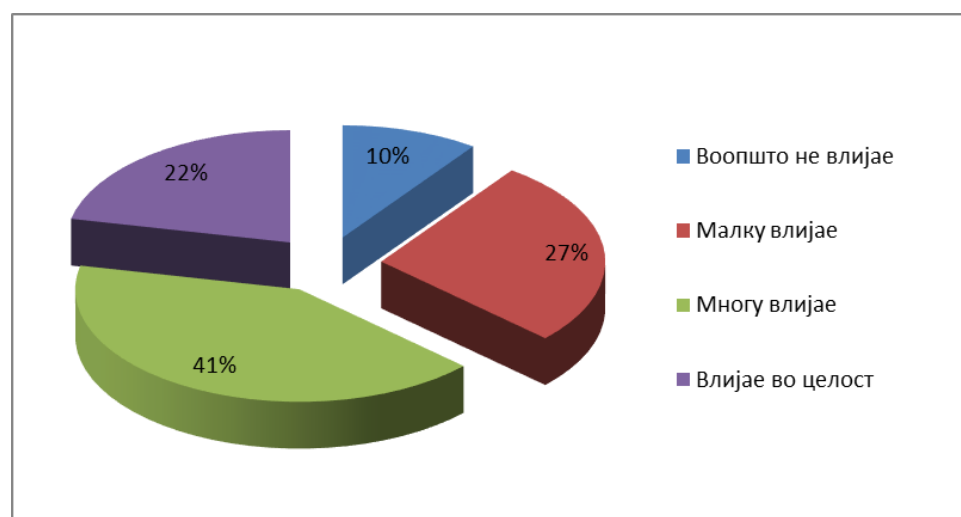
За тврдењето дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од оспособеноста на наставникот во основното образование, се изјасниле 4 испитаници или 4%, малку влијае се изјасниле 10 испитаници или 9%, многу влијае се изјасниле 58 испитаници или 52% и влијае во целост се изјасниле 39 испитаници или 35% од вкупниот број на наставници кои учествуваат во истражувањето. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 19. Оспособеноста на наставникот е клучна во примената на материјално-техничките средства и многу зависи од тоа дали наставникот во неговото школување совладал и стекнал знаење за тоа во кој период од часот има најголема потреба од примената на средствата, како и нивното приближување до учениците.

Графикон 19: Ставовите на наставниците во однос на оспособеноста на наставникот за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Возраста на учениците

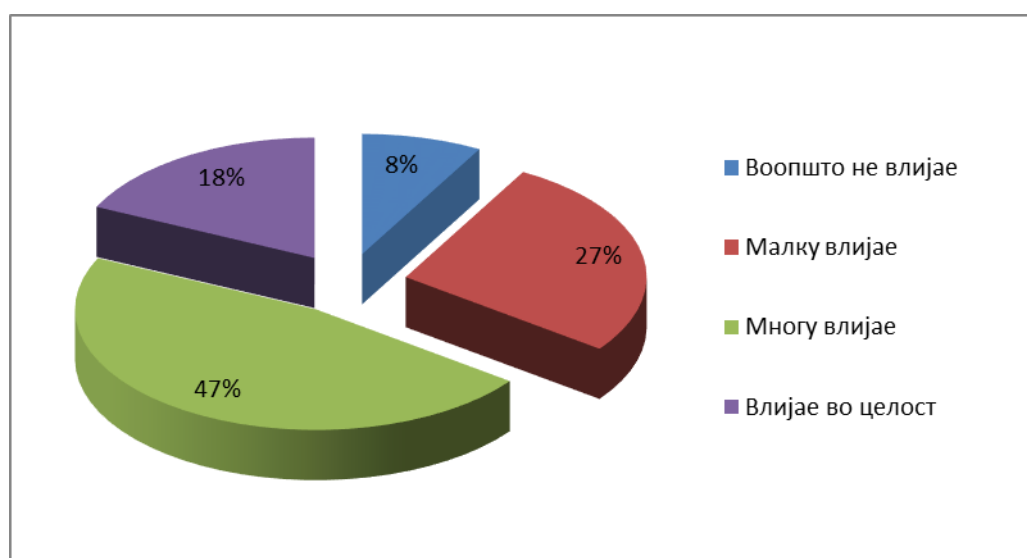
За ставот дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од возраста на учениците, се изјасниле 11 испитаници или 10%, малку влијае се изјасниле 30 испитаници или 27%, дека многу влијае се изјасниле 46 испитаници или 41% и влијае во целост се изјасниле 24 испитаници или 22% од вкупниот број. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 20. Возраста на учениците е клучна за примената на наставните средства.

Графикон 20: Ставовите на наставниците во однос на возраста на учениците за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Способностите на учениците

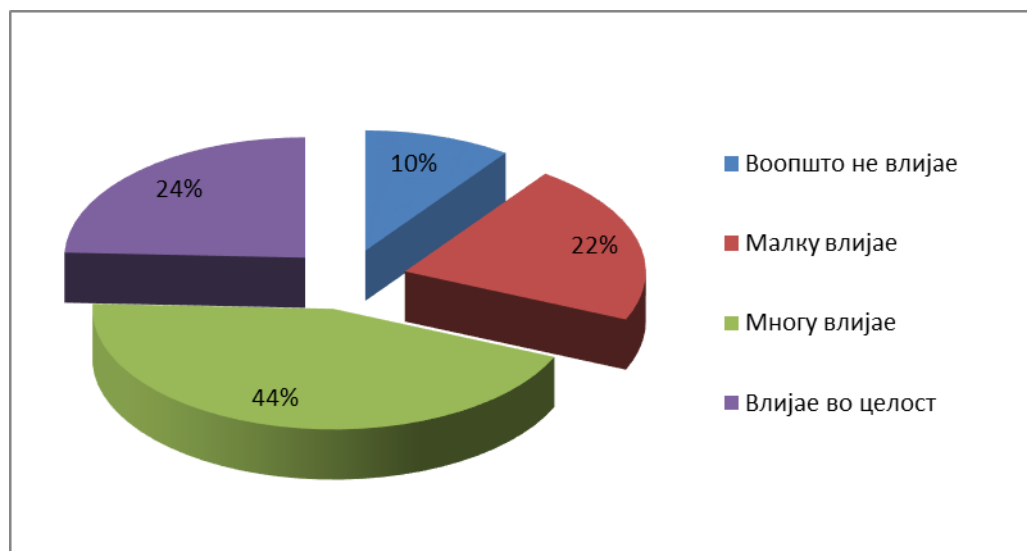
За тврдењето дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од способностите на учениците, се изјасниле 9 испитаници или 8%, малку влијае се изјасниле 30 испитаници или 27%, многу влијае се изјасниле 52 испитаници или 47% и влијае во целост се изјасниле 20 испитаници или 18% од вкупниот број на испитаници (наставници). Добиените резултати се прикажани и на графиконот 21.

Графикон 21: Ставовите на наставниците во однос на способностите на учениците за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

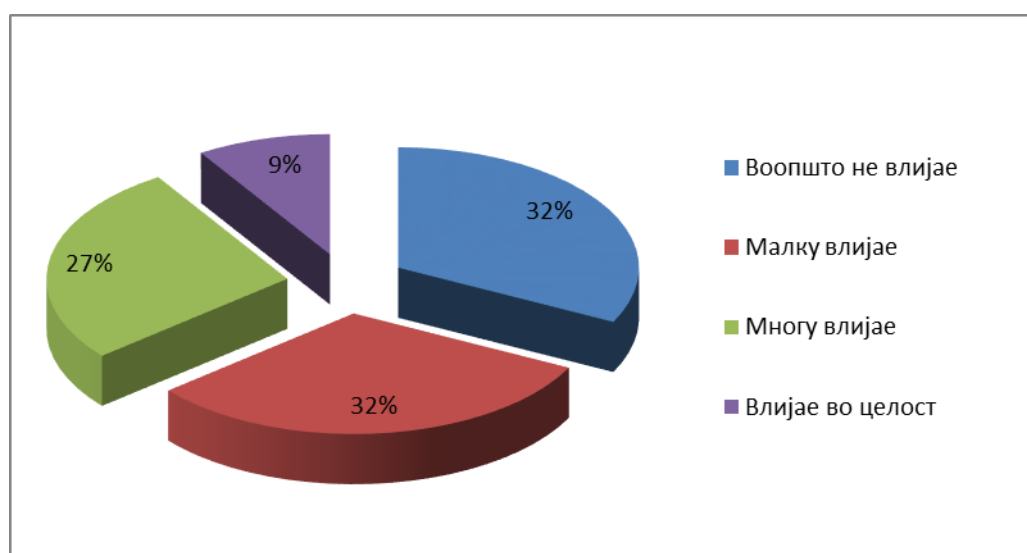
Бројноста на учениците во паралелката

За ставот дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од бројноста на учениците во паралелката, се изјасниле 11 испитаници или 10%, малку влијае се изјасниле 24 испитаници или 22%, многу влијае се изјасниле 49 испитаници или 44% и дека влијае во целост се изјасниле 27 испитаници или 24% од вкупниот број. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 22. Бројноста на учениците во паралелката исто така има големо влијание за примената на средствата. Во паралелка во која што бројот на ученици е помал, полесно се совладува наставното градиво бидејќи има повеќе време да им се посвети индивидуално внимание.

Графикон 22: Ставовите на наставниците во однос на бројноста на учениците во паралелката за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

Околу ставот дека воопшто не влијае примената на одредено материјално-техничко средство во наставата од нешто друго, се изјасниле 36 испитаници или 32%, малку влијае се изјасниле 35 испитаници или 32%, многу влијае се изјасниле 30 испитаници или 27% и влијае во целост се изјасниле 10 испитаници или 9% од вкупниот број. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 23.

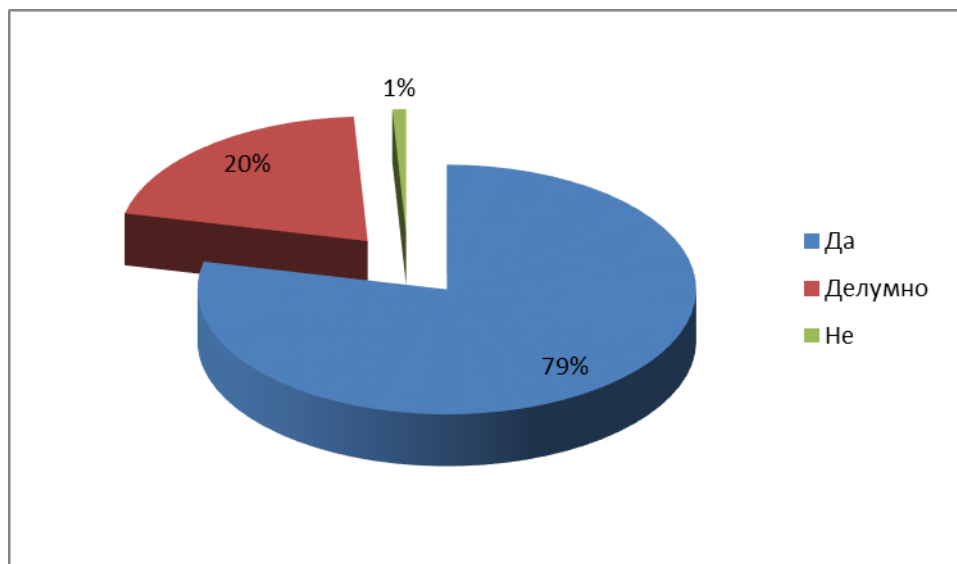
Графикон 23: Ставовите на наставниците во однос на друго влијание за примената на одредено материјално-техничко средство во наставата

13. Дали во Вашата училница има простор каде се истакнуваат изработките на учениците?

а) да

б) делумно

в) не

Графикон 24: Ставовите на наставниците во однос на располагањето со простор за истакнување на изработките на учениците

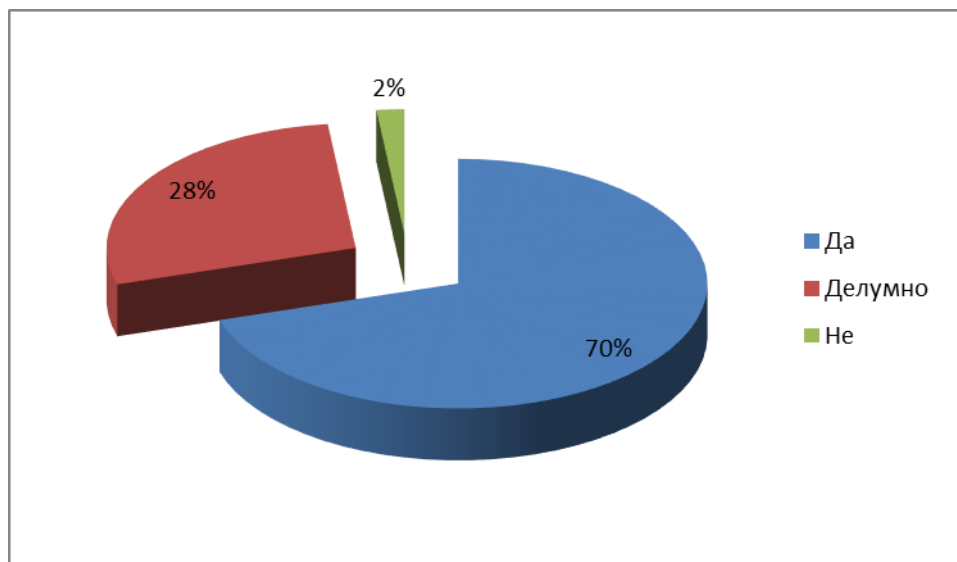
Како што може да се види и од графиконот 24, во училницата на испитаниците наставници има простор каде се истакнуваат изработките на учениците одговориле 87 или 79%, за ставот дека за тоа има делумно простор, се изјасниле 23 испитаници или 20% и нема простор каде што би се истакнувале изработките на учениците, се изјаснил само еден испитаник или 1%. Истакнувањето на изработките имат силно влијание во мотивацијата и бодрењето како и предизвикувањето на натпреварувачки дух кај учениците. Затоа е битно и значајно во истакнувањето на изработките да бидат опфатени сите ученици.

14. Дали учениците можат лесно да се движат низ просторот во Вашата училница?

а) да

б) делумно

в) не

Графикон 25: Ставовите на наставниците во однос на располагањето со простор за лесно движење низ училницата

Од графиконот 25 може да се констатира дека според одговорите на испитаниците, вкупно 78 испитаници или 70%, се изјасниле дека учениците можат лесно да се движат низ просторот во училницата.

Од вкупниот број на испитаници, 31 или 28% сметаат дека тоа е делумно изводливо, а 2 испитаници или 2% се изјасниле дека учениците не можат лесно да се движат низ просторот во училницата во која ја реализираат наставата.

15. Дали Вие како наставник учествувате во изготвувањето на распоредот за часови?

а) да

б) делумно

в) не

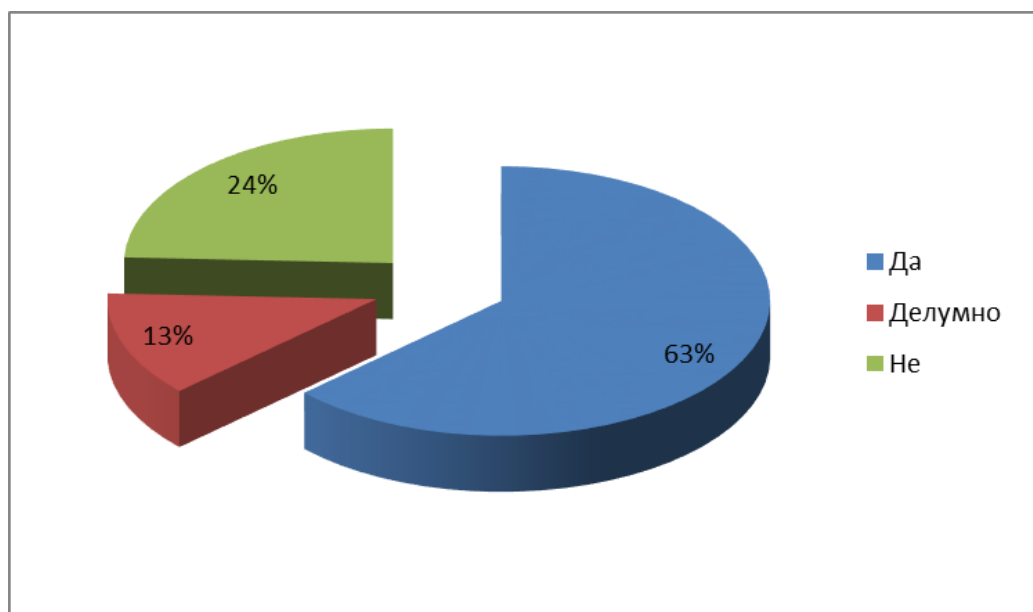
Според увидот и во графиконот 26 прикажан подолу, може да се забележи за ставот дека 70 испитаници или 63% од наставниците се изјасниле за тоа дека учествуваат во изготвувањето на распоредот за часови, 14 испитаници или 13%

рекле само делумно учествуваат и 27 од вкупниот број на испитаници одговориле не учествуваат во изготвувањето на распоредот на часови.

Наставниците од одделенска настава во глобала се и самите креатори на распоредот за часови со тоа што се придружуваат и почитуваат часовите на предметните наставници (како наставник по јазик, наставник по Природни науки во 5 – то одделение), останатите часови имаме за дозвола сами да си ги распоредиме во распоредот, со тоа што сепак постои правилник, кој сепак треба да се почитува.

На задолжителните предмети им се оддава внимание на почетокот каде што концентрацијата на учениците е поголема, додека пак на музичко и уметничките како и часовите по спорт се оставаат за на крај од денот каде што учениците ги искажуваат своите ликовни и музички таленти како и спортски натпревари.

Графикон 26: Ставовите на наставниците во однос на учеството за изработката на распоредот на часови

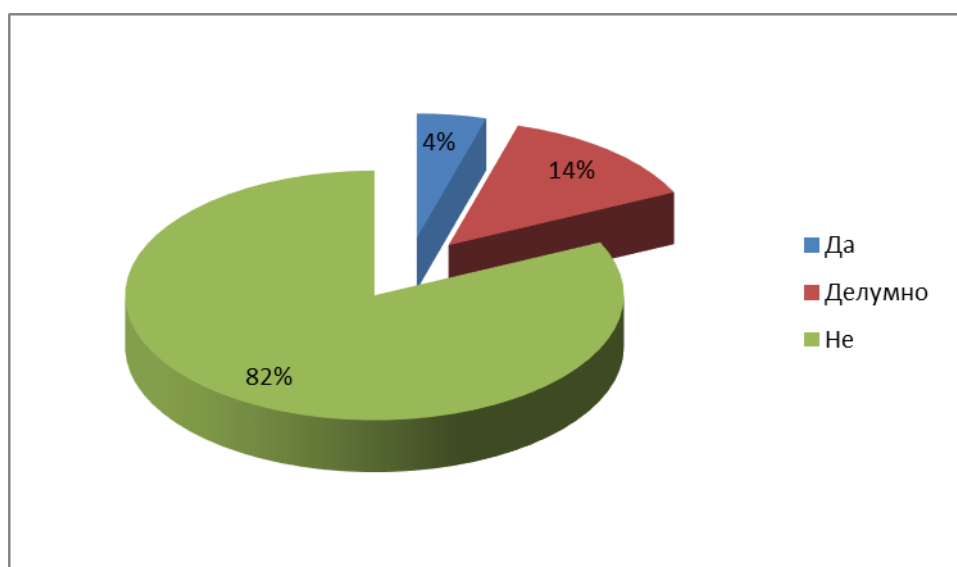
16. Дали Вие како наставник влијаете во изборот на учениците во Вашата паралелка?

а) да

б) делумно

в) не

Според 5 испитаници или 4% од вкупниот број, како што е прикажано и на графиконот 27, истите влијаат врз изборот на учениците во својата паралелка. За тврдењето дека тоа е така само делумно, се изјасниле вкупно 15 испитаници или 145, а воопшто не влијаат при изборот на учениците во својата паралелка се изјасниле вкупно 91 испитаник или 82% од вкупниот број кои беа опфатени со истражувањето. Добиените резултати се прикажани и на графиконот 27 кој е прикажан во продолжение.

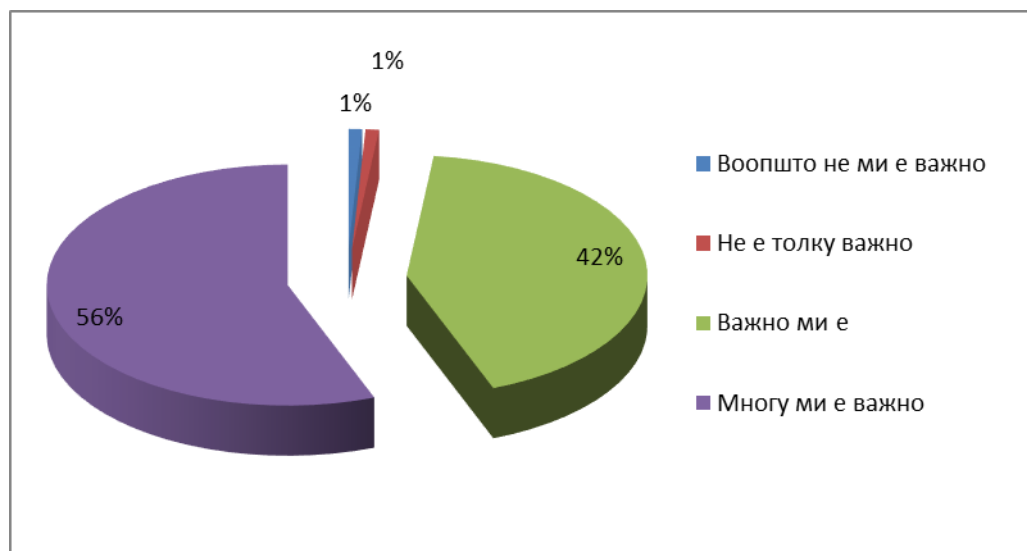
Графикон 27: Ставовите на наставниците во однос на влијанието за изборот на ученици во својата паралелка

17. Од кои критериуми се раководите и ги сметате за важни при организацијата на наставата за еден наставен час?

За ова прашање, на испитаниците им беа предложени вкупно 10 критериуми по кои би можеле да се раководат и кои наставниците ги сметаат како важни при организацијата на наставата за одреден наставен час.

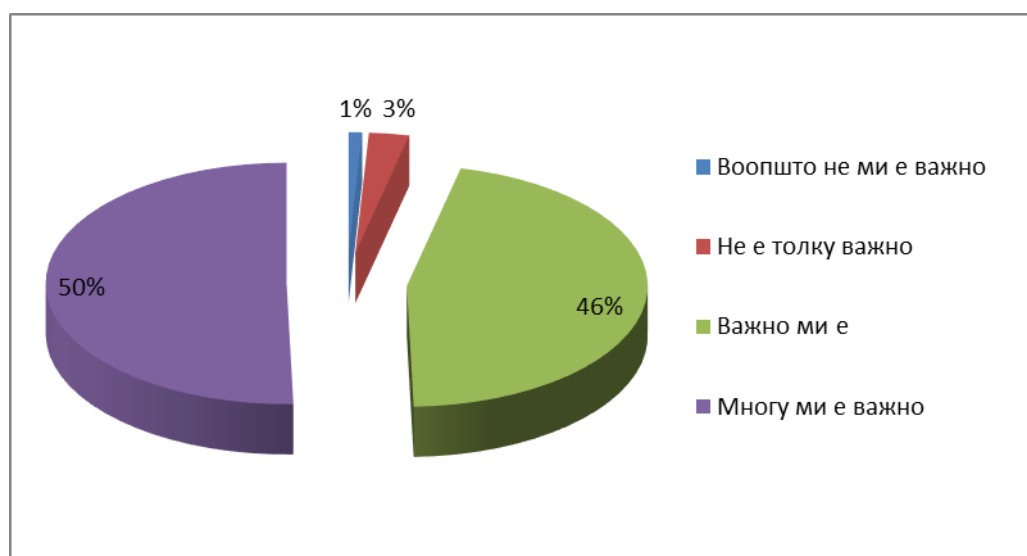
Фреквенции					
Бр.	Критериуми	Воопшто не ми е важно	Не толку важно	Важно ми е	Многу ми е важно
17.1	За да ги поттикнам учениците на активност	1 (1%)	1 (1%)	47 (42%)	62(56%)
17.2	Да ги задоволам интересите на учениците	1 (1%)	3 (3%)	51(46%)	56 (50%)
17.3	За полесно совладување на наставната содржина	1 (1%)	1 (1%)	40(36%)	69 (62%)
17.4	За успешна реализација на часот	2 (2%)	2 (2%)	44 (39%)	63 (57%)
17.5	Сакам родителите да бидат задоволни	8 (7%)	31 (28%)	52 (47%)	20 (18%)
17.6	За подобар личен рејтинг во училиштето	13 (12%)	41 (37%)	43 (39%)	14 (12%)
17.7	Заради лична мотивација да работам колку што можам подобро	2 (2%)	9 (8%)	49 (44%)	51 (46%)
17.8	За да ги развијам потенцијалите на учениците	2 (2%)	11 (11%)	50 (45%)	47 (42%)
17.9	За поддршка на надарените ученици	31 (28%)	22 (20%)	36 (32%)	22 (20%)
17.10	За поддршка на учениците со потешкотии во учењето	2 (2%)	2 (2%)	44 (39%)	63 (57%)

Да ги поттикнат учениците на активност како критериум се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час вкупно 62 испитаници или 56%, за важно ги сметаат 47 испитаници или 42%, како не толку важно го сметаат 1 испитаник или 1% и воопшто не им е важно смета 1 испитаник или 1% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 28 прикажан во продолжение.

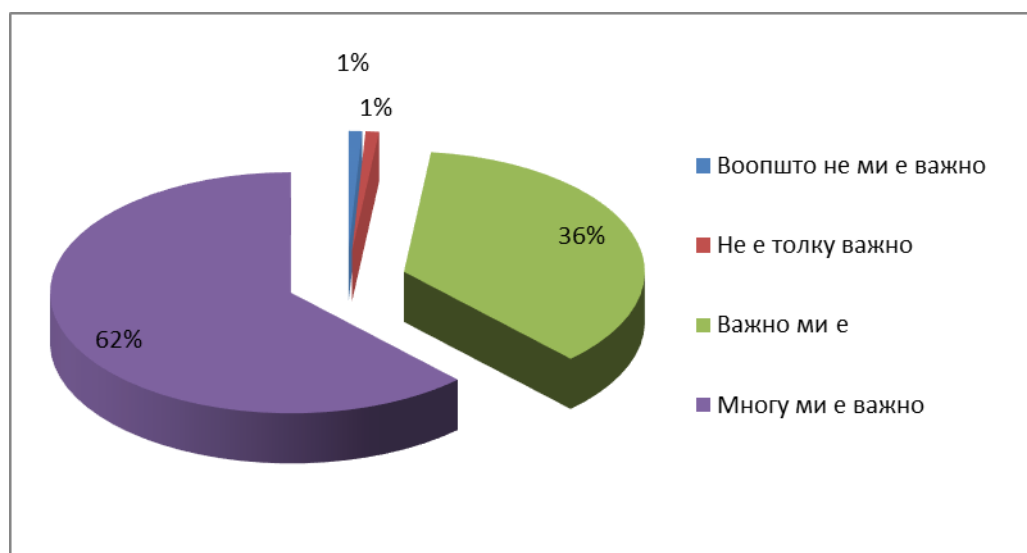
Графикон 28: Ставовите на наставниците во однос на поттикнувањето на учениците на активност при организацијата на наставата за еден наставен час

Задоволувањето на интересите на учениците како критериум го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час вкупно 56 испитаници или 50%, за значаен го сметаат 51 испитаник или 46%, како не толку значаен го сметаат 3 испитаници или 3% и воопшто незначаен го смета 1% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 29 во продолжение на текстот.

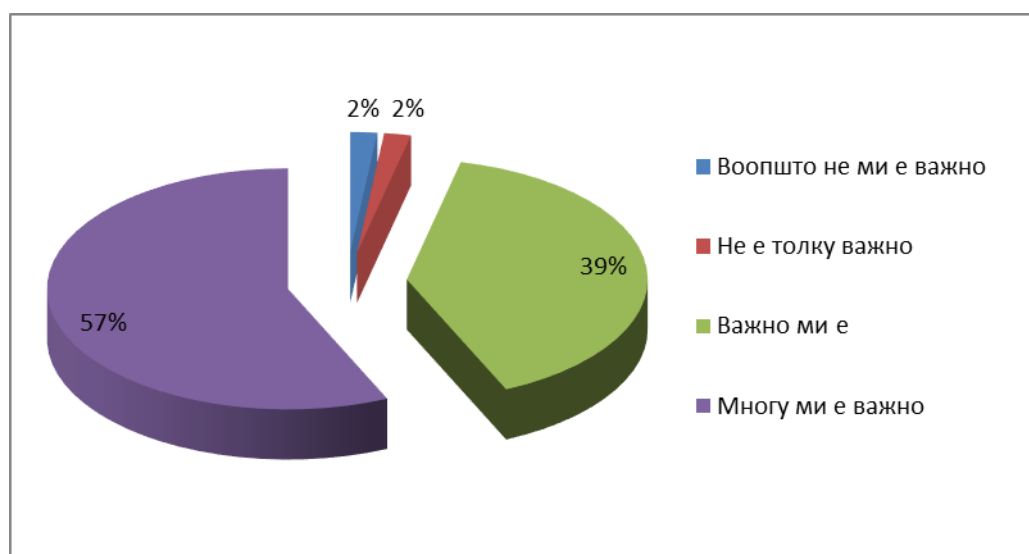
Графикон 29: Ставовите на наставниците во однос задоволувањето на интересите на учениците при организацијата на наставата за еден наставен час

Полесното совладување на наставната содржина како критериум се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час вкупно 69 испитаници или 62%, за важно ги сметаат 40 испитаници или 38%, како не толку важно го сметаат 1 испитаник или 1% и воопшто не им е важно смета 1 испитаник или 1% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 30 прикажан во продолжение.

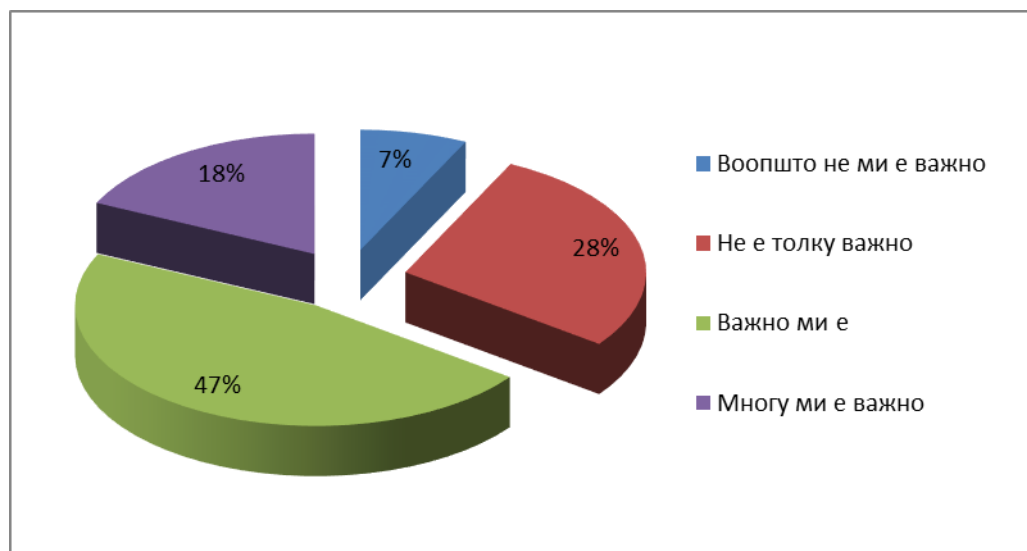
Графикон 30: Ставовите на наставниците во однос на полесно совладување на наставната содржина при организацијата на наставата за еден наставен час

Со успешната реализација на часот како критериум се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час вкупно 63 испитаници или 57%, за важно ги сметаат 44 испитаници или 39%, како не толку важно го сметаат 2 испитаници или 2% и воопшто не им е важно сметаат исто така 2 испитаници или 2% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 31 прикажан во продолжение.

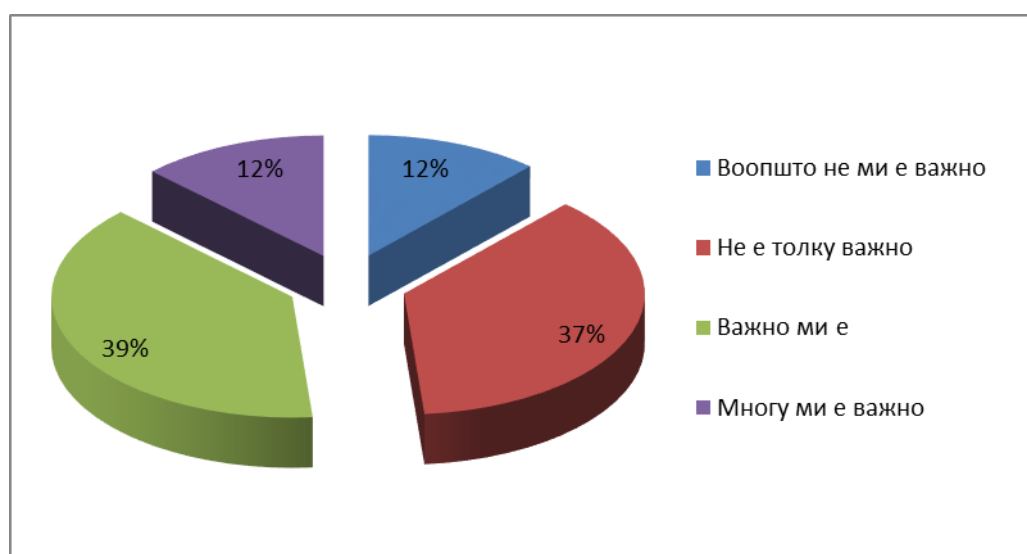
Графикон 31 Ставовите на наставниците во однос на успешната реализација на часот при организацијата на наставата за еден наставен час

За ставот дека желбата на наставниците, родителите на учениците да бидат задоволни, како критериум според кој се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час се изјасниле вкупно 20 испитаници или 18%, за важно ги сметаат 52 испитаници или 47%, како не толку важно го сметаат 31 испитаник или 28% и воопшто не им е важно сметаат 8 испитаници или 7% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 32 прикажан во продолжение.

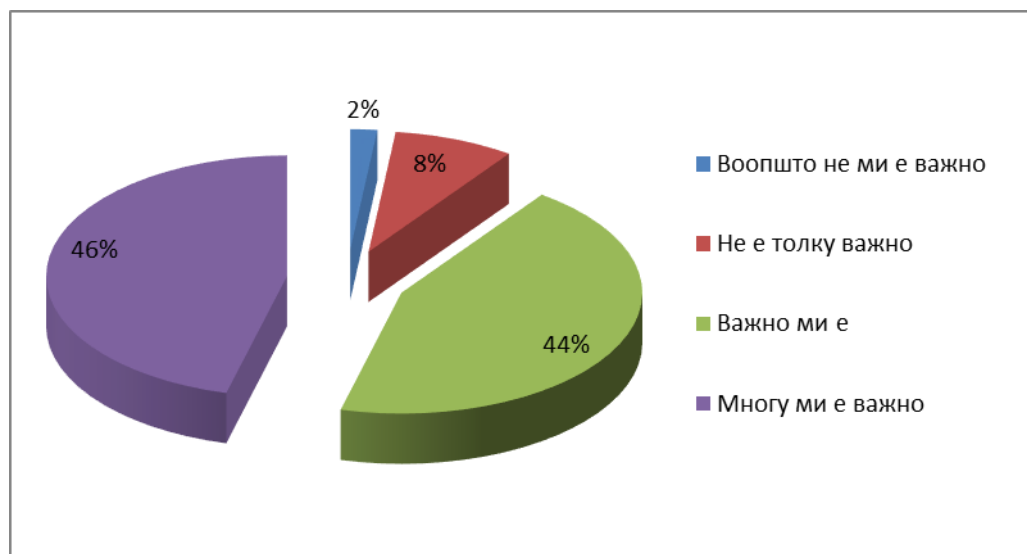
Графикон 32: Ставовите на наставниците во однос за ставот дека желбата на наставниците, родителите на учениците да бидат задоволни, како критериум според кој се раководат при организацијата на наставата за еден наставен час

Подобриот личен рејтинг во училиштето како критериум според кој се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час, се изјасниле вкупно 14 испитаници или 12%, за важно ги сметаат 43 испитаници или 39%, како не толку важно го сметаат 41 испитаник или 37% и воопшто не им е важно сметаат 13 испитаници или 12% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 33 прикажан во продолжение.

Графикон 33: Ставовите на наставниците во однос на подобриот личен рејтинг во училиштето при организацијата на наставата за еден наставен час

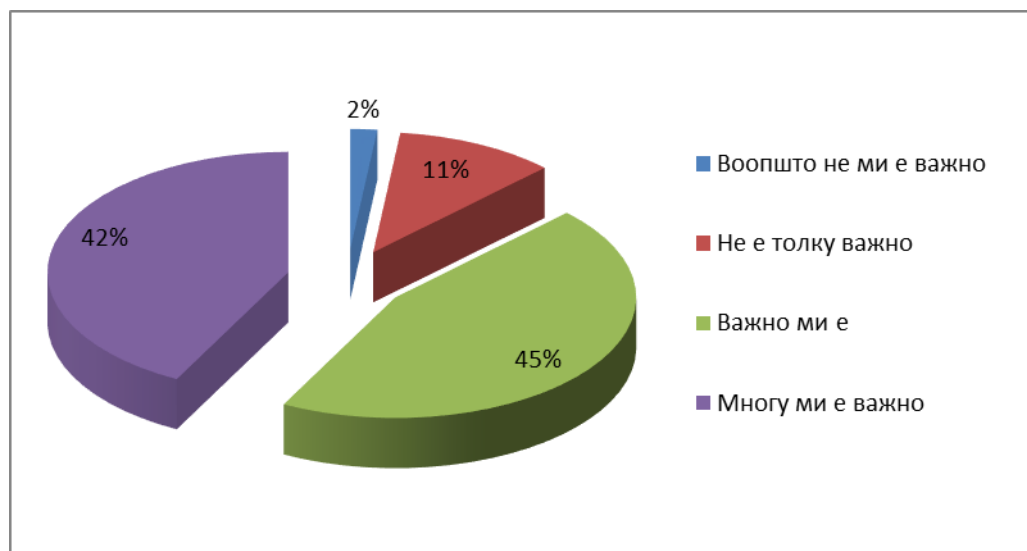
Заради лична мотивација да работат колку што можат подобро, како критериум според кој се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час се изјасниле вкупно 51 испитаник или 46%, за важно ги сметаат 49 испитаници или 44%, како не толку важно го сметаат 9 испитаници или 8% и воопшто не им е важно сметаат 2 испитаници или 2% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 34 прикажан во продолжение.

Графикон 34: Ставовите на наставниците во однос на личната мотивација да работат колку што можат подобро при организацијата на наставата за еден наставен час

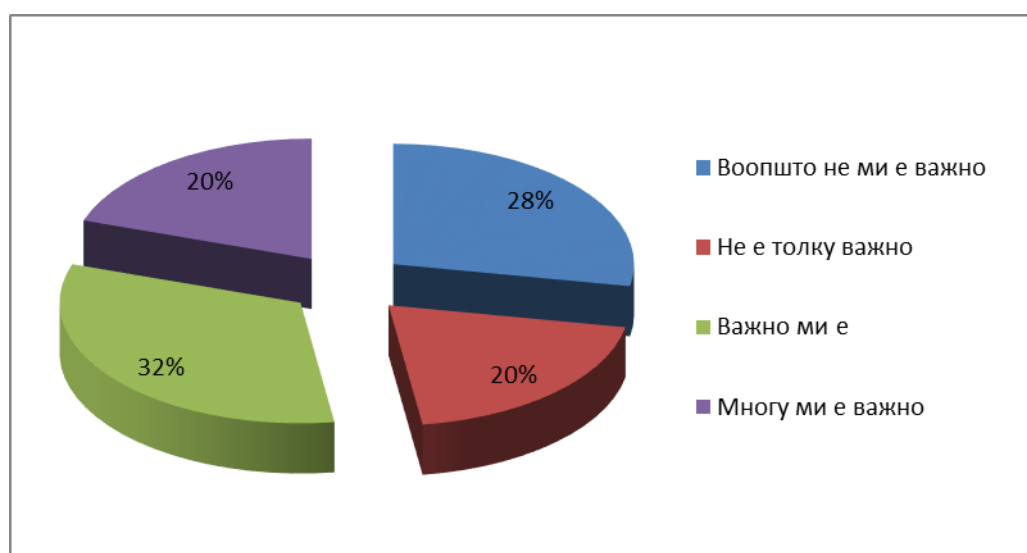
За да ги развијат потенцијалите на учениците, како критериум според кој се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час, се изјасниле вкупно 47 испитаници или 42%, за важно ги сметаат 50 испитаници или 45%, како не толку важно го сметаат 12 испитаници или 11% и воопшто не им е важно сметаат 2 испитаници или 2% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 35 прикажан во продолжение.

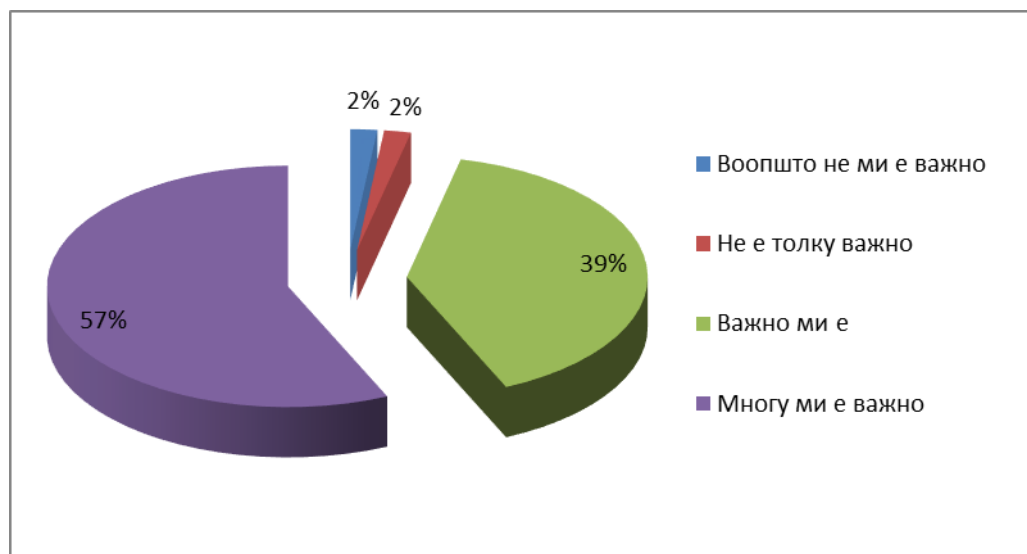
Графикон 35: Ставовите на наставниците во однос за да ги развијат потенцијалите на учениците при организацијата на наставата за еден наставен час

Поддршката на надарените ученици како критериум според кој се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час се изјасниле вкупно 22 испитаници или 20%, за важно ги сметаат 36 испитаници или 32%, како не толку важно го сметаат 22 испитаници или 20% и воопшто не им е важно сметаат 31 испитаници или 28% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 36.

Графикон 36: Ставовите на наставниците во однос за поддршката на надарените ученици при организацијата на наставата за еден наставен час

За ставот дека поддршката на учениците кои се со потешкотии во учењето претставува критериум според кој се раководат и го сметаат за многу важен при организацијата на наставата за еден наставен час, сметаат вкупно 63 испитаници или 57%, за важно ги сметаат 44 испитаници или 39%, како не толку важно го сметаат 2 испитаници или 2% и воопшто не им е важно сметаат 2 испитаници или 2% од вкупниот број на испитаници. Наведеното е прикажано и на графиконот 37 прикажан во продолжение.

Графикон 37: Ставовите на наставниците во однос за поддршката на учениците со потешкотии во учењето при организацијата на наставата за еден наставен час

Дискусија

Имајќи предвид дека предмет на ова истражување беа организациските аспекти на наставата во основното образование во Република Северна Македонија, за самата организација на наставата во основното образование беа одредени и соодветни аспекти на проучување, како што се: организацијата на просторот, видовите на настава, организацијата на наставата со помош на материјално-технички средства, како и поврзаноста на материјално-техничките средства и учењето.

Практично, целта беше да се добијат соодветни релевантни сознанија за организацијата на наставата во основните училишта од повеќе релевантни аспекти кои беа истражувани.

Според реализираното истражување, може да се заклучи дека истото успеа да одговори соодветно на поставените задачи, при што, беше испитано дали наставата се изведува согласно наставниот план и програма, дали постои разлика во организацијата на наставата со учениците од одделенска и предметна настава, дали има или дали постои соодветна организација на просторот во кој се реализира наставата во училиштата, кои материјално-технички средства наставниците најмногу ги користат во процесот на наставата, кај кои предмети е поголема примената на материјално-техничките средства на учење, понатаму, дали наставниците учествуваат во изготвувањето на распоредот за часови и да се испита начинот на кој учениците се делат во паралелки.

Имајќи ги исто така предвид и поставените хипотези, односно поставената хипотетска рамка, како и добиените резултати од истражувањето, ќе може да се забележи дека се потврдуваат помошните хипотези, односно дека: наставата се изведува согласно наставниот план и програма со мали отстапувања (1); најчесто користено материјално-техничко средство се визуелните наставни медиуми (2); постои одредена разлика во организацијата на наставата кај учениците во одделенска настава и кај учениците во предметна настава (3); примената на материјално-техничките средства на учење е поголема кај општествените предмети (4); наставниците учествуваат во изготвувањето на распоредот (5); и при формирање на паралелките, стручната служба се придржува на педагошките критериуми за формирање на паралелка, без притоа да имаат свое учество и наставниците (6).

Хипотезата која гласеше „Постои разлика во организацијата на наставата кај учениците од трите образовни циклуси” се потврди делумно. Односно, единствено беа пронајдени статистички значајни разлики во поглед на организацијата на наставата (користење на материјално-технички средства) меѓу различните групи наставници (1-3 одделение; 4-6 одделение; 7-9 одделение) во рамки на природно-математичките и јазичните предмети.

Практично, согласно претходно изнесеното, може да се заклучи и дека се потврдува и општата, односно генералната хипотеза, односно дека постојат одредени разлики во организацијата на наставата кај децата во зависност од нивната возраст, природата на предметите и средината во која што се одвива процесот на наставата.

ЗАКЛУЧОК

Основното образование е еден од потсистемите во структурата на воспитно-образовниот систем во Република Северна Македонија. Тоа трае девет години и е задолжително и бесплатно за сите деца на возраст од 6 до 14 години. Се остварува низ три циклуси од по три години (I-III одделение, IV-VI одделение, VII-IX одделение) во рамките на единствено основно училиште кое го претставува темелот врз кој се надградува средното образование. Основното образование има за цел, меѓу другото, да овозможи хармоничен интелектуален, емоционален и социјален развој на учениците, да ја развие нивната писменост, самоверба и свест за сопствената индивидуалност и одговорност за своите постапки, да ги оспособи учениците за меѓусебна толеранција, соработка, почитување на различноста, основните човекови слободи и права, да ја развива нивната свест за припадност на Република Северна Македонија и за прифаќање на општите културни и цивилизациски вредности. Но, за ефективна реализација на наведеното, неопходна е и ефикасна организација на целиот наставен процес.

Предмет на ова истражување беа организациските аспекти на наставата во основното образование и истиот во магистерскиот труд беше истражуван од аспект на организација на просторот, видовите на настава, организацијата на наставата со помош на материјално-технички средства, како и од аспект на поврзаноста на материјално-техничките средства и учењето. Целта пак, беше да се дојде до одредени сознанија за самиот начин на организација на наставата и наставниот процес во основните училишта во нашата држава.

Што се однесува до училиштето како организациски систем, истото е анализирано преку претставување, односно давање на соодветен приказ на организацијата и реализацијата на наставните планови и програми (курикулумот), понатаму, преку анализа на екипирањето, организирањето, координирањето и комуницирањето на училишниот колектив, преку поделбата и групирањето на учениците по паралелки, со анализа на начинот на распределбата на часовите по предметни извршители и класни раководства, како и преку анализа на начинот на изготвување на распоред за учениците и

наставниците, кадровските ресурси и материјално – техничките ресурси. На самиот крај од овој дел од трудот, прикажан е одреден број на претходни, релевантни истражувања.

Истражувањето во трудот се фокусира на актуелната состојба во образовниот процес во нашата држава, од аспект на организацијата на наставата, задржувајќи го акцентот на водењето на соодветна комуникација и употребата на современи, соодветни методи и техники во училничкиот менаџмент, со цел за подобрување на работата на наставниот час, а со тоа и поттикнување на реализација на вкупниот наставен план и програма кои се предвидени.

Во трудот, по научно теоретскиот дел следат резултати од реализирано емпириско истражување преку соодветно структуриран анкетен прашалник. Добиените податоци од истражувањето беа обработени со компјутерската програма Excel и СПСС. Добиените резултати се претставени дескриптивно, односно бројчано, графички и процентално, и врз основа на истите, е извршена соодветна интерпретација, по што се изведени соодветни заклучоци за примерокот од популацијата на која е извршено истражувањето. Онаму каде што беше релевантно, разликите се тестирани со помош на анализа на варијанса.

Преку истражувањето во трудот, се дојде до одговор на прашањето дали постојат разлики во организацијата на наставата во зависност од возраста на учениците, природата на предметите и средината во која што се одвива процесот на наставата.

Од добиените резултати од истражувањето, може да се констатира дека се потврдуваат помошните хипотези, односно дека: наставата се изведува согласно наставниот план и програма со мали отстапувања (x1); најчесто користено материјално – техничко средство се визуелните наставни медиуми(x2); постои разлика во организацијата на наставата кај учениците од трите образовни циклуси(x3); примената на материјално – техничките средства на учење е поголема кај општествените предмети (x4); наставниците учествуваат во изготвувањето на распоредот (x5); при формирање на паралелките, стручната служба се придржува на педагошките критериуми за

формирање на паралелка, без притоа да имаат свое учество и наставниците(хб). Преку посебните хипотези се потврдува и генералната хипотеза дека постојат разлики во организацијата на наставата кај децата во зависност од нивната возраст, природата на предметите и средината во која што се одвива процесот на наставата.

Од добиените податоци може да се извлечат следните препораки за подобрување на организацијата на наставата:

- наставниците стручно да се надградуваат во областа што ја предаваат со помош на дигитална технологија и нејзино усовршување. Добра настава е онаа настава која што е осовремена и оди чекор напред со времето, а иднината која се навестува ќе бара користење „online“ алатки во наставата. За таа цел потребни се наставници кои ги пратат трендовите во наставата,
- професионално усовршување на наставниот кадар, преку организирани интерни и екстерни обуки и семинари, заради негово активно вклучување во сите збиднувања на полето на воспитанието и образованието. Ова посебно се однесува на оспособување на наставниот кадар за работа со деца со посебни образовни потреби, но и со потешкотии во учењето,
- следење на обука за изработување на индивидуални образовни планови и за работа со ученици со посебни образовни потреби,
- наставниците да учествуваат активно преку своите стручни активи во давањето мислење за наставните планови и програми во фазата на изготвување од страна на БРО.

Како конкретна препорака за подобрување на организацијата на наставата би ја посочиле следнава: на крајот на секоја учебна година преку анкетен прашалник за ученици и родители да се врши евалуација, и врз нејзина основа да се формира стратегија за подобрување на слабите страни и недостатоци наведени од родителите за следната училишна година.

* * *

Просечниот учител раскажува. Добриот објаснува. Квалитетниот наставник демонстрира. Најдобриот инспирира. Токму во тоа е нашата врвна уметност.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Атанасоска, Т. (2008), Менаџирање во училища, Битола: Универзитет „Св. Климент Охридски“, Педагошки факултет.
- Батковска, Л. (2007), Бизнис психологија, Охрид: Факултет за туризам и организациони науки.
- Блажева, А., Чонтева, А. (2008), Прирачник со работилници со современи и креативни методи на учење, техники на учење и менаџмент во училища, Скопје: Алгоритам центар.
- Вилотијевиќ, М. (1999), Дидактика 1-3, Београд: Учительски факултет.
- Гоговска, Л. (1995), Дидактика, Скопје: Свезда.
- Гогоска Л., (2005), Педагошки основи на функцијата директор на училиште: сознанија и примери, Скопје: Свезда.
- Гоцевски, Т. (2009), Економика на образованието, Скопје: Филозофски факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“.
- Гоцевски, Т. (1997), Образовен менаџмент, Куманово: Македонска ризница.
- Гоцевски, Т. (2007), Образовен менаџмент, Скопје: Филозофски факултет.
- Илиевски, А. (1999), Теоретските основи на наставата, Битола: Биангл.
- Јелић, В. (2015), Наставна средства у савременој настави. <http://www.ftn.kg.ac.rs/download/SIR/SIR%20Vera%20Jelic%208032014.pdf>
- Кларин, М. В. (1995), Педагошката технологија во наставниот процес, Скопје: Педагошки завод на Македонија.
- Милошева, Л. (2013), Развојна психологија, Штип: Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип.
- Миовска-Спасева, С., Андоновска-Трајковска, Д., Селими, Н. (2013), Водство во образованието, Скопје: Бомат Графикс – Скопје

Мирасчиева, С. (2007), Комуникацијата меѓу наставникот и ученикот во основното училиште. Штип: Педагошки факултет „Гоце Делчев“.

Метовић, Е (2020), Утицај примене савремених наставних средстава на повеќање ефикасности наставе у основној школи. Retrieved from <http://www.ftn.kg.ac.rs/download/SIR/SIR%20Eldar%20Metovic.pdf>

Павловић, Б. (2008), Изазови лидерске улоге наставника, Зборник Института за педагошка истраживања, 40/ 2, 388-402

Петковски, К. (1998), Менаџмент во училиште (што треба да се знае и умее за успешно да се води училиштето), Скопје: Просветен работник.

Петковски, К. (1998), Моделирање на водството во спроведување на промените во училиштата, Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања.

Петковски, К. (2004), Водење на динамично училиште: организација, приоритети, предизвици и достигнувања, Скопје: Биро за развој на образованието.

Петковски, К. (2004), Прирачник за развојно планирање на училиштето: како училиштето да направи добра годишна програма за работа, Битола: Херакли комерц.

Петковски, К. (2009), Предизвиците на современото лидерство во образованието, Битола: Херакли комерц.

Петковски, К., Јанкуловска, П. (2006), Деловно комуницирање (Умешност во комуницирањето). Битола: Матична универзитетска библиотека „Свети Климент“.

Петровска, С. (2010), Училишна педагогија и училишна организација, Штип: Универзитет „Гоце Делчев“.

Попова-Коскарова, Р. (2008), Стратегии, модели и техники за успешно менаџирање со одделението или класот, Скопје: Јофи –скен.

Поповски, К. (1997), Психолошки основи на современата настава, Скопје: Просветно дело.

Поповски, К., (1998), Успешен наставник-самооценување и оценување, Скопје: НИРО „Просветен работник“.

Попоски, К. (2000), Програмирање на воспитно-образовниот процес, Скопје: ПЗП „Графохартија“ .

Прентон, К., Јанкуловска, С. (2009), Настава и учење на 21-от век, Скопје: Проект за основно образование.

Продановиќ, Т. (1968), Основи Дидактике, Београд: Завод за издавање уџбеника социјалистичке Републике Србије.

Сивевска, Д. (2012), Личноста на наставникот и атмосферата во одделението. Годишен зборник на Факултетот за образовни науки, 8 (8).

Сталеска, К. (2015), Учење преку игра, Скопје: Топер.

Стојаковиќ, П. (2002), Психологија за наставник. Бања Лука: Прелом

Стојанов, С. (1987), Прашањата на наставникот во наставата и активирање на учениците, Скопје: Просветно дело бр.3-4,

Стојановска, В. (2012), Наставни медиуми, Скопје: Филозофски факултет-Скопје.

Сузић, Н. (2003), Особине наставника и однос ученика према настави. Бања Лука: ТТ-Центар

Adam, G., Walter, G. S., Corab, M. (2000), The Organizational Context of Teaching and Learning, Retrieved 2020 from <http://organisational%20context%20of%20teaching%20and%20learning.pdf>

Adelman, H.S., & Taylor, L. (2005), Classroom climate. In: Lee, S. W., Lowe, P. A., Robinson E. (Eds.). Encyclopedia of School Psychology. Thousand Oaks, CA: Sage.

Anderson, L.F.,& Hendrickson, J.M. (2007), Early-career EBD teacher knowledge, ratings of competency importance, and observed use of instruction and management competencies. Education and Treatment of Children, Vol. 30, No. 4, 43-65.

Arnaudova, V. (2009), Teacher competences in the curriculum for education of psychologists– the case of Macedonia. U: Stefanovic-Stanojevic, T., Vidanovic, S., Andelkovic, V.(Ured.). *Образование и развој* (27-36). Nis: Filozofski fakultet.

Avramovic, Z., i Vujacic, M. (2010), *Nastavnik između teorije i prakse*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Babkie, A.M. (2006), Be proactive in managing classroom behavior. *Intervention in School and Clinic*, Vol. 41, No. 3, 184-187.

Barth, R. S. (2006), Teacher leader, *Phi Delta Kappan*, 82, 443–449.

Bartunek, J.M., Greenberg, D.N., & Davidson, B. (2009), Consistent and inconsistent impacts of a teacher-led empowerment initiative in a federation of schools, *The Journal of Applied Behavioral Science*, 35, 4, 457-478.

Brown, D.F. (2005), The significance of congruent communication in effective classroom management. *The Clearing House*, Vol.79, No. 1, 12-15

Bush, T. (2003), *Theories of Educational Leadership and Management*. 3th edition. London: Sage Publications.

Bush, T. (2007), *Theories of educational leadership and management*, *South African Journal of Education* 391 – 406. Превземено септември 2020 од, <http://www.flipkart.com/theories-educational-leadership-management-tony>

Cowley, S. (2005), *Tajne uspešnog rada u razredu*, Zagreb: Školska knjiga,

David A. K. (1984), *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall

David Hopkins, (2005), *School Improvement for Real*. London: RoutledgeFalmer
Geijsel, F., Seegers, P., Van Den Berg & Kelchtermans, G. (2001), Conditions fostering the implementation of large-scale innovation programs in schools: Teachers' perspectives. *Educational Administration Quarterly*, 37, 1, 130-166.

Deci, E.L. & Ryan, R.M. (2008), Self-determination theory: a macrotheory of humanmotivation, development and health. *Canadian Psychology*, Vol. 49, No. 3, 182-185.

Feist, J. & Feist, G.J. (2006), *Theories of personality*. Singapore: McGraw-Hill Inc.

Flavell, J. H. Miller, P. H. and Miller S. A. (2002), *Cognitive Development*. Upper Saddle River, NJ: Pearson, fourth ed.

Gareth R. Jones, Jenifer M. George (2008), *Современ менаџмент*“, Скопје, Глобал комуникации.

Gordon, T. (2011), *Origins of the Gordon model*. Gordon Training International. Retrieved 2020 from <http://www.gordontraining.com/thomas-gordon/origins-of-the-gordonmodel>

James H. Stronge, Pamela D. Tucker and Jennifer L. H.(2004), *Handbook for Qualities of Effective Teachers*. Retrieved 2020 from <http://www.ascd.org/publications/books/104135/chapters/Classroom-Management-and-Organization.aspx>

Jelavic, F. (1998), *Didaktika*, Jastrebarsko: Naklada Slap.

Joksimovic, S., Stojiljkovic, S. (2007), Students values and their understanding ofeducational goals. In: Terzis, N.P. (Ed.). *Education and values in the Balkancountries*, Vol. 7 (161-168). Thessaloniki: Balkan Society for Pedagogy andEducation.

Justice, M., Espinoza. S. (2007), Emotional intelligence and beginning teacher candidates.*Education*, Vol. 127, No. 4, 456-461.

Kasic, K., Stojiljkovic, S., Todorovic, J. (2008), *Vaspitni ciljevi ucitelja*. *Godisnjak zapsihologiju*, Vol. 5, No 6-7, 131-146.

Kovac-Cerovic, Rosandic, R., Popadic, D. (2008), *Ucionica dobre volje – uvod*. Beograd:Grupa Most.

Krnjajic, S. (2007), *Pogled u razred*. Beograd: Institut za pedagogska istrazivanja.

Levin, J., & Nolan, J.F. (2004), *Principles of Classroom management – a professionaldecision-making model*. Boston, New York, San Francisco: Pearson.

Loncarević, R. (2007), Menadzment, Beograd, Univerzitet Singidunum – Fakultet za finansiski menadzment i osiguranje.

Mackay, J. (2006), Coat with many pockets. Victoria: Australian Council for Educationalresearch.

Maksić, S. (2006), Podsticanje kreativnosti u školi. Beograd: Institut za pedagoska istraživanja.

Maksimović, J. (2007), Metodologija istraživanja školskog neuspeha kod nas. Jovanović, N., Mitrović, Lj. (ured.). Omladina Balkana između nasilja i kulture mira (247-261).Niš: Filozofski fakultet, Centar za sociološka istrazivanja.

Malinić, D. (2006), Uzroci školskog neuspeha. U: Krnjajic, S. (Ured.). Pretpostavke uspešne nastave (229-254). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Manke, M.P. (2007), Classroom power relations – understanding student-teacherinteraction. London: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Martin, L., & Kragler, S. (2009), Creating a culture of teacher professional growth. Journal of School Leadership, 9, 4, 311-320.

Martin, N., & Sass, D.A. (2011), Construct validation of the Behavior and Instructional Management Scale. Teaching and Teacher Education, Vol. 26, No. 5, 1124-1135.

Marzano, R.J., & Marzano, J.S. (2003), The key to classroom management, Educationalleadership, Vol. 61, No. 1, 6-13.

Marzano, R.J., Marzano, J.C., Pickering, D.J. (2003), Classroom management that works –research-based strategies for every teacher. Alexandria: Association for Supervisionand Curriculum Development.

Miller, R., & Pedro, J. (2006), Creating respectful classroom environments. Early ChildhoodEducation Journal, Vol. 33, No. 5, 293-299

Milosević, N., i Sevkusić, S. (2005), Samopoštovanje i školsko postignuće učenika. Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, god. XXXVII, br. 1, 70-87.

Oliver, R.M., & Reschly, D.J. (2007), *Effective classroom management: teacher preparation and professional development*. Washington: National Comprehensive Center for Teacher Quality.

Ormrod, J.E. (2006), *Educational psychology – Developing learners*. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson education, Inc.

Paser, V. (2008). *Kompetencije za celoživotno učenje – obrazovanje*. U: Gojkov, G. (Ured.). *Kompetencije učitelja i vaspitača (134-170)*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača “Mihailo Palov“.

Pavlovic, B. (2004), *Partnerski odnosi u nastavi kao faktor podsticanja učenja i kognitivnog razvoja*. Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, br. 36, 151-167.

Pedota, P. (2007), *Strategies for effective classroom management in the secondary setting*. *The Clearing House*, Vol. 80, No. 4, 163-166.

Peklaj, C. (2008), *Definisanje nastavničkih kompetencija – početni korak u obnovi pedagoških studija*. Gojkov, G. (Ured.). *Kompetencije ucitelja i vaspitaca (171188)*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitaca “MihailoPalov“.

Pervin, L.A., Cervone, D., John, O.P. (2008), *Psihologija licnosti: teorije i istraživanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Popadić, D. (2009), *Nasilje u školama*. Beograd: Institut za psihologiju & UNICEF.

Preacher, K. J., & Hayes, A. F. (2008), *Asymptotic and resampling strategies For assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models*. *Behavior Research Methods*, 40, 879-891.

Randelovic, K., i Smederevac, S. (2011), *Relacije zivotnih ciljeva, bazicnih psiholoskih potreba i dobrobiti*. *Primenjena psihologija*, Vol. 4, br. 3, 263-278.

Saginer, N. (2008), *Diagnostic classroom observation – moving beyond best practice*. Thousand Oaks: Corwin Press.

Santrock, J.W. (2006), *Educational psychology – classroom update: preparing for PRAXIS and practice*. Boston: Mc Graw Hill.

Savran, A., & Cakiroglu, J. (2004), Preservice science teachers' orientations to classroommanagement. *Egitim Facultesi Dergisi*, 26, 124-130.

Selimovic, A. (2010), Relacije izmedu autoritarnosti i Big Five modela licnosti. U:

Shechtman, Z., & Leichtentritt, J. (2004), Affective teaching: a method to enhance classroommanagement. *European Journal of Teacher Education*, Vol. 27, No. 3, 323-333.

Sherman, R., Vaughn, V., Gill, P. B. (2007), Effective school research: Teachers' and administrators' perceptions of its existence on campus. Paper presented at the National Council of Professors of Educational Administration, 2007. Chicago, IL.

Sherwood, P. (2008), Emotional literacy – the heart of classroom management. Victoria, Australia: Australian Council for Educational Research Press.

Sigelman, C., & Rider, E. (2005), Life-span human development. Thomson Wadsworth.

Skaalvik, E.M., & Skaalvik, S. (2010), Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education*, Vol. 26, No. 4, 1059-1069.

Smederevac, S., i Mitrovic, D. (2009), Licnost – metodi i modeli. Beograd: Centar za primenjenu psihologiju.

Smiljkovic, S. (2000), Udžbenik I njegova funkcija u osposobljavanje učenika za samoobrazovanje, *Učitelj* 67/68

Somech, A., Bogler, R. (2008), Antecedents and consequences of teacher organizational and professional commitment. *Educational Administration Quarterly*, 38, 4, 555-577.

Spasenovic, V. (2004), Prosocijalno ponasanje i skolsko postignuce učenika. *Zbornik Instituta za pedagoska istrazivanja*, br. 36, 131-150.

Spoulding, A. (2005), The impact of high-school teacher behaviors on student aggression. *Current Issues in Education*, Vol 8, No. 17. Retrieved 2020 from <http://cie.asu.edu/volume8/number17/index.html>

Stankovic-Dordevic, M. (2012), Empatičnost zdravstvenih i prosvetnih radnika. Stojiljkovic, S., Todorovic, J., Digic, G. (Ured.). Ličnost i obrazovno-vaspitni rad (4761).Niš: Filozofski fakultet.

Stevanovic, M. (2001), Didaktika, Rijeka: Express digitalnitisakd.o.o Rijeka.

Stojiljkovic, S., Stefanovic-Stanojevic, T., Markovic, Z., (Ured.). Obrazovanje, licnosti rad – elementi multikulturalnosti u primenjenoj psihologiji (37-53). Niš: Filozofski fakultet.

Stone, J. E., Bruce, G.S., Hursh, D. (2007), Effective schools, common practices - twelve ingredients of success from Tennessee's most effective schools. Tennessee: Education Consumers Foundation.

Tauber, R.T. (2007), Classroom management: sound theory and effective practice. Westport:Greenwood Publishing Group.

Todorovic, J., i Digic, G. (2012), Uloga univerziteta u procesu socijalne i obrazovne inkluzije.Dani primenjene psihologije, Knjiga rezimea, Nis: Filozofski fakultet, 136.

Todorovic, J., Stojiljkovic, S., Ristanic, S., Digic, G. (2011), Attitudes towards inclusiveeducation and teachers' personality dimensions. Procedia – Social and behavioral sciences, 29, 426-432.

Vilotievic M. (1999), Didaktika 1 – Organizacija nastave, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavni sredstva,

Yilmaz, H., & Cavas, P.H. (2008), The effect of the teaching practice on pre-serviceelementary teachers' science teaching efficacy and classtoom management beleifs.Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education, Vol. 4, No. 1,45-54.

Zlatic, L., i Bjekic, D. (2007), Interakciona ukljucenost i verbalne sposobnosti buducihucitelja. U: Vidanovic, S., Stefanovic-Stanojevic, T., Anelkovic, V., Markovic, Z.,Hedrih, V. (Ured.). Primenjena psihologija – skola i profesija (117-129). Nis:Filozofski fakultet.

Zlatkovic, B. (2007), Self-koncept i uspeh u studiranju. Vranje: Učiteljski fakultet.

Zlatkovic, B., i Trajkovic, J. (2012), *Samopoštovanje i školski uspeh učenika osnovne škole*. Stefanović-Stanojević, T., Todorović, J., Dimitrijević, B. (Ured.). Psihički razvoj, mentalno zdravlje i rad (76-87). Niš: Filozofski fakultet,

ПРИЛОГ 1 - АНКЕТЕН ПРАШАЛНИК

ИБ. _____			
АНКЕТЕН ЛИСТ ЗА НАСТАВНИЦИ			
<p>Ова анкетирање се спроведува анонимно за потребите на истражување чија цел е да се открие какви се организациските аспекти на наставата во основното образование. Ве молам, искрено да одговорите (со заокружување на буквата пред понудениот одговор) на поставените прашања со што ќе помогнете во истражувањето за целите на мојот магистерски труд со наслов „Организациски аспекти на наставата во основното образование“.</p>			
Ви благодарам за одвоеното време.			
1. Пол	2. Возраст	3. Работно искуство	4. Работно место

а) машки	а) 18-30	а) до 5 години	а) наставник од I - III одд
б) женски	б) 31-40	б) од 5 до 15 години	б) наставник од IV-VI одд
	в) 41-50	в) од 15 до 25 години	в) наставник од VII -IX одд
	г) 51-64	г) над 25 години	

5. Дали наставата се реализира соодветно наставниот план и програма?

- а) да, во потполност
- б) има одредени мали отстапувања во.....
- в) има големи отстапувања....

5а. Доколку одговорот е под б и в, наведете ги причините.

_____.

6. На кој начин го надополнувате пропуштеното во текот на наставата?

_____.

7. Дали сметате дека амбиентот во вашата училница е на соодветно ниво за одржување на настава?

- а) да
- б) делумно
- в) не

8. Кој вид материјално-технички средства најчесто ги користите во изведувањето на наставата?

- а) визуелни
- б) аудио-визуелни
- в) текстуални
- г) вербални

9. Со кои материјално-технички средства учениците подобро напредуваат и го совладуваат наставното градиво?

10. Кај кои предмети и колку често се применуваат материјално-технички средства во наставата? Ве молиме да одговорите на прашањата со тоа што ќе го заокружите бројот во соодветната колона согласно Вашето мислење.

1 = воопшто не се користат

2 = се користат на помал број часови

3 = се користат на повеќето часови

4 = се користат на сите часови

Ред.бр	Тврдења	1	2	3	4
10.1	Општествено-хуманистички предмети	1	2	3	4
10.2	Природно-математичките предмети	1	2	3	4
10.3	Јазик	1	2	3	4
10.4	Уметност	1	2	3	4
10.5	Спорт	1	2	3	4

11. Во кој циклус од образованието се применуваат поголем број материјално-технички средства во наставата?

а) Првиот циклус

б) Вториот циклус

в) Третиот циклус

г) Сите циклуси

12. Од што зависи примената на одредено материјално-техничко средство во наставата ? Ве молиме да одговорите на прашањата со тоа што ќе го заокружите бројот во соодветната колона согласно Вашето мислење.

1 = воопшто не влијае

2 = малку влијае

3 = многу влијае

4 = влијае во целост

Ред.бр	Тврдења	1	2	3	4
12.1	Интересот на учениците	1	2	3	4
12.2	Просторните услови	1	2	3	4
12.3	Располагање со неопходни ресурси	1	2	3	4
12.4	Природата на материјалот што се учи	1	2	3	4
12.3	Оспособеноста на наставникот	1	2	3	4
12.4	Возраста на учениците	1	2	3	4
12.5	Способностите на учениците	1	2	3	4
12.6	Бројноста на учениците во паралелката	1	2	3	4
12.7	Друго _____				

13. Дали во Вашата училница има простор каде се истакнуваат изработките на учениците?

а) да   б) делумно   в) не

14. Дали учениците можат лесно да се движат низ просторот во Вашата училница?

а) да   б) делумно   в) не

15. Дали Вие како наставник учествувате во изготвувањето на распоредот за часови?

а) да   б) делумно   в) не

16. Дали Вие како наставник влијаете во изборот на учениците во Вашата паралелка?

а) да   б) делумно   в) не

17. Од кои критериуми се раководите и ги сметате за важни при организацијата на наставата за еден наставен час?

Бр.	Критериуми	Воопшто не ми е важно	Не е толку важно	Важно ми е	Многу ми е важно

17.1	За да ги поттикнам учениците на активност				
17.2	Да ги задоволам интересите на учениците				
17.3	За полесно совладување на наставната содржина				
17.4	За успешна реализација на часот				
17.5	Сакам родителите да бидат задоволни				
17.6	За подобар личен рејтинг во училиштето				
17.7	Заради лична мотивација да работам колку што можам подобро				
17.8	За да ги развијам потенцијалите на учениците				
17.9	За поддршка на надарените ученици				
17.10	За поддршка на учениците со потешкотии во учењето				

Ви благодарам!